

ผ้าไทดำกับการอพยพ: กรณีตัวอย่างความสัมพันธ์
ระหว่างการย้ายถิ่นกับความเปลี่ยนแปลง
ทางวัฒนธรรม

Tai Dum Cloth and Immigration: A Study on Relationship
between Immigration and Cultural
Development

โดย

มนู อุดมเวช (Manoo Udomwech)
สุนันท์ อุดมเวช (Sununt Udomwech)
ปราณี ชุ่มน้อย (Pranee Chumnoi)
อบอวล หกสุวรรณ (Ob-uan Hoksuvan)

สถาบันราชภัฏเพชรบุรี อ.เมือง จ.เพชรบุรี

เมษายน ๒๕๔๕

ผ้าไทดำกับการอพยพ: กรณีตัวอย่างความสัมพันธ์
ระหว่างการย้ายถิ่นกับความเปลี่ยนแปลง
ทางวัฒนธรรม

Tai Dum Cloth and Immigration: A Study on Relationship
between Immigration and Cultural
Development

โดย

มนู อุดมเวช (Manoo Udomwech)
สุนันท์ อุดมเวช (Sununt Udomwech)
ปราณี ชุ่มน้อย (Pranee Chumnoi)
อบอวล หกสุวรรณ (Ob-uan Hoksuvan)

สถาบันราชภัฏเพชรบุรี อ.เมือง จ.เพชรบุรี
เมษายน ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษารูปแบบทั่วไป ความต่อเนื่อง และความเปลี่ยนแปลง ของวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทยดำในเวียดนาม ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และในเพชรบุรี โดยพิจารณาถึงผลกระทบจากการปะทะแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่นเป็นหลัก

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การผลิตผ้า เป็นวิถีชีวิตของชาวไทยดำโดยทั่วไป หญิงชาวไทยดำจะมีบทบาทในการผลิตผ้ามากเป็นพิเศษ ฝ่ายชายมีส่วนช่วยได้เฉพาะในเรื่องการผลิตเครื่องมือเท่านั้น. ผ้าไทยดำผลิตจากสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ด้วยเครื่องมือและวัตถุดิบง่ายๆ และอาศัยภูมิปัญญา ประกอบกับทักษะส่วนบุคคล ทำให้การผลิตผ้าได้ผลสนองตอบความต้องการใช้สอยทั้งในด้านวัตถุและจิตใจได้เป็นอย่างดี. ชาวไทยดำคงจะไม่สามารถรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตนไว้ได้ หากขาดผ้าานานาชนิด ที่ผลิตขึ้น.

ชาวไทยดำพยายามสืบสานวัฒนธรรมผ้าไปยังชนรุ่นหลังต่อไปอีก. ในด้านการผลิตผ้า เทคโนโลยีใหม่ๆกำลังเข้ามาทดแทนการผลิตผ้าด้วยมือ. การอพยพ มิได้ทำให้ชาวไทยดำลดการใช้ผ้าเป็นอุปกรณ์ในกระเส้าวัฒนธรรม. แต่ในบางด้านมีความเปลี่ยนแปลง เช่น ความรู้ ความเชื่อ เกี่ยวกับตำนาน นิทาน ที่เกี่ยวกับผ้า.

ความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมไทยดำเกี่ยวกับผ้า อันเนื่องจากการปะทะแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่น ในสิบสองจุทมีน้อย. แต่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยามีมาก. การปะทะกับวัฒนธรรมอื่น ทำให้ชาวไทยดำรับเสื้อผ้าต่างวัฒนธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะหาซื้อได้ง่ายและราคาถูก.

จากการวิจัยพบว่าความคิด ความเชื่อ เรื่องราว ที่เป็นนามธรรมทั้งหลาย เป็นสิ่งที่อาจเลือนหายไปจากความทรงจำได้ ภายหลังจากการอพยพ. หากจะมีการรักษาวัฒนธรรมชนเผ่าใดให้คงอยู่ยืนยาวแล้ว สิ่งแรกที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์ คือวัฒนธรรมทางความคิดความเชื่อ. เพราะส่วนนี้เป็นวัฒนธรรมส่วนที่จะสูญหายไปง่ายที่สุด.

ควรมีการวิจัยวัฒนธรรมไทยดำในด้านอื่นๆ เพื่อหาความสัมพันธ์กับการอพยพ หรือกับปัจจัยอื่นๆ. ควรศึกษาวิจัยวัฒนธรรมผ้าของชาวไทยดำในท้องถิ่นอื่นๆ. และควรมีการจัดพิพิธภัณฑ์ ที่แสดงถึงวัฒนธรรม รวมทั้งการผลิต ภูมิปัญญา การใช้ และความเชื่อ เกี่ยวกับเรื่องผ้า ของชาวไทยดำในท้องถิ่นต่างๆ.

Abstract

This research studies the general substance, continuity, and transformation of textile culture of Tai Dum people in Vietnam, Chao Praya basin, and Phetchburi, with awareness of other culture interaction.

It is founded that textile culture is a way of life of the Tai Dum people. Women are at the main role while men are helpers as machine makers. Tai Dum textile which made of local raw materials, with simple machines, wisdom, and personal skill, is good for material and soul needs. Without this textile they may not maintain their culture.

These people try to transfer the culture to the next generation. As for production, new technology is coming in place of hand. Immigration doesn't make any change in using textile for cultural purpose, but in some aspects, such as knowledge, beliefs, and legends about textile.

The changing of Tai Dum textile culture, influenced by interaction with other cultures, is less in Sibsongjutai, but more in Chao Praya basin. The interaction make them more and more accept other culture cloth, because of easy reaching and low price.

The research found that abstract may be vanished from people's memory after immigration. So, in order to conserve the culture of an ethnic, the thinking culture is the first to deal. Because thinking is the easiest culture section to disappear.

There should be research on other aspects of Tai Dum culture, to find relationships with immigration or other factors, research on textile of Tai Dum in other regions, and museum of culture on production, wisdom, utility, and belief relevant to the Tai Dum's textile.

ประกาศคุณูปการ

ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยแก่คณะผู้วิจัย ทำให้ได้เกิดการวิจัยเรื่องนี้ขึ้น. ขอขอบพระคุณสถาบันราชภัฏเพชรบุรี ที่เอื้อเฟื้อสถานที่ อุปกรณ์ และบุคลากรสนับสนุน ในการวิจัยครั้งนี้. นอกจากนี้ยังขอขอบพระคุณ ดร.ฮวาง เหลือง และผู้ให้ข้อมูลอีกมากมาย ที่อนุเคราะห์ความสะดวกในการเก็บข้อมูล และอนุเคราะห์ข้อมูล. คณะผู้วิจัยขอแสดงความซาบซึ้งในความกรุณาของทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง.

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ประกาศนุญการ

สารบัญ

บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑. หลักการและวัตถุประสงค์ของการวิจัย	๑
๒. ขอบเขตของการวิจัย	๒
๓. ผลของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ	๒
บทที่ ๒ ถิ่นฐานเดิมและการอพยพของชาวไทดำ	๓
๑. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับไทดำ	๓
๒. ยุคตำนาน	๕
๓. ยุคสืบหกเจ้าไท	๕
๔. ความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส	๖
๕. ไทดำในปัจจุบัน	๗
บทที่ ๓ ผ้าไทดำในเพชรบุรีและลุ่มน้ำเจ้าพระยา	๑๑
๑. วัตถุประสงค์และเส้นใย	๑๑
๒. การทอ	๑๗
๓. สีและลวดลาย	๑๘
๔. ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้า	๒๐
บทที่ ๔ ผ้าไทดำในเวียดนาม	๒๕
๑. วัตถุประสงค์และเส้นใย	๒๕
๒. การทอ	๒๕
๓. สีและลวดลาย	๓๓
๔. ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้า	๕๓

	หน้า
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๖๔
๑.สรุป	๖๔
๒.อภิปรายผล	๖๕
๓.ข้อเสนอแนะ	๖๖
บรรณานุกรม	๖๗
ภาคผนวก	๖๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

กลุ่มชนไทดำ เป็นชนชาติไทกลุ่มหนึ่ง ที่มีวัฒนธรรมโดดเด่น มีเอกลักษณ์ของตนเอง อย่างเห็นได้ชัด รวมทั้งวัฒนธรรมในเรื่องผ้า ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตนเอง. ขณะเดียวกัน ก็เป็นกลุ่มชนชาติไท ที่ส่วนหนึ่งต้องอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่ หลายยุคหลายสมัย ด้วยเหตุต่างๆมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง เช่น จากตอนเหนือของเวียดนามปัจจุบัน เข้าไปในดินแดนลาว ดินแดนลุ่มแม่น้ำมูลแม่น้ำชี ไปไกลจนถึงเพชรบุรี เป็นต้น. การอพยพโยกย้ายนี้มีปรากฏตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์.

ในช่วงของการอพยพย้ายถิ่นนี้ วัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้าของชาวไทดำ ทั้งในด้านการผลิต รูปแบบ การใช้สอย ภูมิปัญญาเกี่ยวกับผ้า ได้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง ยังคงเดิมบ้าง ด้วยเหตุผลต่างๆกัน. ดังนั้น การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้าของชาวไทดำ ที่ปรากฏอยู่ในท้องที่ต่างๆในปัจจุบัน ย่อมเป็นเรื่องที่น่าสนใจยิ่ง. อีกทั้งจะยังประโยชน์ในแง่เป็นกรณีตัวอย่างของการศึกษารูปแบบวัฒนธรรมอีกด้วย.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังนี้

๑.๑. เพื่อศึกษารูปแบบของวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำในเวียดนาม อันหมายรวมทั้งการผลิต รูปแบบ การใช้สอย และภูมิปัญญา

๑.๒. เพื่อศึกษารูปแบบของวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และเพชรบุรี

๑.๓. เพื่อศึกษาความต่อเนื่องของวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำ

๑.๔. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลง ของวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำ อันเนื่องจากการอพยพ ที่เป็นมาในประวัติศาสตร์

๑.๕. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลง ของวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำ อันเนื่องจากการปะทะแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่น

๒. ขอบเขตของการวิจัย

จะศึกษาวิจัยเน้นหนักในเรื่องวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำ อันหมายรวมทั้งการผลิต รูปแบบ การใช้สอย และภูมิปัญญา ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยพิจารณาผลกระทบ จากการปะทะแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นเป็นหลัก และ ศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้าของชนกลุ่มอื่นที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนประกอบ.

๓. ผลของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

- ๓.๑. ได้ความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำ ในอดีต
- ๓.๒. ได้ความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำปัจจุบัน ในเวียดนาม ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และเพชรบุรี
- ๓.๓. ได้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ต่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำ ในท้องถิ่นต่างๆ
- ๓.๔. ได้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ของชนกลุ่มอื่น ต่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำ ในท้องถิ่นต่างๆ
- ๓.๕. ได้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต สภาพภูมิศาสตร์ และการแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่น

บทที่ ๒

ถิ่นฐานเดิมและการอพยพของชาวไทดำ

การแบ่งชนชาติไท-ไต ออกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยๆ นับเป็นปัญหาของผู้ที่สนใจเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ไม่น้อย. เพราะโดยปกติแล้ว ดูไม่ยากนักที่ชนชาวไท-ไต แต่ละคนจะระบุตนเองได้ชัดเจนว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด. ส่วนใหญ่มักบอกได้แต่เพียงว่าเป็น “ไท” เมืองไหนเท่านั้น. อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยเรื่องของผ้าไทดำกับการอพยพในครั้งนี้ ตั้งอยู่บนรากฐานทางความคิดที่ว่า มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่ง ที่เรียกว่า “ไทดำ” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตนแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น. เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์นี้มีความเป็นมาที่น่าสนใจเป็นอันมาก. อย่างน้อยที่สุด ก็คงที่จะเห็นได้จากเรื่องราวโดยสังเขปต่อไปนี้.

๑. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับไทดำ

ไทดำ ไทยทรงดำ หรือลาวโซ่ง เป็นชนชาติไท-ไต สาขาหนึ่ง. ถิ่นฐานเดิมของชนชาติไทกลุ่มนี้อยู่ในดินแดนที่เป็นเวียดนามภาคเหนือในปัจจุบัน. นักค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยมักรู้จักดินแดนนี้ในชื่อ “สิบสองจุไท” หรือ “สิบสองเจ้าไท” อันประกอบด้วยเมืองสำคัญของชาวไทแต่โบราณ เช่น เมืองแกลง หรือเดียนเบียนฟู เป็นต้น

การที่เรียกไทกลุ่มนี้ว่า ไทดำ ไทยทรงดำ หรือลาวโซ่ง นั้น มีผู้ให้ความเห็นไว้ต่างกัันพอสมควร. จิตร ภูมิศักดิ์ สรุปไว้ว่า การที่เรียกว่าไทยดำนั้น เป็นการเรียกตามสีของเครื่องแต่งกาย. กล่าวคือ คนไทกลุ่มนี้นิยมแต่งกายด้วยผ้าสีดำ จึงเรียกว่า ไทดำ ทำนองเดียวกับที่เรียกคนไทที่อยู่เหนือขึ้นไปแถบเมืองไล ซึ่งนิยมนุ่งห่มด้วยผ้าสีขาว ว่า “ไทขาว”^๑

^๑จิตร ภูมิศักดิ์ ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ หน้า ๑๑๐ - ๑๑๑

สมพนธ์ สุขวงศ์ กล่าวถึงเรื่องชื่อเรียกคนไทกลุ่มนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า

“คำว่า ‘ซ่ง’ นั้น เคยมีผู้เรียกกันเหมือนกัน ที่พออ้างได้ก็มีในหนังสือ ‘จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์’ เขียนโดยไทยน้อย ใน(หน้า ๕๕๐) มีความว่า ‘... เรียกกันว่า ‘ลาวซ่ง’ จนกระทั่งบัดนี้ ...’ ที่เรียกดังนี้ไม่ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใด หรือคำว่า ‘ลาวทรงคำ’ นั้นจะกร่อนไป นิยมเรียกกันว่า ‘ลาวทรง’ โดยเป็นที่เข้าใจกันว่า คือ ‘ทรงคำ’ และคำว่า ‘ลาวทรง’ จึงกลายมาเป็น ‘ลาวซ่ง’ ก็อาจเป็นไปได้

และ คำว่า ‘โซ่ง’ ที่เห็นนิยมเรียกกันอยู่ทุกวันนี้ ก็คงจะเลื่อนมาจาก คำว่า ‘ซ่ง’ และ ‘ทรง’ นั้นก็ได้. แต่อีกทางหนึ่งข้าพเจ้าทราบมาว่า ไทยเวียง(หรือลาวเวียง) นั้น เคยเรียกไทยทรงคำ (โซ่ง) นี้ว่า ‘ลาวกุงเกง’ หรือ ‘ลาวกางเกง’ ก็มี คำว่า ‘กางเกง’ นี้ ในภาษาไทยทรงคำเรียกว่า ‘ซ่วง’ หรือ ‘ส้วง’ จึงนำสันนิษฐานว่า ที่ลาวเวียง (หรือไทยเวียง) เรียกไทยทรงคำว่า ‘ลาวกางเกง’ คงจะเป็นด้วยไทยเผ่านี้นิยมนุ่งกางเกงอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง กางเกงมีสีดำผิเพื่อนเผ่าอื่น เมื่อต่อมาทราบว่า ‘กางเกง’ แปลว่า ‘ซ่วง’ เลยเปลี่ยนเรียกว่า ‘ลาวซ่วง’ ต่อมาจึงกลายเป็น ‘ลาวโซ่ง’ ก็อาจเป็นไปได้ และไทยเผ่านี้ก็เรียกตนเองปัจจุบันนี้ว่า ‘โซ่ง’ เช่นกัน คงจะเป็นการคล้อยตามชื่อที่ไทยเผ่าอื่นตั้งให้เป็นแน่”^๑

อย่างไรก็ตาม ขณะที่มีความเชื่อกันอยู่ไม่น้อยในปัจจุบันว่า คำว่า “ลาวโซ่ง” หรือ “โซ่ง” อาจมีที่มาอย่างที่สมพนธ์ สุขวงศ์ สันนิษฐานนี้ แต่คำว่า “ไทดำ” นั้น ศาสตราจารย์ คำจอง ชาวไทดำที่ฮานอย ยืนยันว่า เป็นคำที่มีได้มีความหมายอะไรมาหากแต่มุ่งหมายเพื่อให้แตกต่างจากชาวไทขาวเท่านั้น. เหมือนเช่นดินคู่กับฟ้า คำก็จะได้คู่กับขาว.^๒ เรื่องนี้น่าเชื่ออยู่มาก เพราะผู้พูดเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและประวัติ-

^๑สมพนธ์ สุขวงศ์ ไทยทรงคำ อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ นายสมพนธ์ สุขวงศ์ หน้า ๓ - ๔

^๒สัมภาษณ์ คำจอง ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๓๖

ศาสตร์ไทดำคนหนึ่ง อีกทั้งขนบธรรมเนียมบางอย่างของชาวไทดำและชาวไทขาว ที่มีถิ่นที่อยู่ใกล้กัน ในแถบเวียดนามภาคเหนือ ก็เป็นขนบธรรมเนียมที่คู่กันอยู่ ในหลายๆเรื่อง.

๒. ยุคตำนาน

ปัจจุบันชนเผ่าไท-ไต ในเวียดนามมี ๖ เผ่า รวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น ๒,๖๐๐,๐๐๐ คน. สำหรับ “คนไต” หรือ “คนไท” ในแถบตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนามนั้น ส่วนใหญ่เป็นไทดำและไทขาว. ถิ่นที่อยู่แถบนี้ของคนไท เป็นภูเขาสลับซับซ้อนจำนวนมาก ที่มาของคนไทแถบนี้มีกล่าวถึงในตำนาน ซึ่งเขียนและบอกเล่าสืบต่อกันมาช้านาน.

คำกล่าวในตำนานของไทดำ ที่ว่า “ยังมีจงก่าอยู่กว่าน ยังมีหว่านลูกตัวว ก่าหลาย ต่อเมือง” แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ และความสำคัญของตำนานที่กล่าวถึงบรรพบุรุษ ซึ่งสืบเชื้อสายปกครองชาวไทมาหลายชั่วคน. บุคคลสำคัญที่จะขอกกล่าวถึงในที่นี้ ค่ายเกี่ยวข้องกับชาวไทดำโดยตรง คือตัวสาม หรือท้าวดำ.

ท้าวดำ เป็นผู้นำไทดำอยู่แถบลุ่มแม่น้ำแดง ขณะที่ไทขาวอาศัยอยู่แถบแม่น้ำแคว. ท้าวดำมีน้องสาว ชื่อตัววเงิน หรือท้าวเงิน. ท้าวดำนั้นอยู่ที่เมืองลอ อันปัจจุบันเรียกว่าเมืองเจียโล และมีลูกชื่อท้าวลอ. ต่อมาท้าวลอก็มีลูกชื่อ ลางเชิง หรือล้านเจือง. ส่วนท้าวเงินนั้นไปอยู่เมืองอ้าย.

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับถิ่นที่อยู่ก็คือ ในดินแดนเวียดนามขณะนั้น ไทดำจะอยู่มากบริเวณลุ่มแม่น้ำแดง และไทขาวจะอยู่มากบริเวณลุ่มแม่น้ำแคว.^๑

๓. ยุคสืบหกเจ้าไท

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ หลานเจ้าฟ้าจุ่มหรือพระยายอดจอมคำ ได้นำชาวไทขาวจากเมืองลาว มาเมืองสาบ. จากนั้น เจ้าฟ้าตาเงินก็รวมกลุ่มคนไทเมืองต่างๆ ในแถบ

^๑ปาฐกถาของศาสตราจารย์คำจอง ณ โรงแรมเอเมอร์ล ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๓๖

เวียดนามเหนือปัจจุบัน ซึ่งมี ๑๖ เมือง เข้าเป็นกลุ่มเดียวกัน. เมืองทั้ง ๑๖ เมืองนี้ ควรเรียกว่า สิบหกเจ้าไท มิใช่สิบสองเจ้าไทหรือสิบสองจุไท ดังที่ฝรั่งเศสเรียก. การที่ฝรั่งเศสเริ่มเรียกคำนี้ขึ้นนั้น เพราะฝรั่งเศสเข้าใจผิด.

เมืองทั้ง ๑๖ เมืองของคนไท ได้แก่ เมืองล่อ เมืองเตียง เมืองเติก เมืองสาาง เมืองวาด เมืองมวก เมืองลา เมืองม่วย เมืองแแดง เมืองไล เมืองตุง เมืองฮวา เมืองเตียง เมืองเจียงแخم เมืองจู้ก และเมืองมิ.

เมืองสาาง ทวีความสำคัญขึ้น เนื่องจากเมืองสาางรบชนะฮ่อที่มารุกราน จึงมีการยกย่อง ให้เมืองสาางเป็นเมืองหลวงของกลุ่มสิบหกเจ้าฟ้า.

ต่อมา เมื่อมีการแบ่งอาณาเขตระหว่างจีนและเวียดนาม เมืองตุง เมืองฮวา เมืองเตียง เมืองเจียงแخم เมืองจู้ก และเมืองมิ รวม ๖ เมือง ถูกแบ่งไปอยู่ในจีน. ทำให้เมืองไทที่อยู่ในเวียดนาม เหลือเพียง ๑๐ เมือง. แต่คนไททั่วไปในแถบเวียดนาม ก็ยังเรียกกลุ่มเจ้าเมืองเหล่านี้ว่า สิบหกเจ้าฟ้า ทั้งๆที่เหลืออยู่เพียง ๑๐ เจ้าฟ้า.

ไทในเวียดนาม มีส่วนช่วยวีรบุรุษเวียดนามรบกับจีน ในยุคที่จีนรุกรานเวียดนาม. ผู้นำไทในการช่วยเหลือเวียดนามในครั้งนั้นคือคำสาม. หลังยุคคำสามแล้ว เมืองไทต่างๆเกิดรบพุ่งกันขึ้น. จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เจ้าบุญแ่งแห่งเมืองลาสามารถควบคุมเมืองต่างๆได้หมด และขับไล่ฮ่อออกไปได้อีกด้วย.

ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ถึง ๑๙ นี้ เกิดเหตุยุ่งยากในเวียดนามขึ้นอีก. กล่าวคือ ฮว่าง กงเจ็ก ผู้นำชาวนา ได้ปฏิวัติขึ้น และขับไล่เจ้าฟ้าเวียดนามออกจากตำแหน่ง. แต่เจ้าฟ้าบุญแ่ง ชาวไทดำ ได้ไปช่วยเจ้าฟ้าเวียดนาม จึงถูกฮว่าง กงเจ็ก จับขังในคุกมีคจนตาย. ต่อมาลูกของเจ้าฟ้าบุญแ่งได้ไปช่วยเจ้าเวียดนามรบอีก ปรากฏว่าผู้นำชาวนาดังกล่าวถึงแก่ความตายที่เมืองแแดง. คนไทจึงได้เป็นอิสระอีกครั้งหนึ่ง.

๔. ความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส

ระยะที่ฝรั่งเศสเข้ามาขยายอิทธิพลในเวียดนาม ชาวเวียดนามแบ่งออกเป็นสองพวก. พวกหนึ่งยอมขึ้นต่อฝรั่งเศส. อีกพวกหนึ่งไม่ยอม. คนไทในเวียดนามมักเข้าข้างพวกที่ไม่ยอมขึ้นต่อฝรั่งเศส. ทหารชาวไทได้ไปรบถึงฮานอย โดยเดินเท้าไป. ทหาร

ชาวไทได้ฆ่าอังรี รีแอร์ ถึงแก่ความตาย. บุคคลผู้นี้เป็นผู้นำคนสำคัญของฝรั่งเศสในเวียดนาม.

ค.ศ.๑๘๕๘ บุญฮวน ซึ่งเป็นผู้นำคนสำคัญของไทดำ พ่ายแพ้แก่ฝรั่งเศส. คำแดง ผู้นำอีกคนหนึ่งของไทดำถูกฝรั่งเศสรุกรานหนัก สู้ไม่ได้จึงหนีเข้าป่า. ขณะเดียวกัน ทางด้านเมืองไล ปราบก๊ว เดียววันจิ เจ้าฟ้าเมืองไล ซึ่งเป็นไทขาว ยังรบกับฝรั่งเศสอยู่ได้. แต่ชาวันน้อย ผู้นำอีกคนหนึ่ง ถูกฝรั่งเศสจับไปขังจนอดอาหารตาย.

ต่อมา มองซิเออร์ เดอ ปาวิ จากฝรั่งเศส ได้เจรจากับเดียววันแซ ซึ่งเป็นบิดาของเดียววันจิ. เดอ ปาวิ เสนอว่า หากเดียววันจียอมเป็นมิตร จะให้เป็นเจ้าครองเมืองไปอีก ๓ ชั่วโมง. เดียววันแซจึงให้เดียววันจียอมเป็นมิตรกับฝรั่งเศส. ด้วยเหตุนี้เดียววันจิจึงยุติการต่อสู้กับฝรั่งเศสในปี ค.ศ.๑๘๕๔.

ในยุคที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองเมืองไทในแถบเวียดนามเหนือนี้ ฝรั่งเศสได้ตั้งเมืองควายและเมืองมุนขึ้น. แล้วฝรั่งเศสก็นับรวมเมืองไททั้งหมดในเวียดนามเป็นสิบสองเจ้าไท และเรียกเอาเองว่าเป็นเขตสิบสองเจ้าไท. ซึ่งแท้จริงแล้วในเอกสารไทที่เวียดนามไม่มีคำนี้. ชื่อที่เรียกว่าสิบสองเจ้าไท หรือสิบสองจุไท มีแต่ในเอกสารฝรั่งเศส.^๑

๕. ไทดำในปัจจุบัน

ปัจจุบัน กลุ่มชนเผ่าไทดำ ตั้งหลักแหล่งอยู่ตามที่ต่างๆ หลายท้องถิ่น. อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้จะกล่าวถึงเฉพาะกลุ่มไทดำซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งถาวร มาเป็นเวลาช้านาน เท่านั้น มิได้กล่าวถึงกลุ่มที่อพยพโยกย้ายไปชั่วคราว หรือเพิ่งจะอพยพโยกย้าย และยังหาข้อสรุปแน่นอนในการตั้งถิ่นฐานไม่ได้. ดังนั้น จึงมีกลุ่มไทดำที่จะต้องกล่าวถึงอยู่ในแหล่งใหญ่ๆ ๔ แหล่ง คือ ในจีน ในเวียดนาม ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และในเพชรบุรี ดังข้อมูลโดยสังเขปต่อไปนี้

^๑ปาฐกถาของศาสตราจารย์คำจอง ณ โรงแรมเอเมอร์ล ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๓๖

๕.๑.ไทดำในจีน

ปัจจุบัน ในจีนตอนใต้ ส่วนที่ติดต่อกับเวียดนาม ยังมีชาวไทดำอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ชนกลุ่มนี้เป็นไทดำซึ่งสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษ อันอยู่ในดินแดนที่ตกเป็นของจีน ในระยะที่จีนและเวียดนามแบ่งอาณาเขตกันนั่นเอง. กล่าวคือ ไทดำในจีนก็คือ ไทดำเมืองตุง เมืองฮวา เมืองเตียง เมืองเจียงแจม เมืองจู้ก และเมืองมิ. ซึ่งเดิมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาเขตสิบหกเจ้าไท ซึ่งได้กล่าวถึงมาแล้ว.

๕.๒.ไทดำในเวียดนาม

ในสมัยปฏิวัติโฮจิมินห์ การสู้รบระหว่างฝรั่งเศส กับชาวเวียดนาม ซึ่งนำโดยโฮจิมินห์ เป็นไปอย่างรุนแรง. เมืองไทต่างๆในเวียดนาม แบ่งออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งช่วยโฮจิมินห์ อีกพวกหนึ่งช่วยฝรั่งเศส. หลังสงครามกับฝรั่งเศสแล้ว ดินแดนแถบนี้กลายเป็นประเทศเอกราชสองประเทศ คือเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ ทำให้เมืองไททั้งหมดในกลุ่มแม่น้ำแ่้และแม่น้ำแดง เป็นส่วนหนึ่งของประเทศเวียดนามเหนือไปโดยปริยาย. ครั้นเมื่อสิ้นสงครามเวียดนาม. ทั้งสองประเทศกลายเป็นประเทศเดียวกัน เมืองไทในสิบสองจุไททั้งหมด รวมทั้งเมืองไทดำทั้งหลาย ก็ตกทอดไปอยู่ในประเทศเวียดนามด้วย.

๕.๓.ไทดำในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ไทดำ หรือไทยทรงดำ ที่สืบเชื้อสายอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษอยู่ในแถบเมืองทันต์ ในประเทศลาว. ประมาณปี พ.ศ.๒๓๒๒ อันเป็นสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกทัพไปตีลาว ก็ได้เมืองทันต์ และได้กวาดต้อนครอบครัวของไทกลุ่มนี้ลงมากรุงเทพฯเป็นอันมาก. ทรงให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวเมืองต่างๆในภาคกลาง. ต่อมา ใน

พ.ศ.๒๓๓๕ อันเป็นสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เข้าเมืองเวียงจันทน์ได้ยกทัพไปตีเมืองพวนและเมืองແຂງ. ได้กวาดต้อนครอบครัวไทยทรงดำนี้ลงมาถวายที่กรุงเทพฯอีก. ทรงให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หมู่บ้านหนองปรัง หรืออีกชื่อหนึ่งว่าหนองเลา ในเขตเพชรบุรี. ต่อมา พ.ศ.๒๓๘๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ตีลาวอีก และได้อพยพไทยทรงดำ หรือลาวโซ่ง ที่ได้มาใหม่ ให้ไปอยู่ที่ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม เพชรบุรี. แต่ต่อมาไทยทรงดำกลุ่มนี้ได้อพยพไปอยู่ที่อำเภอเขาชัย เพราะชอบอยู่ที่ดอน และได้กระจายไปอยู่ตามอำเภอต่างๆ ของเพชรบุรีโดยทั่วไป.° หลังจากนั้นมีการอพยพจากเพชรบุรี กระจายไปอีกหลายจังหวัดในภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ ของประเทศไทย.

๕.๔.ไทดำในเพชรบุรี

ในจังหวัดเพชรบุรีปัจจุบัน มีชนเชื้อสายไทดำ อยู่ในท้องถิ่นดังต่อไปนี้.
อำเภอเมือง ในตำบลหนองพลับ สะพานยี่หน วังตะโก หนองปรัง และทุ่ง
เพื่อ.

อำเภอบ้านแหลม มีอยู่ในตำบลบางครก.

อำเภอบ้านลาด มีที่บ้านกรวย ห้วยซ้อง บ้านหนองโสน.

อำเภอท่าช้าง มีที่ท่าคอย แม่ประจันต์ ท่าไถ่ และเขากระจิว.

อำเภอหนองหญ้าปล้อง มีอยู่ในตำบลหนองหญ้าปล้อง โดยอยู่ที่บ้านจะโปรง บ้านหนองหญ้าปล้อง บ้านหนองไผ่ บ้านท่าตะคร้อ บ้านสามเรือน.

อำเภอชะอำ ไม่มีไทดำ.

อำเภอเขาชัย มีไทดำมากที่สุด จำแนกเป็นรายตำบลได้ดังต่อไปนี้.

๑).ตำบลหนองชุมพลเหนือ ที่บ้านลุ่มแฝก บ้านหัวเขาจีน บ้านหนองแก บ้านโป่งกระต่าย และบ้านหนองกะพ้อ.

๒).ตำบลหนองชุมพลใต้ ที่บ้านเนิน บ้านหนองโพ บ้านหนองคู และบ้านหนองซอ.

° มยุรี วัดแก้ว การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง หน้า ๒ - ๓

๓).ตำบลบางเค็ม มีอยู่มาก โดยเฉพาะที่บ้านเนินตาล.

๔).ตำบลสระพัง ไม่มีไทดำหรือลาวโซ่ง มีแต่ชนเชื้อสายที่ชาวเพชรบุรีทั่วไป เรียกว่า “ลาวเวียง” ซึ่งอาศัยอยู่ทั้งตำบล.

๕).ตำบลเขาชัย มีที่บ้านวัง บ้านดินขัว บ้านห้วยกระแทก.

๖).ตำบลทับกาง มีที่บ้านหนองแหน บ้านคอนทราย บ้านกลาง และบ้านท่า
หอย.

๗).ตำบลหนองปรัง เป็นไทดำทั้งตำบล เช่นหมู่บ้านเจียงแล บ้านหนองยวน
บ้านหนองท่อม บ้านวัด บ้านหนองเหลื่อม บ้านเผือกคง บ้านหนองแซ่ บ้านหัวคอนทราย
และบ้านก่อ เป็นต้น.

๘).ตำบลหนองปลาไหล ส่วนใหญ่เป็นชนเชื้อสายพวน มีไทดำอยู่บ้างเล็กน้อย
ที่เขาสมรบัง.

๙).ตำบลห้วยโรง ไม่มีไทดำ.

๑๐).ตำบลห้วยท่าช้าง เป็นไทดำทั้งตำบล คือที่บ้านน้ำก่อ บ้านบ่อฮั่ว บ้าน
ใหญ่ และบ้านน้อย.*

ไทดำจากเพชรบุรี ได้อพยพไปอยู่ในท้องถิ่นจังหวัดอื่นอีกหลายจังหวัด เช่น
ราชบุรี กาญจนบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี สระบุรี ลพบุรี พิจิตร สุโขทัย และพิษณุโลก.
ชาวไทดำในท้องถิ่นเหล่านี้ บางแห่งยังติดต่อญาติพี่น้องที่เพชรบุรีอยู่ และควรเชื่อได้ว่า
ตำบลหนองปรัง ในอำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี เป็นชุมชนไทดำที่ใหญ่โตเก่าแก่มาแต่
เดิม. ไทดำในท้องถิ่นอื่นน่าจะอพยพจากที่นี่เป็นส่วนใหญ่ เพราะไทดำในท้องถิ่นอื่นยัง
เรียกหนองปรังว่า “บ้านเก่า” ในความหมายว่าเป็นถิ่นฐานเดิมของตน.

*สัมภาษณ์ เรียบ คำทิพย์ ๒๕๓๘

บทที่ ๓

ผ้าไทดำในเพชรบุรีและลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับผ้าไทดำในเพชรบุรี รวมทั้งในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยทั่วไปนั้น จะแบ่งออกเป็นเรื่องย่อยๆตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ

๑. วัตถุประสงค์ และเส้นใย.
 ๒. การทอ.
 ๓. สีและลวดลาย.
 ๔. ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้า.
- ผลการศึกษาค้นคว้าทั้งสี่หัวข้อมีดังนี้

๑. วัตถุประสงค์และเส้นใย.

ชาวไทดำใช้ฝ้ายและไหม เป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตผ้า และผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง. ดังนั้น ในที่นี้จะกล่าวถึงเรื่องราวของฝ้าย และไหม ในชีวิตของชาวไทดำตามลำดับ.

๑.๑. ฝ้าย.

ผ้าส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวันของชาวไทดำแต่โบราณ ใช้ฝ้ายเป็นวัตถุดิบ. จากการศึกษาและสังเกตเรื่องราวของฝ้าย ในแง่เป็นเครื่องนุ่งห่มของชาวไทดำ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๑.๑.การเพาะปลูก.

ชาวไทดำเพาะปลูกฝ้ายในฤดูฝน และเก็บเกี่ยวช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน โดยใช้สถานที่รอบๆบ้าน และตามไร่บนเขา หลังเก็บเกี่ยวฝือก มัน แดงควา. ในการบำรุงรักษาต้นฝ้ายนั้นไม่ยาก ไม่ต้องรดน้ำ. ที่ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย เพชรบุรี เป็นดินทราย ก็ปลูกได้ดี. การปลูกและเตรียมดินไม่ซับซ้อน เพียงแต่ขุด แล้วหยอดเมล็ดพันธุ์ หลุมละ ๓ - ๕ เมล็ด. ส่วนใหญ่ขึ้นทั้งหมด อุปกรณ์ที่ใช้แต่จอบ เสียมที่ใช้ในการปลูกพืชไร่อื่นๆ.

หลังจากปลูกแล้วจะเก็บฝ้ายได้ในเดือนอ้ายถึงเดือนยี่. กล่าวคือ หลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จก็เก็บฝ้าย โดยเก็บในกะเหล็บปากฟาน(กะเหล็บใบใหญ่) บางครั้งก็ใช้ถุงผ้าแทนกะเหล็บปากฟาน. เมื่อเก็บแล้วนำมาใส่กระสอบที่บ้าน. การเก็บฝ้ายใช้วิธีเก็บด้วยมือ. เลือกที่เป็นปุยขาว ดอกบานดีแล้ว. แต่ละต้นเก็บได้หลายครั้ง. ทะยอยเก็บไปได้เรื่อยๆ.

พันธุ์ฝ้ายที่ใช้ นั้น เป็นพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งเอามาจากกะเหรี่ยง. พันธุ์ฝ้ายพื้นเมืองนี้มีสองชนิด คือพันธุ์เมล็ดเล็กหรือพันธุ์แก่นน้อย และพันธุ์เมล็ดใหญ่หรือพันธุ์แก่นใหญ่.

มีฝ้ายอีกพันธุ์หนึ่งเป็นฝ้ายเทศ เมล็ดยาวมาก. ฝ้ายพันธุ์นี้ไม่ต้องอ้าว. นำมาปั่นฝ้ายเป็นเส้นได้เลย. แต่มักนิยมปลูกไว้ใช้ทำเป็นสำลีจีบหมากพลู เพราะถ้าใช้ทอผ้าจะได้ผ้าเนื้อหยาบ.

ปัจจุบัน ไม่มีการปลูกฝ้ายเพื่อใช้เป็นการประจำ. ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.๒๕๐๐ มาแล้วที่ไม่ได้ปลูกฝ้ายใช้ แต่ซื้อด้ายจากร้านค้า เพราะสะดวกกว่า. เมื่อซื้อด้ายมาแล้วก็นำไปย้อมเอง.

๑.๑.๒.การเตรียมเส้นใย.

มีขั้นตอนต่างๆดังนี้ คือ

๑) อี้วฝ้าย.

ขั้นตอนนี้เป็นการใช้เครื่องมืออี้วฝ้าย^๑ เพื่อเอาเมล็ดออก ให้เหลือแต่ปุยฝ้ายหรือเส้นใย.

๒) ถาบฝ้าย หรือตีฝ้าย.^๒

การถาบฝ้ายจะทำให้ปุยฝ้ายฟูๆ ทำให้ปั่นฝ้ายได้ดี.

๓) ม้วนฝ้าย.

ในขั้นนี้เป็นการม้วนปุยฝ้ายด้วยอุปกรณ์ม้วนฝ้าย. เพื่อให้สะดวกในการปั่นต่อไป.

๔) ปั่นฝ้าย.

การปั่นฝ้ายเป็นขั้นการทำให้เส้นใยฝ้ายรวมกันเป็นเส้นด้าย. ขั้นตอนนี้บางทีเรียกว่าไนฝ้าย.

๕) เปียฝ้าย.

ก่อนจะย้อมเส้นใยที่ปั่นเป็นด้ายแล้วนั้น ไปย้อม หรือไปทอเป็นผ้า ต้องทำให้เส้นด้ายเป็นเช็ด เป็นใจ ก่อนนำไปย้อมหรือทอ. การทำเช่นนี้เรียกว่า เปียฝ้าย.

๑.๑.๓.การเตรียมสีย้อม.

ชาวไทดำแต่เดิมมาใช้สีธรรมชาติในการย้อม. สีครามเข้มอันเป็นสีหลักนั้นได้จากต้นคราม ซึ่งภาษาไทยดำเรียกว่า “กอจ้าม” อันชาวไทดำปลูกเอง. การปลูกจะปลูกก่อนเข้าฤดูฝน หรือช่วงที่ฝนตก โดยปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน. ตามเขาตามป่าก็มีต้นครามขึ้นเอง. บางครั้งชาวไทดำที่อำเภอเขาย้อยก็ไปเก็บต้นครามซึ่งขึ้นเองที่ชะอำ. ในการปลูกนั้นใช้เมล็ดปลูก. การย้อมครามใช้ต้นสดเป็นส่วนสำคัญ.

ในการทำสีย้อม จะใช้ต้นครามทั้งต้นทั้งราก แช่น้ำให้ท่วมใบเป็นเวลา ๑ คืน, หรือ ๒๔ ชั่วโมง เช่น เริ่มแช่ตอนบ่าย เมื่อถึงเช้าน้ำก็เอามาขึ้นจากน้ำได้. ก่อนนำขึ้นจากน้ำต้องรอสังเกตให้ใบเน่าเสียก่อน. โดยปกติมักเอาต้นครามที่แช่ขึ้นจากน้ำเวลาเดียวกับที่แช่พอดี หรือเมื่อใบครามเริ่มยุบแล้ว. จากนั้นจึงเอาปูนแดงใส่เพื่อคลายการหมักในน้ำ

^๑ภาษาไทยภาคกลางมักเรียกกริยานี้ว่า “หีบฝ้าย”

^๒ภาษาไทยภาคกลางมักเรียกกริยานี้ว่า “ตีฝ้าย” ซึ่งใช้ “กง” เป็นเครื่องมือ.

คราม. ก่อนใส่ปูนน้ำครามจะเป็นสีทองอ่อน. เมื่อนำปูนมาใส่จะทำให้เกิด “น้ำหอม” ซึ่งเป็นสีคราม. ขณะเอาปูนใส่ต้องกระแทก^๑ ด้วยไม้กะชั้วะ จนกระทั่งน้ำหอมเป็นฟอง แล้วจึงกวาดต่อไปจนฟองยุบ. จากนั้นจึงปล่อยทิ้งไว้. น้ำจะใสและตกตะกอน. จากนั้นก็รินน้ำใสๆทิ้ง เหลือไว้แต่น้ำขุ่นๆที่เป็นสีคราม.

เก็บน้ำสีครามนี้ไว้ย้อมได้นานเป็นปี แต่ต้องคอยเติมน้ำบ่อยๆ และปิดฝาไม่ให้แห้ง. ชาวไทดำเรียกขั้นตอนนี้ว่า “แจ้จ้ำมโนอุ” ซึ่งแปลว่า “แช่ครามในอุ”.

สัดส่วนซึ่งใช้ในขั้นตอนที่กล่าวมา คือ ใช้คราม ๑ ปีบ น้ำท่วมคราม ปูนแดง เท่าลูกมะขวิด.

สำหรับการแช่ หากแช่ไม่พอดีเวลาจะ “เซ็ง” หรือ “นุ่ม” คือ เสีย ใช้ไม่ได้. น้ำครามที่ใช่ได้ดี เมื่อเกิดฟองจะเป็นสีม่วงน้ำเงินเรืองแสง. สำหรับปูน ถ้าใส่น้อยน้ำครามจะเน่า ใช้ไม่ได้. ถ้าใส่ปูนมากจะไม่เป็นไร.

๑.๑.๔.การย้อม.

จะต้องเตรียมน้ำค้าง^๒ โดยใช้จี๊ด้าหมักใส่ครุที่รื้อว เขียบให้แน่น. ใส่ น้ำให้หยด รอดด้วยกะละมัง ก็จะได้น้ำค้าง ซึ่งจะนำไปใช้ในการย้อมน้ำหอมต่อไป.

ในการย้อมน้ำหอม ใช้น้ำครามที่หมักไว้ ๑ ปีบ ใส่ น้ำค้าง ๑ แก้ว น้ำหอม ๑ แก้ว ผสมแล้วกวาดให้เข้ากัน. ทิ้งไว้ ๕ - ๖ วัน. แล้วคว่ำสีที่ได้ ออกเขียวเหลืองหรือสีเรืองแสงหรือไม่.

การทดสอบสี ให้ใช้มือจุ่มดู. ถ้ามือติดสีทั้งหน้ามือและหลังมือ แสดงว่าน้ำย้อมนั้นใช้ได้แล้ว. ถ้าติดแต่หลังมือ แสดงว่าเค็มเกินไป. การที่เค็มเกินไปนี้ต้องแก้ไข โดยสังเกตดูว่าน้ำย้อมนั้นชอบกินอะไร. อาจต้องใส่น้ำตาลทรายหรือน้ำตาลโตนด, ข้าวหมาก, หรืออ้อย ซึ่งจะทำให้น้ำย้อมครามติดทนนาน.

ในบางกรณีอาจทดสอบโดยเติมน้ำค้างหรือปูนก็ได้. แต่ถ้าเติมแล้วไม่ติด แสดงว่าน้ำครามหรือน้ำนิล^๓ นั้นต้องกินน้ำตาล หรือข้าวหมาก หรืออ้อย. สำหรับอ้อยเมื่อจะเติมลงไปจะใช้วิธีปอกเปลือก ทูบให้นุ่ม แล้วนำไปแช่ในน้ำนิล.

^๑ ภาษาไทดำเรียกว่า “กะชั้วะ”.

^๒ ภาษาไทดำเรียกว่า “น้ำหลัง”

^๓ น้ำหอม และน้ำนิล คือคำเรียกน้ำอย่างเดียวกัน

จากนั้นจึงเอาผ้า หรือปอย หรือด้าย ขยาลงไปด้วยมือ ครั้งแรกนาน ๓๐ นาที. แล้วเอาด้าย หรือผ้าที่ย้อมนั้นออกมาบีบน้ำหรือกระตุกๆ แล้วตากพอหมาด. จากนั้นนำไปซัก แล้วตากให้แห้ง. ถ้ายังไม่ได้ที่ก็ย้อมอีก จนกระทั่งเป็นสีนิล.

สีผ้าที่ย้อมออกมาได้เรียกว่าสีนิล. วิธีย้อมแบบที่กล่าวมานี้เรียกว่าย้อมเย็น. เสื้อจะทอเป็นผืนก่อนแล้วจึงนำไปย้อม ส่วนชิ้นจะย้อมเป็นเส้นเป็นปอยก่อน แล้วจึงนำไปทอ.

น้ำนิล หากทำไม่ดี หรือผสมไม่ดี นิลจะ “ปาย.” นิลปายคือนิลเสีย ไม่มีชีวิต ไม่มีฟอง ไม่มีปฏิกิริยา ต้องเททิ้งทั้งหมด.

อุปกรณ์ในการย้อมของชาวไทดำคือ อุ จัน หรือกระบวยสำหรับตวงน้ำนิล ปิ๊บ ไม้กะชั้ว และครุ.

ในปัจจุบันปรากฏว่า ไม่ค่อยมีผู้ปลูกคราม. ที่มีปลูกอยู่บ้างก็ไม่เพียงพอ จึงนิยมไปซื้อ. โดยไปซื้อที่หาดเจ้าสำราญ ชะอำ หัวหิน ซึ่งชาวบ้านไปหาไว้. โดยซื้อเป็นต้นๆ กิโลกรัมละ ๒ บาท.

ในการทำน้ำคราม ๑ ปี๊บ หรือ ๒๐ ลิตร ต้องใช้คราม ๘๐ - ๑๐๐ กิโลกรัม.

ผลดีของการใช้สีธรรมชาติอย่างครามก็คือ เป็นวัสดุหาง่าย ไม่ต้องลงทุนสูง. ใช้ย้อมผ้าที่ใช้สอยทุกชนิด เช่น ผ้าถุงห่ม ที่นอน หมอน มุ้ง. ชาวไทดำไม่นิยมย้อมสีนิลด้วยสีสังเคราะห์.

๑.๒.ไหม.

ชาวไทดำใช้ไหมในงานที่ต้องการความงดงาม ความประณีต หรือแสดงความสำคัญเป็นพิเศษ เรื่องราวของไหม ในฐานะเป็นแหล่งเส้นใยอันทรงค่าในชีวิตของชาวไทดำ มีดังต่อไปนี้.

๑.๒.๑. พันธุ์และการเลี้ยงไหม.

สำหรับพันธุ์ไหมนั้น มีพันธุ์พื้นบ้าน ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิม เลี้ยงง่าย ทนโรค ให้เส้นใยละเอียด เส้นยาว. ชาวไทดำนิยมไหมพันธุ์นี้. นอกจากนี้ก็มีพันธุ์ญี่ปุ่นซึ่งเพิ่งจะมีเข้ามา และไม่เป็นที่นิยม.

อุปกรณ์สำคัญสำหรับสำหรับผู้เลี้ยงไหมมีดังต่อไปนี้คือ

๑). กระจดหรือกะโล่. ภาษาไทดำเรียกว่า “ตม่อน”.

๒). หม้อต้ม. ที่ใช้กันอยู่ปัจจุบันเป็นหม้ออลูมิเนียม.

๓). จวงสาว. อุปกรณ์ชิ้นนี้ทำด้วยไม้ไผ่ ซึ่งนำมาขุด และใช้ดึงเส้นไหมออกจากหม้อ.

๔). เต้าอั้งโล่. ใช้ต้มไหม.

๕). กระจดรองเส้นไหม. ใช้สำหรับรองเส้นไหมที่สาวออกมาแล้ว.

ตัวไหมมี ๔ วัย. วัยแรกเรียกว่า “นอนกาย”. วัยที่ ๒ เรียกว่า “นอนสอง” วัยที่ ๓ เรียกว่า “นอนสาม”. วัยที่ ๔ เรียกว่า “นอนหลวม”.

เมื่อถึงวัยที่ ๔ ประมาณ ๖ - ๗ วันตัวไหมจะสุกและเข้ารัง. ตัวไหมทั้งตัวผู้และตัวเมียจะสร้างรังอยู่ด้วยเส้นใย. ตัวผู้รังจะยาว. ตัวเมียรังจะสั้น. คำว่ารังไหม ในภาษาไทยดำเรียกว่า “เลาะม่อน.” ตลอดเวลาที่ตัวไหมยังไม่เข้ารัง จะเลี้ยงด้วยใบหม่อน*

สำหรับไหมที่ยังตัวเล็ก ต้องหั่นใบหม่อนเป็นฝอยๆ ก่อนให้เป็นอาหาร. ส่วนตัวใหญ่จะให้ทั้งใบ. การให้อาหารจะทำเป็นเวลา. กลางวันให้ ๕ - ๖ ครั้ง. กลางคืนให้ ๒ ครั้ง. ตัวไหมจะกินอาหารทั้งกลางวันและกลางคืน.

ต้นหม่อนเป็นพืชที่มีมาตามธรรมชาติแต่ดั้งเดิม. การปลูกต้นเป็นเรื่องไม่ยาก ตัดปักชำก็ขึ้น. เมื่อต้องการใบหม่อนมาเป็นอาหารตัวไหมก็ใช้วิธีปลิดด้วยมือ.

*คำไทดำเรียกต้นหม่อนว่า “กอม่อน”

๑.๒.๒.การย้อมไหม

สีที่ใช้กันมาในการย้อมไหมมีหลายสี. สีแดงได้จากครั้ง. การทำสีแดงใช้จีครั้งตำหมักน้ำ. แล้วกรองในผ้าเหมือนกรองน้ำปลา. จากนั้นผสมกับน้ำใบมะขามหรือน้ำมะขามเปียกต้ม.

สีเหลืองได้จากคำฝอย. ไทดำเรียกคำฝอยว่า “มะส้มฟู”. พืชชนิดนี้มีรูปร่างเหมือนเงาะ มีเมล็ดข้างในคล้ายหอยแครง. ส่วนสีเขียวได้จากสมอเข้ ซึ่งไทดำเรียกว่า “ก้อแก้ว” โดยตากเอาขางมาใช้.

ทั้งสีที่กล่าวมานี้เป็นสีย้อมเย็นทั้งหมด. เมื่อนำสีมาแล้ว ก็นำเอาผ้าหรือด้ายไปแช่ในสีเหล่านี้. สีที่ได้จะเป็นสีอ่อน. อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมีการใช้สีเคมีหรือสีสังเคราะห์. ในการย้อม มีทั้งที่ทอเป็นผืนก่อนแล้วจึงย้อม และมีทั้งที่ย้อมด้ายก่อนนำไปทอ.

๒.การทอ

๒.๑.อุปกรณ์การทอ.

ทั้งผ้าไหมและฝ้าย แต่เดิมมีการทอด้วยมือ และทอด้วยกี่กระตุก. การทอด้วยวิธีอื่นไม่มี. อุปกรณ์ประกอบในการทอมีดังต่อไปนี้.

๒.๑.๑.ฟืม หรือ ฟันหวี

เป็นไม้ไผ่เหลาเป็นซี่เล็ก ๆ คล้ายหวี แต่มีไม้ยึดตามยาวทั้งด้านบนและด้านล่าง ใช้สำหรับกระทบเส้นด้ายให้แน่น ตามความกว้างของผ้าที่จะทอ.

๒.๑.๒.ตะกอ

อุปกรณ์นี้ใช้สำหรับตั้งลาย ทำลายผ้า เป็นเครื่องยกเส้นด้าย เป็นไม้ไผ่หรือไม้จริง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ ซม. ตะกอ ๑ ดับ ใช้ไม้ประมาณ ๔ อัน. ด้ายที่ใช้ทำตะกอนั้นใช้ด้ายหลอดตราสมอเบอร์ ๘ ส่วนจะมากหรือน้อยเส้นนั้นขึ้นอยู่กับฟืม.

๒.๑.๓. กระสวย

กระสวยเป็นอุปกรณ์สำคัญยิ่งอีกชิ้นหนึ่งในการทอผ้า เพราะต้องใช้สำหรับใส่หลอดด้ายพุ่ง. กระสวยมีความยาวราว ๑๓.๕ นิ้ว ทำด้วยไม้.

๒.๑.๔. ไม้ตะปิ่น

เมื่อทอผ้าเป็นผืนออกมาแล้ว ย่อมยืดยาวเกะกะ หากไม่มีการม้วนเก็บให้เรียบร้อย. ไม้ตะปิ่นจะทำหน้าที่นี้ คือเป็นไม้ซึ่งใช้ม้วนผ้าเมื่อทอสำเร็จ และเคลื่อนออกมาจากจากก็.

๒.๒. วิธีการทอ.

สำหรับวิธีการนั้น ไทคำในเพชรบุรีทอผ้าด้วยกี่กระดูก. ในตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาย้อย เพชรบุรี ซึ่งมี ๖ หมู่บ้าน ประชากร ๓,๐๐๐ คนเศษ ยังมีการทอผ้าใช้อยู่ประมาณร้อยละ ๙๐. เป็นการทอเพื่อใช้ในครัวเรือนและในพิธีกรรม. ส่วนที่ทอเป็นอาชีพมีไม่มาก. นอกจากนี้ยังมีการทอผ้าประยุกต์ซึ่งเป็นแบบสมัยใหม่.

ส่วนการทอผ้าแบบมัดหมี่ เคยมีราว ๑๐๐ ปีมาแล้ว. ปัจจุบันมีผู้เห็นแต่ผืนผ้าที่ตกทอดมา แต่ไม่มีใครทำได้.

๓. สีและลวดลาย

ลายผ้าไทคำ ที่ตำบลหนองปร่ง เพชรบุรี อาจแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ลายปะผ้า ลายปัก และลายทอ. รายละเอียดเกี่ยวกับลายผ้าชนิดต่างๆดังกล่าว มีดังต่อไปนี้.

๓.๑. ลายปะผ้า

การทำลวดลายด้วยวิธีปะผ้าเป็นวิธีที่ใช้กันมากในหมู่ชาวไทคำ. โดยทำเป็นลายหน้าหมอน ลายเสื่อฮี ลายกระเป๋าคาดเอวผู้ชาย และลายตกแต่งมุ้งสำหรับคู่บ่าวสาว.

ลายปะผ้าทำด้วยวิธีพับผ้าเป็นมุม แล้วปะตรึงซ้อนกันเป็นลายที่ต้องการ. ในระยะหลังนี้ มีการใช้กระจก หรือ เลื่อม ติดกลางลาย เพื่อให้ดูแวววาวขึ้นด้วย.

ลวดลายที่สร้างขึ้นด้วยวิธีนี้ เป็นลายที่คัดแปลงมาจากดอกไม้ต่างๆ เช่น ลายดอกจัน ลายดอกบัว ลายดอกพรม ลายดอกเต้า^๑ และลายดอกแปด^๒

สีที่ใช้มาแต่ดั้งเดิม เป็นสีที่ย้อมด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น เปลือกไม้ ผล และดอกไม้ต่างๆ. มีสีหลักอยู่ ๔ สี คือ เขียว ขาว แดง และเหลืองหรือส้ม.

๓.๒. ลายปัก

ลายปักหรือลายแฉ่ว เป็นลายที่เกิดจากการปักโดยยึดการนับเส้นด้ายเป็นหลัก. ใช้ในการทำลวดลายหน้าหมอน ผ้าเป็ย และปักประกอบลายปะผ้าในการทำเสื้อฮี. ชื่อลายที่ปรากฏนั้น มีทั้งลายที่มาจากเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่าง และลายดอกไม้คล้ายๆกับลายปะผ้า. ได้แก่ ลายขอกูด ลายดอกเต้า ลายดอกผักแว่น และลายหยักแบบเรขาคณิต อันคล้ายลายทอผ้าของภาคอีสาน.

สีที่ใช้ในลายปักนั้นเป็นเช่นเดียวกับลายปะผ้า คือ เขียว ขาว แดง และ เหลืองหรือส้ม.

๓.๓. ลายทอ

การทอผ้าของชาวไทดำในเพชรบุรีแต่เดิมมักจะทอเป็นลายขัศจรรย์ตา หรือ ทอลายสอง. ลวดลายที่ได้จากการทอ มักจะเกิดจากการสลับสีเส้นด้าย เป็นลวดลายเส้นตรง ไม่มีลายสลับซับซ้อนเหมือนลายจิดของผ้าอีสาน.

^๑คือลายดอกน้ำเต้า.

^๒คือลายดอกไม้แปดกลีบ.

ลายทอผ้าชิ้น ประกอบด้วยลายต่างๆหลายลาย เช่น ลายตาหมู ลายตาเกิบหรือตาคู่ ลายก้านกางหรือตาฮั่ว ลายประ และเมื่อประกอบรวมแล้วเรียกว่าลายแดงโมหรือแดงไทย.

สีที่ใช้มักจะเป็นสีที่ย้อมจากธรรมชาติ การทอผ้านุ่งจะใช้สีนิล คือสีนำเงินแก่ สลับขาวหรือฟ้า. ส่วนการทอย่ามมักนิยมทอลายเส้นสีแดงสลับขาว.

๔. ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้า.

เป็นที่ทราบกันดีว่า สตรี คือผู้สร้างสรรค์ปัจจัยสำคัญในการนุ่งห่มร่างกาย. ผ้าทอของคนเผ่าไทกลุ่มต่างๆ จึงมีสตรีเป็นผู้สืบสานผลงานเพื่อการแต่งกาย และเพื่อการใช้ในหลายรูปแบบของชีวิตประจำวัน. ในหมู่ชาวไทคำก็เช่นกัน ผู้หญิงยังคงเป็นบุคคลสำคัญ ที่รังสรรค์ผลงานเป็นสิ่งทอประจำเผ่าพันธุ์ ให้ได้ใช้กันอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน. ผ้าของชาวไทคำนั้น มีมากมายหลากหลายรูปแบบ. แต่ละรูปแบบมีลักษณะของการใช้สอยเฉพาะตัว ไม่ปะปนกัน. จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ว่า ชาวไทคำถ่ายทอดความเชื่อ การยึดถือ ตามขนบประเพณีของเขาสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ได้อย่างไร ในท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมรอบด้านที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง.

จากการศึกษาขนบประเพณีและความเชื่อ ของชาวไทคำ เกี่ยวกับการใช้ผ้า. ผู้วิจัยจึงได้แบ่งผ้าของชาวไทคำ ออกเป็นประเภทต่างๆ ตามลักษณะของการใช้ ดังต่อไปนี้ คือ.

๔.๑. ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน.

ชาวไทคำ ใช้ผ้าในรูปแบบต่างๆหลากหลายอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน. อย่างไรก็ตามหากจะแบ่งประเภทของผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อความสะดวกในการอธิบาย ก็อาจแบ่งได้เป็นประเภทต่างๆดังต่อไปนี้.

๔.๑.๑.เครื่องแต่งกาย.

ชาวไทยดำในเพชรบุรี ใช้ผ้าประกอบกับการแต่งกายในชีวิตประจำวัน หลายอย่าง ซึ่งจำแนกกล่าวถึงได้ดังนี้

๑).ผ้าซิ่น.

ผ้าชนิดนี้เป็นสัญลักษณ์ของหญิงไทยทุกเผ่า ที่จะนุ่งผ้าซิ่นหรือผ้าถุง ซึ่งทอขึ้นมาใช้กันเอง ตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน. ชาวไทดำก็เช่นกัน ทุกครัวเรือน ผู้หญิงจะเป็นผู้ทอผ้าซิ่นใช้เอง. ผ้าซิ่นของชาวไทดำ เป็นผ้าฝ้ายทอมือ. ย้อมครามจนเป็นสีน้ำเงินเข้มเกือบดำ. นำมาทอสลับลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทดำ. ประกอบไปด้วยตัวซิ่น หัวซิ่น และตีนซิ่น. ผ้าซิ่นของไทดำจะทอเป็นลายพื้นเมือง อันเรียกว่าลายแดงโมหรือลายแดงไทย. เป็นลักษณะเฉพาะของชาวไทดำ ซึ่งคงเนื่องจากการสังสมวัฒนธรรมการดำรงชีวิตอันเป็นสังคมเกษตรกรรม.

ตัวซิ่น คือส่วนที่เป็นผ้าถุงใหญ่สำหรับพันรอบตัว ต่อจากหัวซิ่น. มีสีคราม มีลวดลายเป็นลายตาหมา ลายก้านาง ลายตาเกิบหรือตาภู และลายประ. เป็นลายทางสีขาวอมฟ้า แทรกตามเส้นยืนของเนื้อผ้า เป็นระยะๆ. แต่ละลายเส้นห่างกันประมาณ ๑.๕ นิ้ว หรือ ๓๐ เส้นคืบ. ชาวไทดำเรียกลายผ้าซิ่นโดยรวมๆว่า ลายแดงโม หรือลายแดงไทย. เท่าที่เห็นในปัจจุบันมีแบบเดียว. แต่การที่ได้พบผ้าไทดำแบบมัดหมี่สลับลวดลายอายุ ๑๐๐ ปีเศษตกทอดกันมา ทำให้เป็นที่น่าศึกษาว่า แต่ก่อนมีลวดลายอื่นหรือไม่ ซึ่งอาจได้ศึกษากันต่อไป.

หัวซิ่น หรือเชิงบน คือแถบผ้าส่วนบนของตัวซิ่น. เป็นผ้าทอสีพื้น ย้อมครามเข้ม ไม่มีลวดลาย. สีจะต้องกลืนกับตัวผ้า. เป็นส่วนที่ใช้ตลบโอบเข้ากับเอวด้านซ้ายและขวาให้กระชับแนบตัว. ความกว้างของแถบผ้าเท่ากับความกว้างของตัวซิ่น. สูงขึ้นมาจากตัวซิ่นประมาณกึ่งเศษๆ. ในการต่อซิ่นผ้า ชาวไทดำใช้เข็มสอยด้วยมือ มีฝีเข็มที่ละเอียดมาก.

ตีนซิ่น หรือเชิงซิ่น คือส่วนของแถบผ้าซิ่นล่างสุด ที่เย็บต่อจากตัวซิ่น. เป็นผ้าทออย่างละเอียด แน่น และทนทาน. มีลวดลายสีขาวอมฟ้า เป็นลายเส้น เรียกว่าลายก้านาง ลายประหรือตาเกิบ ตามแนวขวางตัดกับเส้นยืน. โดยมีความกว้างจากรอยที่ต่อกับตัวซิ่นเพียงประมาณ ๑ - ๒ นิ้วเท่านั้น.

ในการใช้สอย แต่เดิมชาวไทดำในประเทศไทยที่เป็นหญิง จะทอผ้าขึ้นไว้ใช้เอง และนุ่งขึ้นในหลายลักษณะ เช่น นุ่งไปทำไร่ทำนา เก็บผัก ตักน้ำ หรือการไปช่วยงานต่างๆ ไปเที่ยว หรือไปวัดทำบุญ. เพียงแต่เมื่อต้องการให้ตะมัดตะแมงคล้องเกล้าก็จะยกผ้าแถวสะโพกทั้งสองข้าง ขึ้นมาเหน็บไว้ที่ข้างเอว. ทำให้ผ้าห้อยครั้งขึ้นมา. เดินเห็นคล้องเกล้าว่าองไวขึ้นกว่าเดิม.

การนุ่งขึ้นหรือผ้าถุงไทดำ ผู้นุ่งจะใช้กางเหน็บชายหัวขึ้นด้านหน้าไว้ แล้วกางผ้าที่เหลือออกทั้งสองข้างซ้ายขวา แอนส่วนท้องเล็กน้อยให้ผ้าด้านหน้าแนบตัว. จากนั้นจึงตลบพับหัวขึ้นทั้งด้านซ้ายและขวา ให้เข้ามาทับกันที่ด้านหน้า. แล้วพับลงแค่อว. คาดทับด้วยเข็มขัดเงิน.

ผ้าขึ้นที่นุ่งแล้วจะมีลักษณะชายหน้าสูง ชายหลังต่ำ. มีผ้าทบกันเป็นจีบแหวกกลางดูงดงามแปลกตา. โดยวิธีนี้ เมื่อต้องการให้ตะมัดตะแมง เช่น ลงสู่มปลานในหนองน้ำ หรือเก็บผักหักพิน ก็จะจับบริเวณสะโพกขึ้นมาเหน็บไว้ที่ข้างเอว อันจะดึงขึ้นห้อยครั้งขึ้นมาสั้นประมาณหัวเข่า ซึ่งจะทำให้ดูคล่องตัวดี. ถ้าไม่คาดทับด้วยเข็มขัด ชาวไทดำจะมีเชือกขวันเกลียวเส้นเล็กๆผูกติดไว้รอบเอว เพื่อสำหรับยกมาทับคาดสว่าง หรือกางเกงของเขา เพื่อมิให้หลุดง่าย. เชือกนี้สามารถนำมาคาดทับผ้าขึ้นที่นุ่งอยู่นั้นได้เช่นกัน.

๒).เสื้อก้อม.

เป็นเสื้อของผู้หญิงไทดำ. มีสีดำด้วยการย้อมคราม ตัดและเย็บด้วยมือ ฝีมืละเอียด จนสามารถสวมได้ทั้งสองด้าน. ลักษณะเป็นเสื้อคอกลมผ่าหน้า แขนกระบอกเข้ารูป ติดกระดุมเงินถี่มาก ประมาณ ๕ - ๑๑ เม็ด. ถ้าฐานะดีก็จะติด ๒ แถว. กระดุมนั้นทำด้วยเงินเก่า ติดด้วยฝีมืมือเป็นยอดแหลม. มีลายกลีบบัว ติดห้วง ปัจจุบันหายากมาก เพราะมีผู้สนใจกว้านซื้อไปหมด.

เสื้อก้อมเป็นเสื้อที่ใช้คู่กับผ้าขึ้น. เป็นชุดลำลองหรือชุดประจำเผ่า ของชาวไทดำหญิง. ใช้สวมไปทุกแห่ง. ถ้าไปวัดก็พาดผ้าเปียหรือผ้าสไบอีก ๑ ผืน. ถ้าไปตลาดก็สะพายกะเหล็บ ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่ละเอียดยิบ. ใช้แทนกระเป๋า. หรือถ้าจะเข้าป่าก็สะพายย่าม. ผ้าเปียก็นำมาโพกศีรษะแทนหมวก.

๓).เสื้อไตหรือเสื้อไท.

เป็นเสื้อชุดลำลอง. เสื้อไตชาย ใช้สวมเมื่อไปงานต่างๆ หรือเที่ยวงาน สวมเกี้ยวสาว หรือในงานที่ไม่ต้องการพิธีรีตองมากนัก. เป็นชุดประจำเผ่าที่ใช้กันในชีวิต

ประจำวัน. ในงานอันค่อนข้างเป็นพิธีการ ก็จะสวมเสื้อไต นุ่งส้วงฮีหรือส้วงขาฮี^๑ แล้วคาดกระเป่าพื้นเมืองของไทดำทับที่เอว. ถ้าใส่ไปประกอบการงานตามปกติ ก็จะเปลี่ยนจากส้วงฮีเป็นส้วงก้อม^๒ โดยกระดุมเสื้อไม่ต้องติดทั้งหมดก็ได้.

ลักษณะของเสื้อไต เป็นเสื้อที่ตัดเย็บด้วยมือทั้งหมด. ทอด้วยฝ้ายย้อมคราม สีดำ ผ่าหน้า แขนกระบอก ติดกระดุมเงินของไทดำเรียงแถวถี่ยิบ ประมาณ ๒๑ เม็ด. ถ้าฐานะดีก็จะติดกระดุมถึง ๒ แถวๆละ ๒๑ เม็ด ตัวเสื้อเข้ารูปตรงเอว แล้วผายออก ยาวลงมาคลุมสะโพกตอนบน. เสื้อไตของผู้ชายจะยาวกว่าเสื้อก้อมของผู้หญิง. มีกระเป่าทั้ง ๒ ข้างตรงชายล่าง.

๔). ส้วงก้อมและส้วงฮี

ส้วงก้อม หรือส้วงขาก้อม คือกางเกงขาสั้น และส้วงฮีหรือส้วงขาฮี คือกางเกงขายาว ของชาวไทดำ. ลักษณะรูปทรงคล้ายกางเกงจีน. เอวปล่อยกว้างไว้สำหรับจับทบเข้าหาตัว. แต่ชายขาจะสอบเข้าเล็กน้อย. ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายทอมือ. ย้อมครามจนเป็นสีดำเข้ม. เมื่อนุ่งแล้วจะใช้เชือกข้วน. ซึ่งชาวไทดำทุกคนทั้งหญิงและชายจะมีติดตัวอยู่. คือออกมารัดเอวของกางเกงที่เราจับทบแบบนุ่งผ้าถุงให้แน่น.

ส้วงก้อมมีความยาวของกางเกงเพียงเข้า ส่วนส้วงฮีจะยาวจรดข้อเท้า. แต่ก่อนมา กางเกงของไทยดำนี้แบ่งตามเพศได้. โดยกางเกงชายด้านหน้าจากเอวลากผ่านเป้ากางเกงไปจรดด้านหลัง และเย็บเป็น ๒ ตะเข็บ. ใช้ผ้า ๓ ซิ้นต่อกางเกง ๑ ตัว. ถ้าเป็นของหญิงจะมีตะเข็บกลางตะเข็บเดียว ซึ่งใช้ผ้า ๒ ซิ้น. แต่ในปัจจุบันนี้ ปรากฏว่า ส่วนใหญ่ใช้ปะปนกันไป. ผู้หญิงไม่นิยมใช้กางเกงนี้ เพราะส่วนใหญ่ใช้ผ้าซิ้นนุ่งปฏิบัติงานประจำวันอยู่แล้ว.

ทั้งส้วงก้อมและส้วงฮี มีที่ใช้ต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ ส้วงก้อมนั้น ถ้าใช้กับเสื้อไต ก็จะเป็นชุดลำลอง หรือชุดทำงานสบายๆ. เป็นชุดประจำเผ่าไทดำ. หรือถ้าจะคาดกระเป่าไทดำทับที่เอว ก็จะเป็นชุดออกเที่ยวงานได้. หากใช้กับเสื้อม่อฮ่อม หรือเสื้อแบบอื่นๆ แล้วสะพายย่าม ก็นับเป็นชุดทำงาน. เข้าป่าหาพืชได้เช่นกัน. แต่ถ้าเป็นส้วงขาฮีนั้น

^๑ กางเกงขายาว.

^๒ กางเกงขาสั้น.

เมื่อใช้กับเสื้อไต คาคกระเป่าเข้า ก็จะเป็นชุดที่เป็นงานเป็นการขึ้น. ซึ่งก็เป็นชุดประจำเผ่า เช่นกัน. ใช้ไปร่วมงาน เทียวงาน หรือเที่ยวสาวได้เป็นอย่างดี.

๕).เสื้อฮี

เสื้อฮีทั้งหญิงและชายชาวไทดำ จัดเป็นเสื้อชุดใหญ่. แต่ละคนจะมีเสื้อฮีประจำตัว. ซึ่งถ้านับอย่างสังกะยาก็คือเสื้อนอกนั่นเอง. เสื้อฮีจะประดับตกแต่งด้วยลวดลายหลายหลาก อย่างวิจิตรงดงาม. โดยเฉพาะด้านในของตัวเสื้อ จะมีลวดลายตกแต่งมากกว่าด้านนอก. ด้านนอกนั้นมีสีดำนากว่า. ลวดลายมีทั้งจากการปัก ปะ ประดับ ประค้ำ มีทั้งลายดาวกระจาย ลายเบือแขน ลายซอน ลายเบาะแปด และลายขอกูด. ปักสลักด้วยไหมสีขาว แดง เหลือง เขียว สวยงามแปลกตา. ด้านข้างตัวเสื้อจะผ่าข้างขึ้นมาถึงเอว. คอเสื้อเป็นเสื้อมอกกลมแขนกระบอกหลวมๆ. ลวดลายที่ประดับจะประดับที่คอเสื้อ แขนวสาบคอเสื้อ รักแร้ ด้านข้าง และชายเสื้อ.

เสื้อฮีของสตรีไทดำจะเป็นแบบสวมหัว. ผู้วิจัยได้พบเสื้อฮีซึ่งเป็นมรดกตกทอดมา มีความสวยงามมาก. และมีอายุถึง ๑๐๐ ปีเศษ. แต่ยังคงอยู่ในสภาพที่ดี และยังคงสี สันสดใสอยู่. ส่วนเสื้อฮีของฝ่ายชายนั้น จะตัดเย็บแบบผ่าหน้า ตัวยาว มีแขนกระบอกหลวม และมีลวดลายสวยงามด้านในเช่นกัน.

ในปัจจุบัน ชาวไทดำก็ยังคงมีเสื้อฮีประจำตัวทุกคนเช่นในอดีต. เสื้อฮีมีความสำคัญมาก เพราะเป็นเสื้อที่จะต้องใส่ในเวลาที่มียพิธีกรรม เช่น งานแต่งงาน งานเสนเฮือน และที่สำคัญที่สุด คือ ในวันตาย เขาจะต้องใส่เสื้อฮีของเขาไปด้วย. ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อกันว่า ถ้าใส่เสื้อฮีของตนไป จะได้ไปพบญาติพ่อแม่พี่น้องที่ตายไปแล้ว จะได้จำกันได้ว่าเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน. ถ้าไม่ใส่ไป เชื่อว่าจะไม่ได้พบกัน โดยเฉพาะในวันตาย ชาวไทดำจะใส่เสื้อฮีเอาด้านในซึ่งมีลวดลายงดงามออกด้านนอก. ส่วนหนึ่งเป็นความเชื่อที่ว่า หากพ่อแม่เห็นลายเสื้อผ้าจะจำได้ด้วย. และยังมีอีก ๒ - ๓ ตัว ที่กลับด้านของเสื้อ เอาด้านในออกด้านนอก คลุมโลงศพไว้ ในขณะที่ตั้งศพอีกด้วย.

๖).ผ้าเปี้ยว.

ผ้าเปี้ยวคือผ้าอันมีหน้าที่คล้ายสไบ หรือผ้าเบี่ยง นั่นเอง. ผ้าเปี้ยวของชาวไทดำ เป็นแถบผ้าฝ้ายทอมือสีดำ กว้าง ๑๕ นิ้ว ยาวประมาณ ๕๖ นิ้ว. มีลวดลายปักประดับด้วยด้ายสีต่างๆ สลักสีกันอย่างงดงาม ที่ริมและชายผ้า. มีทั้งลายดอกเต้าและลายดอกผักแว่น. ปักเดินเส้นสลักอย่างสวยงาม. ชายขอบผ้าก็จะเดินเส้นขอบผ้าสลักสีกัน.

ปัจจุบันผ้าเปี้ยวนี้ ยังใช้กันอยู่ในกลุ่มไทดำ. แต่เมื่อไปวัด มักเป็นผ้าสไบสีขาว ซึ่งเป็นผ้าทอมือสมัยใหม่. ผ้าสไบสีต่างๆก็มีใช้กันอยู่บ้างในหมู่ไทดำแถบอำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี. ส่วนผ้าเปี้ยวของชาวไทดำซึ่งพบที่หลวงพระบาง เวียงจันทร์ และที่ประเทศเวียดนาม มีลวดลายและการตกแต่งที่วิจิตรมากกว่าชาวไทดำที่ตำบลหนองปรัง. อาจเป็นเพราะอิทธิพลรอบด้าน ทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปก็ได้.

ผ้าเปี้ยว ใช้เป็นผ้าห้างนม ใช้ห่มผ้าช่อคอ และใช้เป็นผ้าโพกศีรษะได้ เรียกว่า “ปกเปี้ยว” ซึ่งทางประเทศไทยไม่ใช้กัน แต่ที่ประเทศเวียดนามยังใช้ปกเปี้ยวกันอยู่ในชีวิตประจำวัน.

๙). เสื้อตัด

เป็นผ้าฝ้ายทอมือ สีขาว ซึ่งยังมีได้ย้อม. นำมาตัดและเย็บด้านข้าง. สวมเมื่อพ่อแม่ถึงแก่กรรม. โดยเฉพาะลูกหลาน ต้องสวมเสื้อตัดนี้ในพิธีศพด้วย. บางครั้งจะมีผ้าสีเหลี่ยมโพกศีรษะด้วย ๑ ผืน. เข้าว่าจะเป็นประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากจีน.

๑๐). สายกุดแหวหรือสายเอว

สายกุดแหว คือด้ายทอถักหรือข้วนเป็นสายเล็กๆ คาดติดเอวไทดำไว้ทุกคนเพื่อใช้แทนเข็มขัด. เมื่อนุ่งซิ่นหรือกางเกง ก็จะยกมารัดคาดเอวได้ทันที บางคนจะมีตะกรุดห้อยไว้กับสายเอวนี้ด้วย. คล้ายกับที่เด็กไทยทั่วไปสมัยโบราณจะคาดเชือกหรือสร้อย ไว้ห้อยพริกและเต้านั่นเอง.

๑๑). กระเป่า

ชาวไทดำชายจะมีกระเป่าตัดเย็บอย่างประณีต เป็นผ้าฝ้ายสีดำซ้อนกันเป็นรูปกระเป่า และมีซิ่นหนึ่งปิดทับลงมาด้านหน้า. ปักลวดลายสวยงามโดยวิธีปักปะด้วยไหมสลับลี. ประดับกระจกแต่ละช่องลาย บางครั้งจะใช้ลายดอกพรม ดอกบัว หรือลายดาวกระจาย.

๑๒). ย่าม

ชาวไทดำจะมีย่าม ซึ่งใช้ผ้าทอข้อมสีต่างๆ เย็บเป็นย่ามไว้สำหรับสะพายเมื่อไปเก็บของป่า หรือ ไปเที่ยวงาน. ย่ามที่ใช้มีอยู่ ๒ ชนิด คือ ย่ามแดง และย่ามอื่นๆ.

ย่ามแดง เป็นผ้าฝ้ายทอสลับลีด้วยสีแดงเป็นส่วนใหญ่. ใช้เมื่อไปต่างบ้านต่างเมือง. คือใช้แทนกระเป่าถือนั่นเอง.

ย่ามอื่นๆ เป็นผ้าทอธรรมดา ไม่พิถีพิถัน. ใช้เมื่อไปไร่นา ใส่หมากพลู.

ปัจจุบัน ในแถบเพชรบุรีและลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จะไม่ค่อยเห็นภาพชาวไทดำสะพายย่ามนัก. อาจเป็นเพราะโลกปัจจุบันเจริญขึ้น มีถุง ตะกร้า และกระเป๋าอื่นๆ ซึ่งใช้ได้สะดวกกว่า. จึงทำให้ความนิยมในการใช้สอยย่ามค่อยๆ หดหายไป.

๔.๑.๒. อุปกรณ์เครื่องใช้

นอกจากจะใช้เป็นเครื่องแต่งกายแล้ว ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทดำ ยังมีอีกหลายชนิด ซึ่งให้ความสะดวก ทำให้วิถีชีวิตของชาวไทดำมีความสุข และมีเอกลักษณ์ของตน. ผ้าชนิดต่างๆ ดังกล่าว มีตัวอย่างเช่นที่จะกล่าวถึงเป็นลำดับดังต่อไปนี้.

๑). ผ้าหยัน

ผ้าหยัน หรือผ้าหยัน คือมุ้งของชาวไทดำ. ที่ได้พบบางหลังมีอายุถึง ๑๐๐ ปีเศษ. มุ้งของชาวไทดำแต่ดั้งเดิมนั้น เป็นผ้าฝ้ายทอสีดำสนิททั้งหลัง. ตรงมุมหุ้มทั้ง ๔ ด้าน ประดับตกแต่งด้วยด้ายปัก หรือไหมสีต่างๆ ใช้กระจกประดับสวยงาม และมีลวดลายตกแต่งไปตลอดขอบบนของมุ้ง. จากรูปลักษณะของผ้าหยัน ทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่า ผ้าหยัน หรือมุ้งไทดำ ให้ความรู้สึกที่เป็นสัดส่วน เป็นส่วนตัว. ในขณะที่ถ้าได้เห็นธรรมเนียมการอยู่ร่วมครอบครัวเดียวกัน ของญาติพี่น้องไทดำ. แต่เดิมาชาวไทดำมิได้มีห้องเป็นส่วนตัวแต่ประการใด. เรือนไทดำเป็นเรือนที่อยู่ร่วมกัน. การที่ฝ้ายหญิง เตรียมทำผ้าหยัน หรือมุ้งดำไว้ใช้เมื่อแต่งงานแล้ว ก็เป็นเสมือนการแยกห้องออกเป็นสัดส่วนของตนนั่นเอง. แต่ในปัจจุบัน ชาวไทดำก็ใช้มุ้งโปร่งสีขาวเช่นเดียวกันคนไทยทั่วไป เพราะฐานะและสภาพความเป็นอยู่ สะดวกสบายขึ้น. มีบ้านที่กว้างขวาง. มีห้องเป็นสัดส่วนของตนเอง. อีกทั้งอากาศในประเทศไทย ค่อนข้างจะร้อนอบอ้าวกว่าทางเวียดนามเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของบรรพบุรุษไทดำ. การใช้มุ้งโปร่งขาวย่อมสบายกว่า.

อย่างไรก็ตาม มุ้งผ้าโปร่งขาวนี้ชาวไทดำเรียกว่า “ก้วง” มิได้เรียกว่า ผ้าหยันแต่ประการใด.

๒). ผ้าหลา

อุปกรณ์ชิ้นนี้เป็นผ้าฝ้ายทอมือย้อมครามสีเข้ม. ใช้สำหรับแขวน หรือโอบอุ้มเด็ก. สะพายติดไปกับตัว. บางครั้งเรียกว่า “ผ้าเสี่ยหลา.” ที่ริมผ้าฝ้ายชนิดนี้จะกั้นขอบด้วยสีแดง สีขาว สีเหลือง และสีเขียว. มีความยาวเพียงพอที่จะห่อตัวเด็กสะพายผูกไว้ด้านหลัง หน้า ด้านข้าง หรือด้านหลัง. โดยปล่อยชายผ้าไปผูกไว้ที่คอ หรือเฉียงพาดบ่าไป. โดยวิธี

นี้ เด็กจะได้รับความอบอุ่นที่ได้อยู่ใกล้ชิดกับมารดา มาก. และในขณะเดียวกัน ก็ไม่ยุ่งยาก หรือลำบาก สำหรับการดูแลลูกในขณะทำงาน.

๓).หมอน

ชาวไทยดำนิยมทำหมอนไว้ใช้เองเป็นจำนวนมากมาย. โดยที่หน้าหมอนแต่ละใบนั้น จะปักปะด้วยไหมสีต่างๆ. เป็นลวดลายต่างๆงดงาม. ปกติแต่เดิมมาจะเย็บหมอนหน้า ๖ ไร่. โดยมีผ้าใส่ ๖ แแนว. แต่ปัจจุบัน มักเย็บหมอนหน้า ๔ ไร่. โดยมีผ้าใส่ ๔ แแนว.

๔).อื่นๆ

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ชาวไทดำยังได้ประดับ ตกแต่ง หรือทอผ้าที่ใช้ประกอบในการดำรงชีวิต อีกหลายชนิด เช่น ผ้าห่ม เมาะ เบาะ ที่นอน ผ้าคลุม ม่าน ปลอกหมอน ผ้าเช็ดปาก ฯลฯ เป็นต้น. ซึ่งบางอย่างก็ปรับเปลี่ยนประยุกต์ไปตามสภาพแวดล้อมและความจำเป็นใช้สอยในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายประหยัดเวลา. เพราะในปัจจุบัน บางอย่างที่เป็นผ้าทอมือ ก็อาจใช้ด้ายหรือสีย้อมประยุกต์ขึ้น แทนการใช้เส้นใยน้ำคราม. และบางครั้งก็ทอเป็นลวดลาย หรือสีอันอื่นๆขึ้นมา. เพื่อสนองต่อความต้องการของตลาดก็มีบ้าง. แต่ถึงอย่างไร ชุมชนไทดำก็ยังคงเอกลักษณ์อยู่ มิได้เปลี่ยนแปลงไปเลยในปัจจุบัน.

๔.๒.ผ้าที่ใช้ในประเพณี พิธีกรรม หรือการละเล่น

ในประเพณี พิธีกรรม และการละเล่น ของชาวไทดำ มีการใช้ผ้าเป็นอุปกรณ์ประกอบมากมาย อันพอจะยกตัวอย่างได้ดังนี้.

๔.๒.๑.ผ้าที่พบในประเพณีและพิธีกรรม.

๑).จาวอ้วน.

คือธงนำในการฝังกระดูก. ใช้ปักไว้ที่เสา คือที่ป่าช้า เมื่อเวลาทำบุญกระดูกในพิธีศพ. บางทีเรียกว่า ธงขาว. ทำด้วยผ้าไหมสีต่างๆ.

๒). ตับงาบ.

ใช้ในพิธีศพ. สิ่งนี้คือป้ายบ้าน แสดงความเป็นเจ้าของบ้าน. เป็นอุปกรณ์ที่ใช้แขวนอยู่ที่หอฮา หรือหอแก้ว ซึ่งคือเรือนไทดำจำลอง บนหลุมฝังกระดูก.

๓). ปลี.

ในพิธีฝังกระดูกผู้ตาย จะมีอุปกรณ์นี้ทำด้วยผ้า มีลักษณะคล้ายนกหรือหัวปลี. ใช้เป็นพาหนะนำผู้ตายไปเมืองฟ้า. ใช้ในกรณีผู้ตายเป็นชาย.

๔). ใบไม้.

อุปกรณ์ชิ้นนี้เป็นผ้าไหมสี ใช้เป็นพาหนะนำผู้ตายที่เป็นหญิงไปเมืองฟ้า.

๕). ผ้าขันลาว.

คือผ้าเช็ดหน้าที่ทำให้ผู้ตายใช้. ต้องปักลายแบบผ้าเปียบบนผ้านี้ เพื่อบอกให้รู้ว่าเป็นชาวไทดำ. เมื่อตายแล้วจะได้ไปตามทางที่ไทดำควรไป.

๖). เขียน.

เป็นอุปกรณ์ในการทำพิธีฝังกระดูกเช่นกัน. โดยลักษณะก็คือร่มนั่นเอง. ทำเป็นเหมือนกลดเล็กๆ และใส่เงินไว้ที่ยอด.

๔.๒.๒. ผ้าที่พบในการละเล่น.

ในการละเล่นตามประเพณี ชาวไทดำใช้ผ้าทำเป็นลูกกอน ซึ่งเป็นลูกช่วงแบบไทดำ และใช้เล่นในงานสงกรานต์. ประดับด้วยผ้าสีต่างๆสวยงาม. มีพู่ทำด้วยเศษผ้าสีต่างๆ ห้อยทิ้งชาย. ภายในบรรจุด้วยเศษผ้า หรือทราย หรือเมล็ดถั่วเขียว.

บทที่ ๔

ผ้าไทดำในเวียดนาม

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผ้าไทดำในเวียดนาม แต่เดิมมายังไม่มีความหมายนัก. ดังนั้น ในที่นี้จึงอาศัยการสังเกตและสัมภาษณ์เป็นหลักในการศึกษาค้นคว้า ซึ่งก็ได้ผลดังต่อไปนี้.

๑. วัตถุประสงค์และเส้นใย

แม้ในห้วงเวลาของการเดินทางไปเก็บข้อมูลวิจัยในเวียดนาม จะไม่ตรงกับฤดูปลูกฝ้าย แต่ก็เชื่อได้ว่า การเลี้ยงไหมและการปลูกฝ้าย เป็นกิจกรรมที่ชาวไทดำในเวียดนามยังคงทำกันอยู่เป็นปกติในชีวิตประจำวัน. เนื่องจากต้องใช้เส้นใยจากฝ้ายและไหม มากรอ สาว ปั่นเป็นด้าย เพื่อข้อมและทอเป็นผ้าใช้ตามแบบแผนวัฒนธรรมไทดำ.

๒. การทอ

๒.๑. อุปกรณ์การทอ

ไทดำในเวียดนามเรียกตัวเครื่องมือทอว่า “กี้”. หากจะเรียกให้เฉพาะเจาะจงว่าเป็นอุปกรณ์สำหรับทอผ้าก็จะเรียกว่า “กี้เอ็ดหู” อันแปลว่า “กี้ทำหู” นั่นเอง. ตัวอย่างการใช้คำที่เกี่ยวข้องเช่น การทอผ้าซิ่นจะเรียกว่า “ตำหูซิ่น”. คำว่า “หู” หรือ “หูก” ของชาวไทในเวียดนามหมายถึงชุดเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายพุ่ง.

ชิ้นส่วนของกี้ อุปกรณ์ประกอบ และคำที่ใช้เรียกชิ้นส่วนอุปกรณ์เหล่านั้น มีดังต่อไปนี้.

๒.๑.๑. ตะกอ.

ส่วนนี้คืออุปกรณ์ที่ใช้สำหรับขกลาย. ทำด้วยด้าย. ใช้คล้องเส้นยืน. ยกขึ้นลงได้. ด้ายที่ใช้เป็นด้ายหลอดเบอร์ ๘. ตะกอจะผูกโยงกับไม้กลม^๑ ทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้จริง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ ซม. ตะกอ ๑ ตับจะใช้ไม้ ๔ อัน. เป็นไม้ขนาดเล็ก ๒ อัน และไม้ขนาดใหญ่ ๒ อัน. ตะกอ ๑ ตับ จะใช้ด้ายที่เส้นขึ้นอยู่กับฟืม. การใช้ตะกอจะใช้ทำเหยียบ. ไทคำในเวียดนามเรียกตะกอว่า “เขา” ซึ่งกล่าวได้ว่า ก็คือคำเดียวกับคำว่า “คร่า” หรือ “คร่าว” นั่นเอง. ตะกอยังมีส่วนประกอบอีกคือ.

๑). ไม้หาบเขา.

เป็นคำเรียกของไทคำในประเทศไทย. ลักษณะเป็นไม้คั่นกลม ทำจากไม้รวก. เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ นิ้ว. บางท้องถิ่นทำจากไม้จริงก็มี. ใช้สอดไว้ในตะกอ ทั้งด้านบนและด้านล่าง. อุปกรณ์ชิ้นนี้ ไทคำในเวียดนามเรียกว่า “ไม้คั่นหลัง”.

๒). ไม้เขา.

เป็นไม้เล็กๆทำจากไม้ไผ่ หรือไม้รวก. เหลาไม้กลมเล็ก. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณครึ่งเซนติเมตร. ใช้ผูกเงื่อนเขา. อันหมายถึงตะกอที่ผูกกับไม้เขา. ไทคำในเวียดนามจะเรียกเหมือนกัน แต่จะออกเสียงว่า “ผูกเงื่อนเก่า”.

ขั้นตอนการร้อยด้ายใส่เขา และไม้หาบเขา จนเกิดเป็นตะกอ ๑ ตับ เรียกว่า “เก็บเขา”. ในที่ ๑ อัน จะใช้ตะกอ ๒ ตับ.

อุปกรณ์ของก็ส่วนนี้ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างไทคำในเพชรบุรี กับไทคำในเวียดนาม พบว่าส่วนใหญ่เหมือนกัน ต่างกันในรายละเอียดเล็กน้อยเกี่ยวกับการใช้วัสดุเท่านั้น.

๒.๑.๒. ฟืม.

คืออุปกรณ์ที่ใช้ตีกระทบผ้าให้เส้นด้ายแน่น ในขณะที่ปล่อยเส้นยืนและส่งเส้นพุ่งเข้าที่ตามตำแหน่ง. ฟืมเป็นตัวบังคับหน้าผ้าว่าจะกว้างเท่าใด. ฟืมประกอบด้วยกรอบฟืมซึ่งทำด้วยไม้จริงทั้งด้านบนและด้านข้าง. ฟันหวีทำด้วยไม้ไผ่ซี่เล็กๆคล้ายหวี อยู่ในกรอบฟืม. ทำหน้าที่จัดลำดับเส้นด้ายยืน. ทั้งไทคำในเพชรบุรีและไทคำในเวียดนามเรียกฟืมด้วยคำเรียกเดียวกัน. รูปแบบในการทำก็คล้ายกันมาก อาจเรียกว่า

^๑คนไทยทั่วไปเรียกไม้คั่นด.

เหมือนกันทีเดียวก็ได้. วัสดุที่ใช้ทำก็เหมือนกัน. แต่ไทคำในเวียดนามเรียกจำนวนพันหรือว่า “เขี้ยว” เช่น พันหรือ ๒๔๐ ซึ่ง ก็จะเรียกว่า พันหรือ ๒๔๐ เขี้ยว.

๒.๑.๓. กระสวย.

ใช้สำหรับยัดหลอดด้ายพุ่ง. ทำด้วยไม้จริง. ยาวประมาณ ๑๓.๕ นิ้ว. รูปร่างคล้ายเรือ. หัวท้ายเรียว. ตรงกลางป่อง เจาะช่องสำหรับยัดหลอดด้ายพุ่ง. กระสวยจะนำด้ายพุ่งสอดเข้าไปในช่องเส้นด้ายยืน ขณะที่ตะกอบเปิด.

อุปกรณ์ชนิดนี้ของทั้งไทคำในเพชรบุรีและไทคำในเวียดนาม มีรูปร่างใกล้เคียงกันมาก. ด้ายที่ใส่ในกระสวยม้วนไว้ด้วยหลอดเล็กๆ. คนไทในเวียดนามเรียกหลอดด้ายนี้ว่า “หลอดดำ” หรือ “หลอดน้อย”. ส่วนเส้นด้ายพุ่งในหลอดน้อยใช้คำเรียกว่า “หีน”. ส่วนกระสวยเรียกว่า “สวย”.

คำว่า “หลอดดำ” นี้ หากจะออกเสียงแบบไทยสยามน่าจะเป็นว่า “หลอดดำ”. และคำว่า “ดำ” ในที่นี้หมายถึงกิริยา ที่พุ่งกระสวยอันมีหลอดนี้เข้าไปในระหว่างด้ายยืนนั่นเอง. และตรงนี้น่าจะเป็นที่มาของคำว่า “ดำหู” หรือ “ดำหูก” อันแปลว่าทอผ้านั่นเอง.

๒.๑.๔. ปานโคง.

หรือ “ตง” เป็นคำไทในเวียดนาม. ใช้ในการตั้งหลอดด้ายสำหรับเดินเส้นด้ายยืน ให้ผ่านตะกอบผ่านฟืม เพื่อมาใช้เข็นหูก. ไทคำในเพชรบุรีเรียก ราวล้อหลอด.

การเดินเส้นด้ายของไทคำในเวียดนาม เพื่อนำมาใส่ก็ เรียกว่า “เข็นหูก”. ในกรณีหลอดด้ายยืนจะตั้งหลอดอยู่ในแนวนอน. ด้ายยืนจะเรียกว่า “เจือ”. ซึ่งต่างกับไทคำในเพชรบุรี ที่จะตั้งหลอดด้ายยืนในแนวตั้ง เพื่อดึงมาเข็นหูก.

๒.๑.๕. ไม้ชำพัน.

เป็นคำที่ไทคำในเวียดนามเรียกไม้ม้วนผ้าซึ่งทอเสร็จแล้ว. ตรงกับที่ไทคำในเพชรบุรีเรียกว่า “ไม้สะปัน”. ส่วนผ้าที่ทอเสร็จแล้วและม้วนอยู่ในไม้ชำพันนั้น ชาวไทคำในเวียดนามเรียกว่า “บันหูก” หรือ “บันฝ้าย”.

๒.๑.๖. ไม้ม้วนด้ายยืน.

เป็นไม้กลมติดตั้งอยู่หลังกี่. ต้นและปลายด้ายยืนที่ยังไม่ได้ทอจะผูกติดกับไม้เพื่อเก็บไว้. คนไทเมืองเต็กในเวียดนามเรียกไม้นี้ว่า “ขานาก”. ไทคำในเพชรบุรีไม่มีอุปกรณ์นี้ใช้.

เหมือนกันทีเดียวก็ได้. วัสดุที่ใช้ทำก็เหมือนกัน. แต่ไทคำในเวียดนามเรียกจำนวนพื้นหรีว่า “เจี้ยว” เช่น พื้นหรี ๒๔๐ ซี่ ก็จะเรียกว่า พื้นหรี ๒๔๐ เจี้ยว.

๒.๑.๓. กระสวย.

ใช้สำหรับยัดหลอดด้ายพุ่ง. ทำด้วยไม้จริง. ยาวประมาณ ๑๓.๕ นิ้ว. รูปร่างคล้ายเรือ. หัวท้ายเรียว. ตรงกลางป่อง เจาะช่องสำหรับยัดหลอดด้ายพุ่ง. กระสวยจะนำด้ายพุ่งสอดเข้าไปในช่องเส้นด้ายยืน ขณะที่ตะกอบเปิด.

อุปกรณ์ชนิดนี้ของทั้งไทคำในเพชรบุรีและไทคำในเวียดนาม มีรูปร่างใกล้เคียงกันมาก. ด้ายที่ใส่ในกระสวยม้วนไว้ด้วยหลอดเล็กๆ. คนไทในเวียดนามเรียกหลอดด้ายนี้ว่า “หลอดคำ” หรือ “หลอดน้อย”. ส่วนเส้นด้ายพุ่งในหลอดน้อยใช้คำเรียกว่า “หีน”. ส่วนกระสวยเรียกว่า “สวย”.

คำว่า “หลอดคำ” นี้ หากจะออกเสียงแบบไทยสยามน่าจะเป็นว่า “หลอดคำ”. และคำว่า “คำ” ในที่นี้หมายถึงกิริยา ที่พุ่งกระสวยอันมีหลอดนี้เข้าไปในระหว่างด้ายยืนนั่นเอง. และตรงนี้น่าจะเป็นที่มาของคำว่า “คำหูก” หรือ “คำหูก” อันแปลว่าทอผ้านั่นเอง.

๒.๑.๔. ปานโดง.

หรือ “ตง” เป็นคำไทในเวียดนาม. ใช้ในการตั้งหลอดด้ายสำหรับเดินเส้นด้ายยืน ให้ผ่านตะกอบผ่านฟืม เพื่อมาใช้เข็นหูก. ไทคำในเพชรบุรีเรียก ราวล้อหลอด.

การเดินเส้นด้ายของไทคำในเวียดนาม เพื่อนำมาใส่ก่ เรียกว่า “เข็นหูก”. ในกรณีหลอดด้ายยืนจะตั้งหลอดอยู่ในแนวนอน. ด้ายยืนจะเรียกว่า “เจือ”. ซึ่งต่างกับไทคำในเพชรบุรี ที่จะตั้งหลอดด้ายยืนในแนวตั้ง เพื่อดึงมาเข็นหูก.

๒.๑.๕. ไม้ชำพัน.

เป็นคำที่ไทคำในเวียดนามเรียกไม้ม้วนผ้าซึ่งทอเสร็จแล้ว. ตรงกับที่ไทคำในเพชรบุรีเรียกว่า “ไม้สะปัน”. ส่วนผ้าที่ทอเสร็จแล้วและม้วนอยู่ในไม้ชำพันนั้น ชาวไทคำในเวียดนามเรียกว่า “บันหูก” หรือ “บันฝ้าย”.

๒.๑.๖. ไม้ม้วนด้ายยืน.

เป็นไม้กลมติดตั้งอยู่หลังก่. ต้นและปลายด้ายยืนที่ยังไม่ได้ทอจะผูกติดกับไม้นี้เพื่อเก็บไว้. คนไทเมืองเต็กในเวียดนามเรียกไม้นี้ว่า “ขานาก”. ไทคำในเพชรบุรีไม่มีอุปกรณ์นี้ใช้.

เส้นด้ายยืนที่ม้วนเก็บไว้ข้างบนเพื่อเลื่อนการทอ เรียกว่า “เส้นหน้าหูก”. ผ้าที่กำลังทอเรียกว่า “หน้าหูก”.

๒.๑.๗. ตีนย่า.

อุปกรณ์นี้เป็นไม้ ซึ่งใช้ทำเหยียบบังคับตะกอให้ขึ้นลง. ทำด้วยไม้ไผ่. ภาษาไทในเวียดนามเรียกว่า “ตีนย่า” หรือ “ไม้ย่า”

๒.๑.๘. หูม้า.

เป็นอุปกรณ์ที่ทำด้วยไม้เช่นเดียวกับอุปกรณ์ส่วนใหญ่. อุปกรณ์ไม้ชิ้นนี้ใช้สำหรับค้ำไม้ชำพัน.

๒.๑.๙. ไม้รองนั่ง.

อุปกรณ์ชิ้นนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เป็นที่”. ภาษาไทคำในเวียดนามเรียกว่า “ไม้สองนั่ง” เหมือนภาษาไทยคำในเพชรบุรี.

๒.๑.๑๐. เบี่ยนจิด

ในการทอผ้าจิด หรือ “คำหูกจิด” จะมี “เบี่ยนจิด” อันทำด้วยไม้จริงก็มี ไม้ไผ่ก็มี. ความยาวจะมากกว่าความกว้างของหน้าผ้าเล็กน้อย. ไม้นี้มีหน้ากว้างประมาณ ๖ - ๘ นิ้ว ส่วนหนึ่งทำให้เล็กลงและยื่นยาวออกไปเป็นที่สำหรับใช้มือจับ. อุปกรณ์นี้ไทคำในเพชรบุรีไม่มีใช้.

๒.๑.๑๑. ไม้คิ้ว.

ใช้ทำลวดลาย. เป็นไม้ไผ่เหลาเล็กๆ. มีความยาวมากกว่าหน้าผ้าที่ทอ. ใช้สำหรับสอดใส่ในเขาหยอง เพื่อให้เกิดลวดลาย.

๒.๑.๑๒. เขาหยอง หรือ เหยิง หรือ เย่ว.

อุปกรณ์นี้คือลายที่ออกแบบสำเร็จ. ทำด้วยเชือกที่คล้องผ่านเส้นด้ายยืน เพื่อจะใช้เป็นที่ยกสายผ้าโดยไม้คิ้ว. ทำให้เกิดลายขณะทอ. การออกแบบลายจะออกแบบไว้ช่วงล่างของเส้นด้ายยืน. เมื่อทอถึงลายช่วงที่เสร็จแล้ว จะนำไม้คิ้วไปสอดให้เกิดลายไว้ด้านบนอีก. การผูกเงื่อนบนและล่างกับไม้เขา จะผูกแบบเงื่อนเขา. เชือกที่ใช้ทำลาย เป็นซ็อกฟางก็มี และเชือกด้ายก็มี.

เขาหยองนี้ใช้สำหรับทอลายผ้าจิด ๒ ตะกอ. ไทคำในเพชรบุรีไม่มีใช้ เพราะไม่มีการทอผ้าจิด.

๒.๒. วิธีการทอ.

การทอผ้าของไทดำในเวียดนาม เท่าที่พบจากการสำรวจ ทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย จะทอ หรือ “ตำหูก” ด้วยมือ ไม่ใช่ใช้กระตุกแบบไทดำในเพชรบุรี. ส่วนใหญ่ทอผ้าจากเส้นใยที่ได้จากฝ้าย เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในพิธีการ. ทุกบ้านที่มีลูกสาว จะต้องทอผ้าเป็น จะต้องมีกี่ประจำทุกบ้าน. ไม่ได้ทอเพื่อการค้า.

ในการทอผ้าของชาวไทดำในเวียดนาม แบ่งได้เป็นสองลักษณะ คือ ทอแบบธรรมดา และทอแบบจิต.

การทอแบบธรรมดา เป็นการทอด้วยพุ่งขัดกับด้ายยืน เช่น การทอผ้าซิ่น มีลายคันสอดแซม ตามลวดลายไทดำที่นิยม คือ ใช้เส้นฝ้ายสีนิล คันด้วยฝ้ายสีขาว ลวดลายคล้ายไทดำในเพชรบุรี. อย่างไรก็ตาม ในเวียดนาม การทอผ้าลวดลายแบบดังกล่าวมีน้อย. มีพบแต่ที่เมืองวาดเท่านั้น.

การทอซิ่นแบบนี้ เป็นซิ่นสองไหม คือด้ายยืนเป็นไหมข้อมสีแดง และใช้ด้ายพุ่งสีนิล.

การทอแบบจิต ใช้ทอผ้าที่เป็นเครื่องใช้เช่น หน้าผ้าห่ม ผ้าทำที่นอน ผ้าเปี้ยว.

๓. สีและลวดลาย.

จากการเดินทางไปศึกษาข้อมูลเรื่องผ้าในเวียดนาม พบว่า คนไทในภาคเหนือของเวียดนามยังคงทอผ้าและทำเครื่องใช้จากผ้าด้วยตนเอง และยังคงรักษาลวดลายดั้งเดิมไว้มาก. หญิงไททุกคนต้องฝึกหัดทอผ้า เพราะในสมัยโบราณ แม่บ้านจะต้องทอเสื้อผ้าเครื่องใช้ต่างๆของทุกคนในบ้านใช้เอง. ถึงกับมีคำกล่าวว่า หญิงใดทอผ้าไม่เป็น จะแต่งงานไม่ได้. ดังนั้น การทอผ้าและลวดลายของการทอ จึงยังเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้.

ลายผ้าจากเมืองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็เมืองเด็ก ซึ่งเป็นไทขาว^๑ หรือเมืองวาด และเมืองแดง ซึ่งเป็นไทดำ ต่างมีความคล้ายคลึงกัน. เพียงแต่เรียกชื่อลายบางลายต่างกัน ไปบ้าง. ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะลวดลายและสีสรรของผ้าไทดำ ที่ได้พบในเมืองวาดและเมืองแดงเท่านั้น. ลวดลายสีสรรของผ้าไทดำดังกล่าว เกิดจากการทอ การมัดย้อม และการปัก. ลายที่เกิดจากการทอ ได้แก่ ลายหน้าผ้าห่ม ลายซิ่น และลายย้อม. ส่วนลายที่เกิดจากการปักปะ ได้แก่ ลายผ้าเปียว ลายผ้าหลา และลายหน้าหมอน เป็นต้น

ลวดลายต่างๆดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้.

๓.๑.ลวดลายจากการทอ.

ผ้าทอสำคัญที่รักษาลวดลายดั้งเดิมไว้มาก คือลายหน้าผ้าห่ม และลายซิ่น อันมีรายละเอียดดังนี้

ลายหน้าผ้าห่ม^๒ ทอด้วยฝ้าย เป็นผ้าเนื้อหยาบๆ หน้าแคบ. หน้าผ้ามีความกว้างประมาณ ๑๓.๕ - ๑๕ นิ้ว และยาวประมาณ ๑๐๐ - ๑๒๐ นิ้ว. นำมาตัดครึ่งเย็บด้านยาวต่อกันเป็นหน้าผ้าห่ม. ใช้ผ้าพื้นสีต่างๆทำกรอบล้อมให้กว้างและยาวออกไปตามที่ต้องการ. บางทีก็จะตกแต่งด้วยผ้าขาวจับเป็นจีบสามเหลี่ยมเล็กๆเรียงเป็นกรอบ เรียกว่า “หงอนไก่”. ส่วนนี้นั้นไทเมืองเด็กเรียกว่า “หนามเปียว”.

สีของหน้าผ้าห่มเป็นสีขาวกับดำ หรือสีขาวกับคราม. ฮวง เหลือง นักชาติพันธุ์วิทยาจากมหาวิทยาลัยในซานออย อธิบายเรื่องนี้ว่า ผ้าลายขาวกับดำ เรียกว่า “หน้าผ้าไต”^๓ ส่วนผ้าแดง มีลายสีต่างๆเรียกว่า “หน้าผ้าลาว”^๔

ผ้าลายขาวกับดำ จะมีลายเหมือนกันทั้งหน้าและหลัง แต่จะสลับสีกัน. ชาวไทดำถือว่าด้านที่มีลายสีดำเป็นด้านหน้า.

^๑ไทเมืองเด็กเป็นไทขาวหรือไทแดงนั้นยังเป็นประเด็นที่นักวิชาการถกเถียงกันอยู่

^๒ไทในเวียดนามออกเสียงว่า “หน้าผ้าห่ม”

^๓แปลว่า หน้าผ้าไท

^๔แปลว่า หน้าผ้าลาว

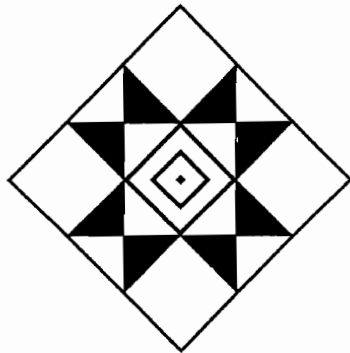
ลายหน้าผ้าห่ม ประกอบด้วยลายต่างๆ นำมาประกอบกันเป็นลายใหญ่. ลายที่พบมาก มีดังต่อไปนี้.

๓.๑.๑.ลายพันธุไม้

มีการตั้งชื่อลายเป็นชื่อของพันธุไม้ ดอกไม้ต่างๆ หลายลาย ดังนี้.

๑).ลายดอกแปดกลีบ.

ลายนี้ไทดำเรียกว่าลาย “บอกอ๊ก”^๑ ส่วนไทเมืองเด็กรเรียกว่า “บอกเบ็น” หรือ “บอกตะเวิน”^๒

ภาพประกอบ ๑ ลายดอกแปดกลีบ.

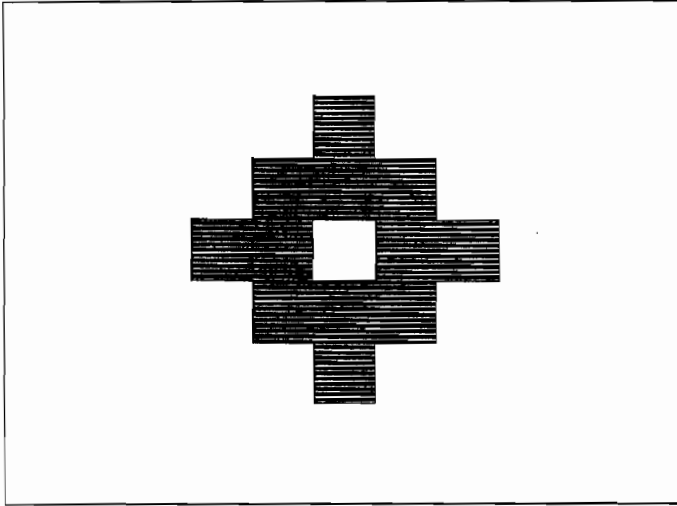
ลายนี้คล้ายกับลายดอกจัน หรือดอกพรม ที่ชาวไทดำเพชรบุรี ใช้เป็นเป็นลายปะผ้า เป็นลายหน้าหมอน และลายเสื้อฮี. พบว่าลายนี้เป็นลายसानปานเพื่อนของชาวไทดำเพชรบุรีอีกด้วย.

^๑แปลว่า ดอกอ๊ก

^๒แปลว่า ดอกตะเวิน

๒).ลายหมากกะหลอม.

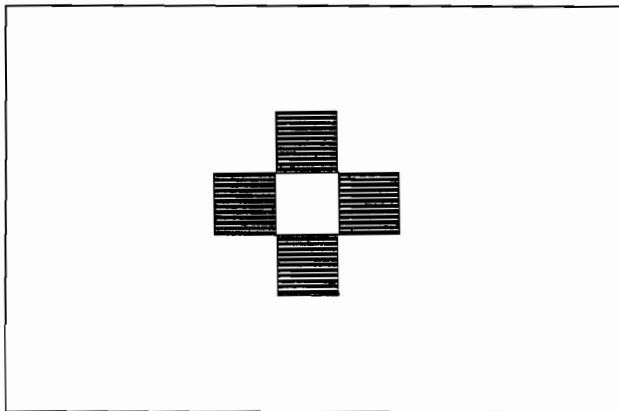
ชื่อ “หมากกะหลอม” ตรงกับชื่อพืชผักพื้นบ้านที่คนไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เรียกว่า “มะระขี้นก” นั่นเอง. รูปลายเป็นดังภาพต่อไปนี้.

ภาพประกอบ ๒ ลายหมากกะหลอม.

๓).ลายหมากกะหลอมน้อย.

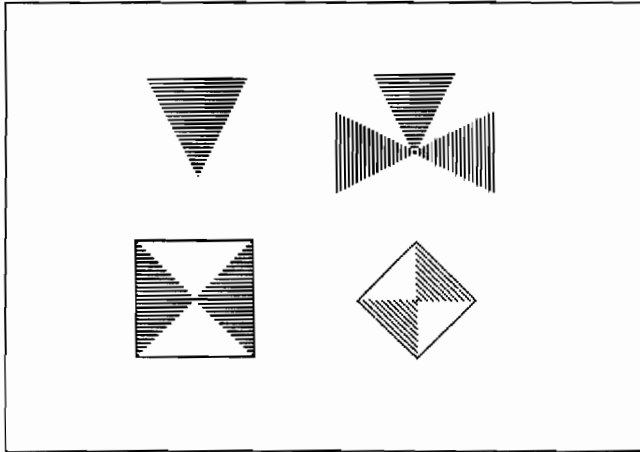
เป็นลายที่ย่อส่วนลงมาจากลายหมากกะหลอม มักใช้สำหรับแทรกในพื้นที่ว่างเล็กๆ หรือประดับประดาประกอบลายซึ่งซับซ้อนต่างๆ.

ภาพประกอบ ๓ ลายหมากกะหลอมน้อย.

๔).ลายผักแว่น.

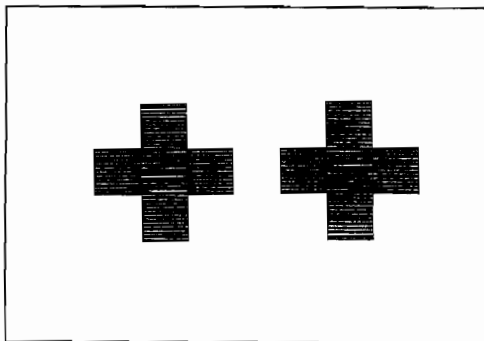
ชาวไทยดำในเวียดนามออกเสียง “ผักแว่น” ว่า “ผักแว่น”. ลายนี้ดูคล้ายใบผักแว่นอันเป็นพืชผักพื้นบ้านอย่างหนึ่ง. มีลักษณะดังต่อไปนี้.

ภาพประกอบ ๔ ลายผักแว่น.

๕).ลายดอกเหียน.

ภาษาไทยดำในเวียดนามออกเสียงเรียกว่า “บอเคียน”. เป็นลายเล็กๆ ใช้ประดับตกแต่งในที่ว่างที่ต้องการ. มีรูปร่างดังนี้.

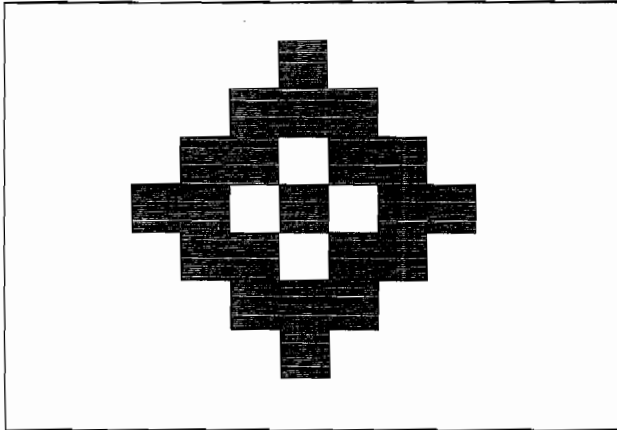

ภาพประกอบ ๕ ลายดอกเหียน.

๖).ลายหมากเื่อม.

เป็นลายที่คล้ายกับลายหมากกะหลอม แต่ซับซ้อนกว่าขึ้นไปอีก. มีรูปลักษณะ

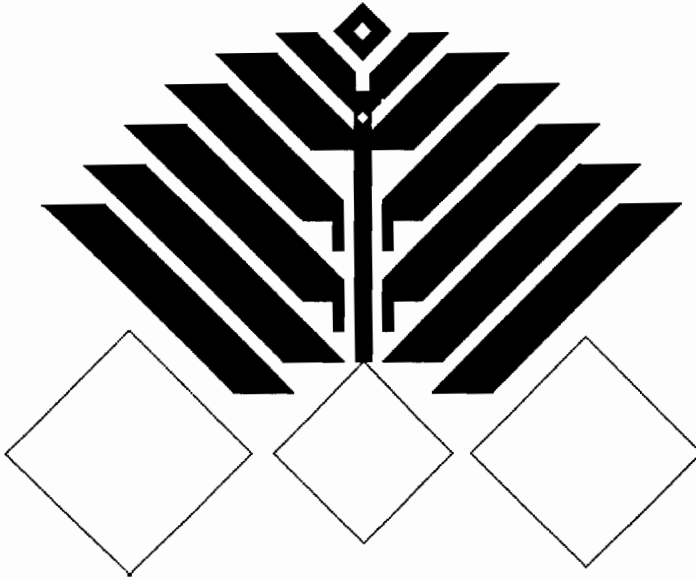
ดังนี้.

ภาพประกอบ ๖ ลายหมากเื่อม.

๗).ลายดอกข้าว.

คำนี้ภาษาไทยคำในเวียดนามออกเสียงว่า “เบาะข้าว”. มีลักษณะซับซ้อนสวยงามมาก. ต้นข้าว รวงข้าว เป็นพืชแห่งชีวิตของชนเผ่า ไท-ไต. ชาวไทดำซึ่งทำนาเป็นหลักแทบทุกครัวเรือน ย่อมซาบซึ้งถึงความงามและคุณค่าของธัญพืชชนิดนี้เป็นอย่างสูง. หากลวดลายนี้ เห็นได้ชัดว่าพยายามจำลองความงามของต้นข้าวมาเป็นลายผ้าอย่างจริงง. มีลักษณะคล้ายกับลายดอกเต้า หรือ “เบาะเต้า” ของไทดำในเพชรบุรี.

ภาพประกอบ ๗ ลายดอกข้าว.

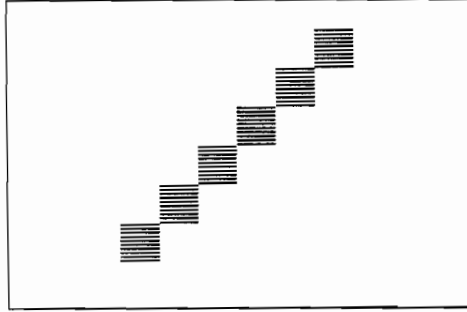
ลวดลายเกี่ยวกับพืชนี้ ยังมีลายอื่นๆอีกบ้าง เช่น “ลายบอกหนด” หรือลายบอกหนด และ ลายกิ่งไม้หรือลายตัวปลา เป็นต้น.

๓.๑.๒.ลายเกี่ยวกับสัตว์.

ลวดลายที่ชาวไทยดำในเวียดนามสร้างขึ้น โดยเลียนแบบสัตว์บางชนิด ส่วนต่างๆของสัตว์ ที่แวดล้อมอยู่ในพื้นที่เมืองไทอันปัจจุบันอยู่ในเวียดนามเหนือ มีดังนี้.

๑).ลายคองกเสา.

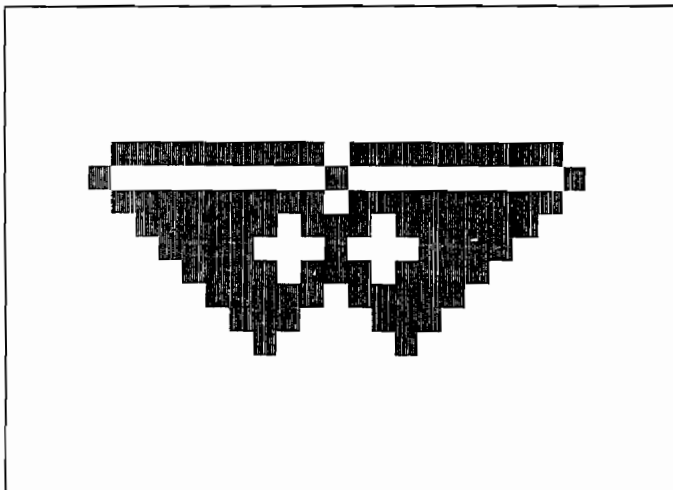
ลายนี้มักใช้เป็นลายประกอบ. คำว่า “คองกเสา” ก็คือ “คองกเขา” นั่นเอง. ห็นได้ชัดว่า เป็นการเอาชื่อมาจากลายที่คอของนกเขา ซึ่งมีลายเป็นจุดๆ. ลายนี้เป็นลายสี่เหลี่ยมเล็กๆ ต่อกันที่มุม เรียงเป็นแนวเฉียงไปทางเดียวกัน.

ภาพประกอบ ๘ ลายคอนกเสา.

๒).ลายผีเสื้อ.

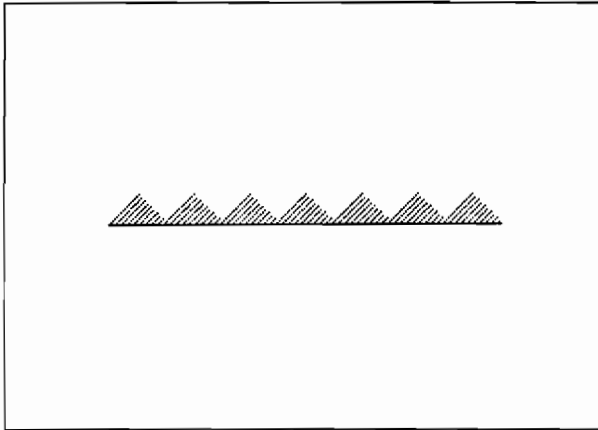
ชื่อลายนี้ในภาษาไทยคำที่เวียดนามเหนือปัจจุบันจริงๆเรียกว่า “ลายโตเบื้อ” วันมีความหมายว่าผีเสื้อนั่นเอง. เป็นลายที่ค่อนข้างซับซ้อน และสวยงามไม่น้อย คล้ายกับผีเสื้อ. ในการใช้งานจริงอาจเป็นรูปผีเสื้อสองปีก หรือเป็นผีเสื้อหุบปีกอยู่ คือเห็นปีกเดียว ก็ได้.

ภาพประกอบ ๙ ลายผีเสื้อ.

๓).ลายหงอนไก่.

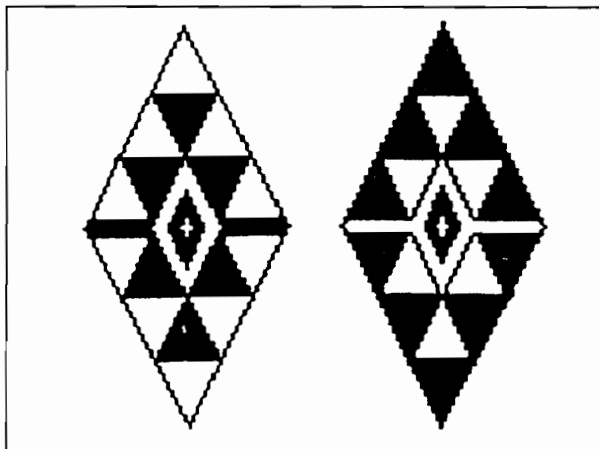
ภาษาไทยคำออกเสียงชื่อลายนี้ว่า “ลายหงอนไก่”. มีรูปคล้ายฟันเลื่อย ใช้ประกอบลายอื่นได้.

ภาพประกอบ ๑๐ ลายหงอนไก่.

๔).ลายแมงสิงสาว.

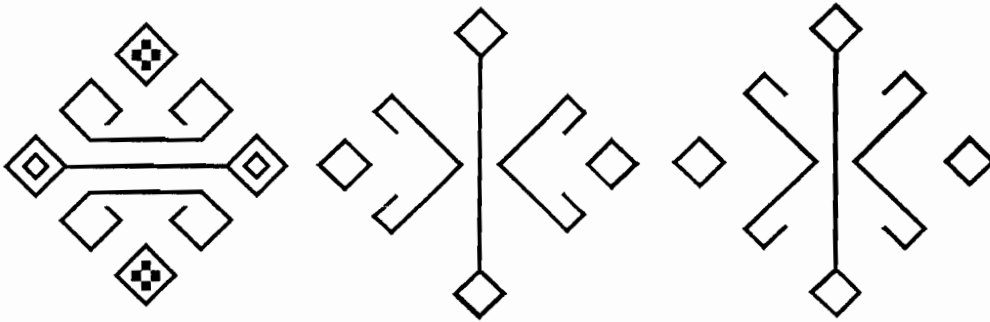
คำว่า “แมงสิงสาว” ก็คือแมงมูนนั่นเอง. ลายนี้ประกอบด้วยรูปสามเหลี่ยมเล็กๆ สลับไปมาในกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน.

ภาพประกอบ ๑๑ ลายแมงสิงสาว.

๕).ลายโตกู่ หรือลายโตปู.

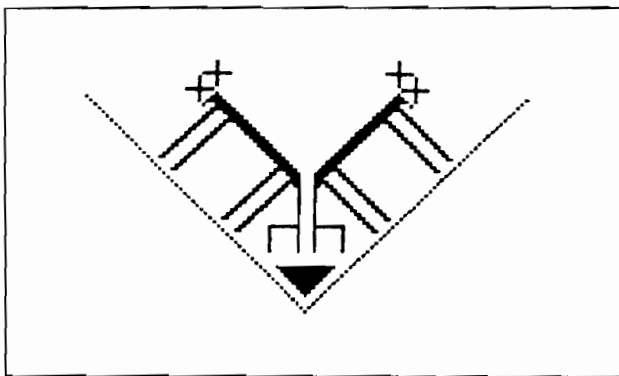
“โตกู่” คือตัวบั้ง ซึ่งคล้ายแมงมุมตัวใหญ่ๆแต่อาศัยอยู่ในดิน. ชื่อของลายนี้แปลว่า ลายตัวบั้งหรือลายปู. ลายนี้เป็นการทอผ้าให้เป็นลายเส้นอย่างสวยงาม มี ๓ แบบ.

ภาพประกอบ ๑๒ ลายโตกู่หรือลายโตปู.

๖).ลายโตลิง.

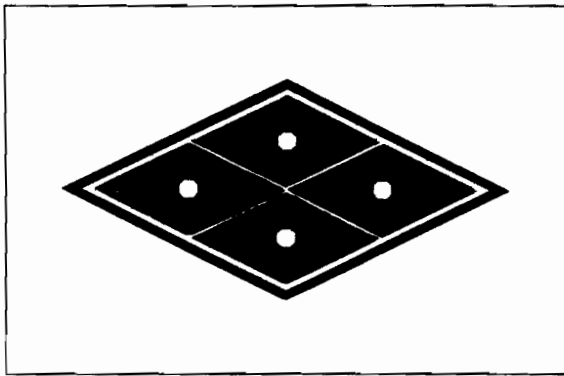
ลายนี้คือลายรูปลิงนั่นเอง ทำเป็นรูปลิงยืนสี่ขา และมีหางค้อย. มีคำอธิบายที่ขงลาย เป็นนิทานพื้นบ้านประกอบ.

ภาพประกอบ ๑๓ ลายโตลิง.

๓).ลายหน้าเด่นเสือ.

ลายนี้มีเรื่องราวเป็นนิทานพื้นบ้านประกอบด้วยอย่างน่าตื่นเต้น.

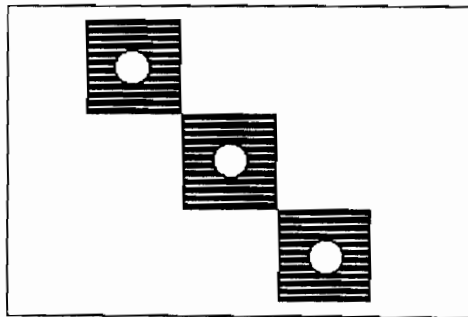

ภาพประกอบ ๑๔ ลายหน้าเด่นเสือ.

๓.๑.๓.ลายเบ็ดเตล็ด.

๑).ลายจ้ำลอด.

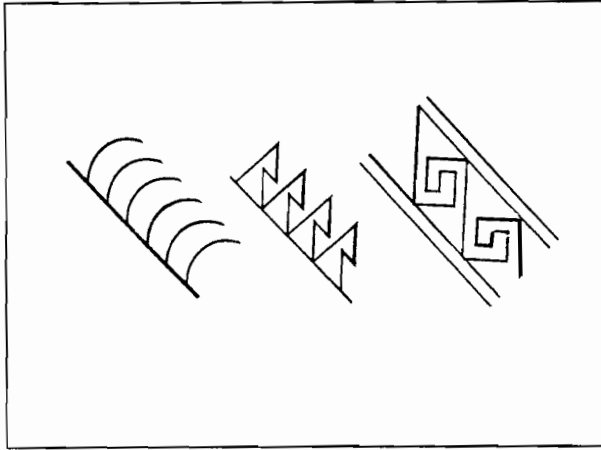
ชื่อของลายนี้แปลเป็นภาษาไทยกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาว่า “ลายจิ้มหลอด” นั่นเอง. เป็นลายประกอบ มีรูปเป็นสี่เหลี่ยมมีรูเล็กๆตรงกลาง. สี่เหลี่ยมนี้ต่อกันที่มุมเป็นแนวเฉียงเกี่ยวเนื่องกันไปได้อย่างเรื่อยๆ.

ภาพประกอบ ๑๕ ลายจ้ำลอด.

๒).ลายขอเล็ก.

เท่าที่พบมีอยู่ ๓ แบบ ดังในภาพต่อไปนี้.

ภาพประกอบ ๑๖ ลายขอเล็ก ๓ แบบ.

๓).ลายขอ窟.

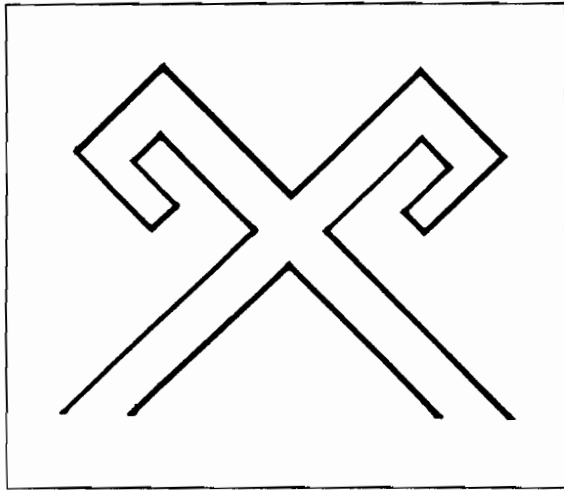
คล้ายลายที่วงการลายไทยในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาเรียกว่า ลายประแจจีน. ลายนี้
นำมาต่อกันได้ในแบบซึ่งภาษาไทยกลุ่มน้ำคำเรียกว่า “ขอ窟ข้างหมากต่อกัน.”

ภาพประกอบ ๑๗ ลายขอ窟 และขอ窟ข้างหมากต่อกัน.

๔).ลายขอหลวง.

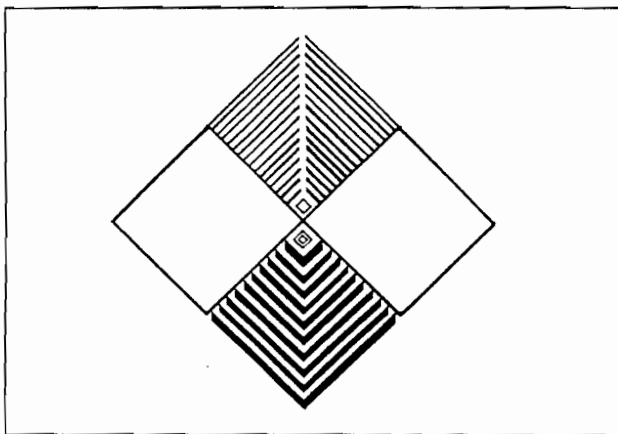
ชาวไทดำในประเทศไทยที่สนใจด้านศิลปวัฒนธรรม จะกล่าวถึงขอกุคหรือขอหลวงอยู่เสมอ และถือว่าเป็นเครื่องหมายของวัฒนธรรมไทดำ.

ภาพประกอบ ๑๘ ลายขอหลวง.

๕).ลายเบียม.

บางถิ่นเรียกว่าลายกระแอม อันเป็นเครื่องจักสานซึ่งใช้ใส่ผ้า. ลายนี้มักใช้เป็นลายค้ำนอนอกของดอก.

ภาพประกอบ ๑๙ ลายเบียม.

๖).ลายหน้าผ้าห่มลาว.

การออกเสียงชื่อลายนี้ หากออกเสียงอย่างไรก็ตามแม่คำจะเป็นว่า “หน้าผ้าห่มลาว.” อาจเรียกว่า “ขวิดลาว”^๑ ก็ได้. เป็นลายที่ประกอบขึ้นจากรายละเอียดซับซ้อนพอควร. ในการทอลายผ้าห่มชนิดนี้ จะทอเป็นผ้าหน้าแคบกว่าหน้าผ้าห่มไท ก็จะกว้างประมาณ ๑๒ นิ้ว. ความยาวใกล้เคียงกับผ้าห่มทั่วไป หรือยาวกว่าเล็กน้อย. ใช้พื้นสีแดง ทอลายเป็นช่องๆ ใช้สีหลายสี. อาจจำแนกสีที่ใช้เป็นสองพวกคือ

พวกแรกเป็นสีดั้งเดิม มีสีด่อนหรือสีขาว สีแดง สีเขียว และสีเหลืองอมส้ม. สีกลุ่มนี้แต่เดิมเป็นสีย้อมด้วยพืช เช่น สีแดงจากเปลือกต้นฝาง สีเหลืองจากหมากยอ. แต่ปัจจุบันมักใช้สีเคมีแทน.

พวกที่สองคือสีที่เพิ่มเติมเข้ามาภายหลัง เป็นสีที่ได้จากสารเคมี ได้แก่สีม่วง ซึ่งในภาษาไทยคำเรียกว่า “แสง” และสีเหลืองอ่อน ซึ่งภาษาไทยคำเรียกว่า “หยัน”.

ในการทอหน้าผ้าห่มลาว จะทอแบบ “หูกขวิด” คือทอขกลาย. ด้านหน้าชัดกว่าด้านหลัง. เมื่อทอเสร็จแล้วจะนำมาตัดครึ่ง และเย็บด้านยาวต่อกัน. จากนั้นใช้ผ้าพื้นทำกรอบรอบๆเช่นเดียวกับผ้าห่มไท. ผ้ารอบๆที่ทำเป็นกรอบนี้เรียกว่า “ล่างฟ้า” ซึ่งแปลว่า “ล่างผ้า”.

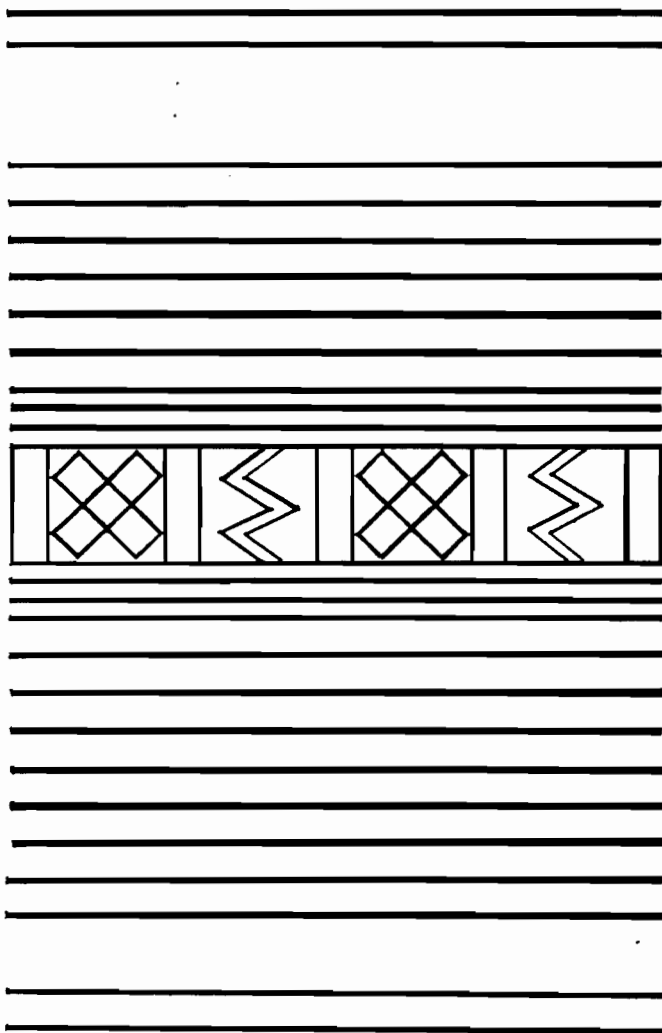
ตอนบนเป็นลายพื้นแดงกว้างกว่าส่วนอื่น เรียกว่า “ป่องแดง”. จากนั้นมีเส้นสีต่างๆสลับสีพื้นไปเรื่อยๆจนกระทั่งถึงตัวลาย. เส้นที่สลับนี้มีลำดับเป็นสีเรียงลงมาดังต่อไปนี้คือ ขาว แดง เหลือง เขียว แดง เหลือง. เมื่อถึงตรงส่วนที่ชิดกับลายก็สลับสีเป็นชั้นๆเล็ก โดยมีพื้นแดง กับเส้นเหลือง เขียว ขาว ลงมาตามลำดับ. ส่วนสลับกันตอนติดกับตัวลายนี้เรียกว่า “ซอยหูก”.

ในตัวลาย ส่วนซึ่งเป็นเส้นคู่ห่างๆ คำอยู่เป็นระยะๆเหมือนเสา เรียกว่า “ลายข้อ”. ส่วนที่เป็นเส้นคู่หยักๆเรียกว่า “จะนองม้า” อันแปลว่า ขานองม้า นั่นเอง. ส่วนที่เป็นเหมือนกากบาทโตๆตะแคงอยู่นั้นไทคำเมืองวาดเรียกว่า “หลายหมากหวาย” แต่ ไทเมืองเล็ก ซึ่งมีใจไทคำ เรียกว่า “ซอยหมาย่า”. นำประหลาดที่ไทคำเพชรบุรีเรียกขานนี้ว่า “ซอยหมาย่า” เหมือนไทเมืองเล็ก.

^๑ชาวไทคำออกเสียงว่า “ขวิดลาว”

สำหรับความหมายของลายนี้ มีคำอธิบายบอกความหมายของส่วนต่างๆว่า ตรงส่วน “ป้อมแดง” หรือช่องว่างสีพื้น หมายถึง ผู้ชายที่ยังว่าง ชายโสด ชายซึ่งไปที่ใดๆ ได้ตามใจ. ลายช่องสลับลี หมายถึงหนุ่มสาวมาพบกันแล้วมีความสุข* ส่วนตรงที่เป็น ลายนั้นหมายถึงการที่อยู่กินด้วยกันแล้วออกมาเป็นหมาก คือมีลูก.

ลายผ้าขิดลาวนี้ ไทดำเมืองเวดยังนำมาเป็นลายย้อม และลายผ้าหลาสำหรับ สะพายลูกอีกด้วย. แต่จะทอเนื้อแน่นกว่าหน้าผ้าห่ม เพราะต้องการความแข็งแรงมากกว่า. บางแห่งนำไปต่อส่วนบนของ “เปี้ย” หรือมุ้งสีดำของไทดำ. ไทดำเมืองแกลงนำลายนี้ไปทำเป็นส่วนบนของม่านกันห้องอีกด้วย.

ภาพประกอบ ๒๐ ลายหน้าผ้าห่มลาว.

* ภาษาไทดำแถบลุ่มน้ำดำใช้คำว่า “สนุกหัวใจ”

๓).ลายจีน.

แต่เดิมลายจีนเกิดจากการทอด้วยด้ายยืนเป็นไหมสีแดง ด้วยพุ่งเป็นฝ้ายข้อมจราม** สีดำ และมีลายทางสีฟ้า ซึ่งเกิดจากการข้อมจรามจางๆ. ต้นครามเป็นพืชที่ปลูกไว้ใกล้ๆเรือนทั่วไป. กล่าวได้ว่าจีนของไทดำเมืองวาคค้ายจีนลายแดงโมของไทดำเพชรบุรี และไทดำในประเทศไทยที่กระจายจากเพชรบุรีโดยทั่วไป แต่จะทำลายทางที่ลึกกว่า และช่วงแคบกว่า. หัวจีนและตีนจีนนิยมทอด้วยผ้าดำ แต่หัวจีนมักใช้ผ้าดอกทาบไว้ด้านนอกตอนบน ซึ่งเมื่อนุ่งแล้วจะมองเห็น. ลายจีนแบบลายแดงโมนี ในลุ่มแม่น้ำดำยังเหลืออยู่ที่เมืองวาคเพียงเมืองเดียว.

โดยทั่วไปปัจจุบันคนรุ่นใหม่นิยมนุ่งจีนดำยาวกรอมเท้า และที่ส่วนล่างสุดของตีนจีนจะหลบผ้าสีแดงไว้ด้านใน. เมื่อเวลาเดินจะเลบออกให้เห็น. ถือกันว่าสวยกว่าจีนแบบเดิม.

มีลายจีนอีกประเภทหนึ่ง คือ จีนซึ่งทอเป็นลายทางสลับหลายสี และแทรกทางลายดอกเล็กๆ. จีนที่กล่าวถึงนี้ทำด้วยวิธีมัดหมี่ คือมัดแล้วข้อมเส้นด้ายก่อนนำมาทอ. ภาษาไทดำเรียกว่า “ลายตาหมี” หรือ “ลายตาหมี”. หัวจีนและตีนจีนจะใช้ผ้าดำเช่นเดียว. จีนตาหมีเป็นจีนของเก่า ปัจจุบันนี้ไม่มีการทอใช้แล้ว.

ตัวอย่างเช่น จีนมัดหมี่ที่บ้านสบช้าง เมืองวาค นับเป็นผืนหนึ่งในบรรดาของเก่า ที่มีเหลือน้อยมาก. เปรียบเทียบแล้วนับว่าคล้ายคลึงกับจีนมัดหมี่ที่พบเห็นในกลุ่มไทดำเพชรบุรี. มีลวดลายและรูปแบบเหมือนกันมาก. สำหรับกรณีเพชรบุรีนั้นเป็นผ้าเก่าเช่นกัน. เชื่อกันว่าอายุประมาณเกือบ ๑๐๐ ปี.

๓.๒.ลวดลายที่เกิดจากการปัก ปะ หรือประดับ.

๓.๒.๑.ลายผ้าเปียว.

ลวดลายจากการปักปะที่เด่นชัดคือลายผ้าเปียว. ผ้าเปียวซึ่งหญิงไทดำใช้โพกระยะเป็นผ้าพื้นสีดำ กว้างประมาณ ๑๗ นิ้ว และยาวประมาณ ๗๔ - ๘๐ นิ้ว.

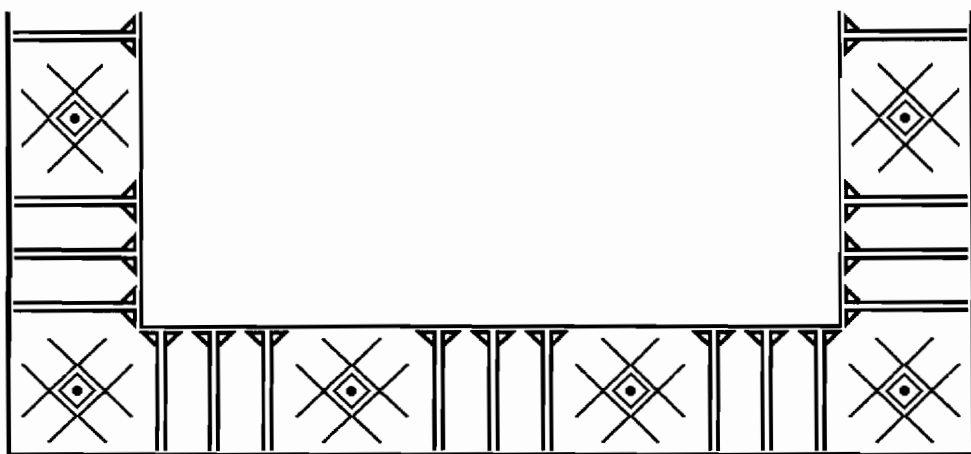
** ภาษาไทดำแถบลุ่มน้ำดำใช้คำว่า “จ้าม”

ลายบนผ้าเป็ยว นับเป็นตัวอย่างของลวดลายที่เกิดจากการปักสอดอันมีอยู่ไม่น้อย. ผ้าเป็ยวของไทยคำในเวียดนาม ใช้วิธีปักสอดด้วยไหมสีต่างๆ. พื้นเป็นผ้าทอจากฝ้ายข้อมสีดำ ปักสอดด้วยไหมข้อมสีต่างๆ. ลวดลายมีทั้งแบบสมัยใหม่ และแบบเก่า ซึ่งต่างกับผ้าเป็ยวของไทยคำเพชรบุรี และไทยคำทั่วไปในประเทศไทย. กล่าวคือ ผ้าเป็ยวของไทยคำเพชรบุรี และไทยคำทั่วไปในประเทศไทย นั้น แม้จะเป็นพื้นสีดำเหมือนกับในเวียดนาม แต่ปักสอดเป็นลวดลายขอกุด. ส่วนที่เป็นลายมีปักเพียงเล็กน้อยตามมุมทั้ง ๔ มุม.

การปัก เรียกว่า “เสี้ยว” หรือ “เส่ว”. เป็นการปักแบบนับเส้นด้าย. ซึ่งต้องใช้สายตาและความละเอียดประณีตมาก. ลายผ้าเป็ยวจะปัก ๒ ชาย. บางผืนชายทั้งสองเหมือนกัน บางผืนไม่เหมือนกัน. บางผืนลายบนสองชายนี้มีขนาดใหญ่เกือบเต็มหน้าผ้า.

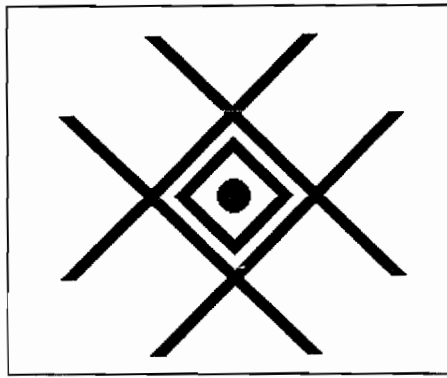
ไทยคำเมืองวาคมักจะทำปักลวดลายลงในกรอบรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ซึ่งล้อมรอบด้วยลายหงอนไก่สีขาว. ลายในกรอบจะทำเป็นกรอบเล็ก โดยปักทะแยงกับกรอบใหญ่ และมีลายเส้นประกอบ. ลายที่ใช้ันั้นพบว่ามีลายดอกแปดกลีบ ลายขอ และลายอื่นๆ คล้ายลายผ้าทอ แต่จะปักกลับสี ด้วยสีแดง ขาว เหลือง เขียว. บางผืนมีสีเหลืองอ่อน และสีม่วง เพิ่มขึ้น ทำนองเดียวกับสีผ้าขิดลาว.

ตั้งแต่ด้านนอกของรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ไปจนถึงริมผ้า จะมีลายเสาเรือน ๓ เสา สลับกับลายเมงถึงสาว. ลายเสาจะปักกลับสีแดงกับสีเหลืองหรือเขียว. ส่วนเมงถึงสาวจะปักด้วยสีขาว. บางผืนก็มีการสลับสี.

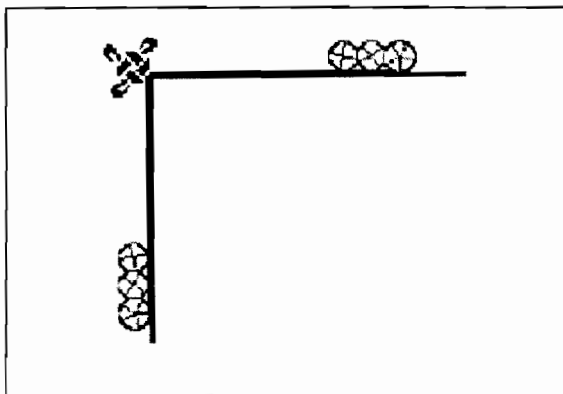
ภาพประกอบ ๒๑ ชายผ้าเป็ยว.

สำหรับแมงสิ่งสวานั้น บางครั้งก็ปักเป็นอีกแบบหนึ่ง ซึ่งต่างไปจากที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว ดังนี้.

ภาพประกอบ ๒๒ ลายแมงสิ่งสวอีกแบบหนึ่ง.

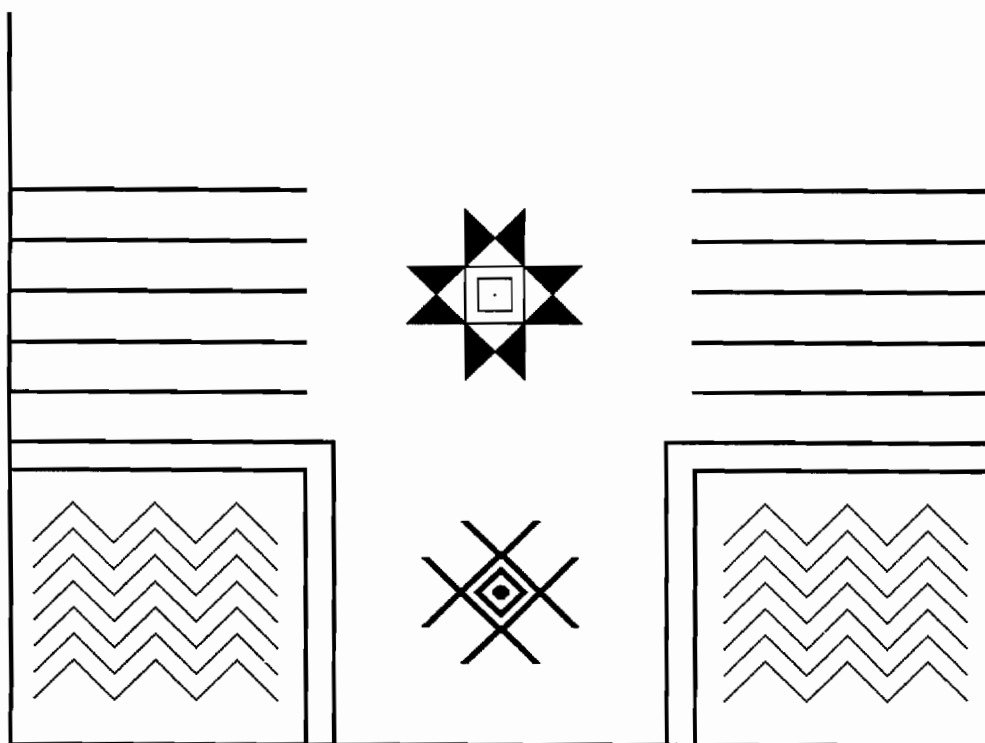
ที่ริมรอบๆลายปักชายผ้าเป็ยว นิยมนำผ้ามาเย็บหุ้มสลัปเป็นปล้องๆ มีสีแดง สลัปกับสีอื่นๆ แล้วแต่งริมนอกสุดด้วยหูเป็ยว และกูดเป็ยว.

ภาพประกอบ ๒๓ หูเป็ยวและกูดเป็ยว.

หูกเปียว ทำด้วยผ้าสีแดง นำมาม้วนกลม เย็บเป็นเส้นยาว แล้วนำมาผูกไขว้ให้ได้ ๓ ห่วง ดัดที่มุมชายผ้าเปียว. หูกเปียวต่างเมืองกันอาจมีวิธีผูกต่างกันได้ ตัวอย่างเช่น หูกเปียวเมืองแกลง และหูกเปียวเมืองวาด หากสังเกตให้ละเอียดจะเห็นว่าวิธีผูกไขว้ให้เป็นเงื่อนต่างกัน. ส่วนกุดเปียวใช้เส้นแดงที่ทำไว้ ม้วนขดจนเป็นรูปกลมเหมือนกระดุม แล้วปักสลับลีทับลงไป. ลีที่ใช้สลับลีคือสีขาว แดง เหลือง และเขียว. จากนั้นนำมาติดประดับขอบผ้าเปียวกลุ่มละ ๓ อัน.

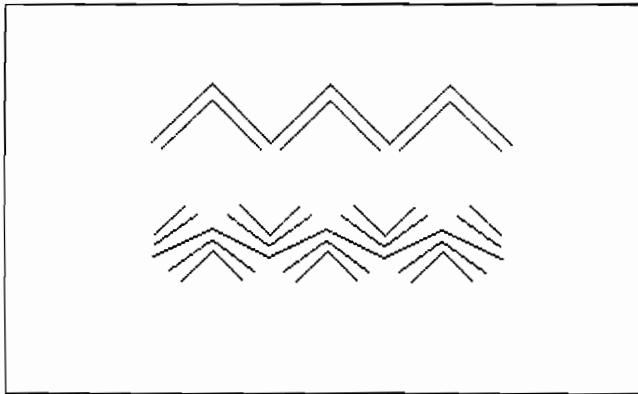
นอกจากนี้ยังพบว่า ผ้าเปียวของเมืองแกลง คล้ายกับผ้าเปียวเมืองน่านมา ซึ่งมีอยู่ใกล้กัน แต่มีลายน้อยกว่าของเมืองวาด. ผู้เชี่ยวชาญชาวพื้นเมืองเชื่อว่าแบบของเมืองน่านมาเป็นแบบดั้งเดิมกว่า.

ภาพประกอบ ๒๔ ชายผ้าเปียวเมืองแกลง.

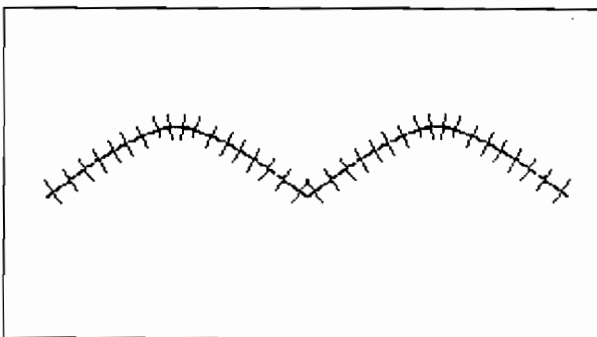
ลายเส้นต่างๆ สลับสีกันที่ตัดฉากกับริมเปียว เรียกว่า “ตีนช่าว” ซึ่งแปลว่า ไม้สอย. ลายดอกแปดกลีบตรงกลางนั้นบางครั้งก็ไม่มี. ลายแมงมุมหรือแมงสิงสาวก็เช่นกัน. ลายเส้นหยักที่ใกล้มุมผ้าเปียวนี้เรียกว่า “ลายฟองน้ำ” ซึ่งแปลว่า ลายคลื่น.

ลายฟองน้ำนี้มีหลายแบบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

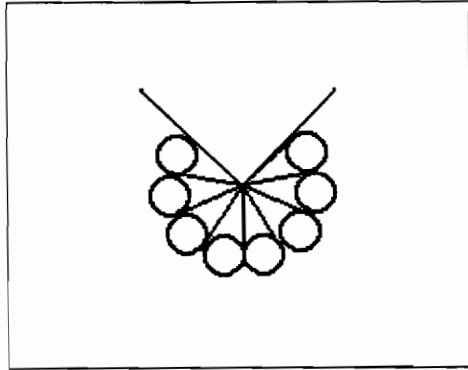

ภาพประกอบ ๒๕ ลายฟองน้ำแบบต่างๆ.

ในผ้าเปียวนี้ บางครั้งก็มีลายแปลกๆ ออกไปอีก เช่น พบว่ามีลาย “หลอดบั้ง” ซึ่งหมายถึงตัวบั้ง. นอกจากนี้ยังมีการประดับมุมผ้าเปียวด้วย “กูดปัว” หรือ “กูดปวง” ซึ่งแปลว่า “กูดพวง” คือ พวงลายผักกูด นั่นเอง.

ภาพประกอบ ๒๖ หลายหลอดบั้ง.

ภาพประกอบ ๒๗ กุศปี่ว หรือ กุศปวง.

๓.๒.๒.ลายหน้าหมอน.

หมอนของไทดำลุ่มแม่น้ำแคว ใช้หมอนเหลี่ยมเช่นเดียวกับไทดำเพชรบุรี. ตัวหมอนหุ้มด้วยผ้าขาว. หน้าหมอน คือส่วนด้านข้างทั้งสองด้าน มีการนำผ้ามาต่อกันคล้ายลายเปี๊ยะเต่า หรือลายดอกเต้าของไทดำเพชรบุรีอยู่บ้าง แต่เป็นลายหยาบๆ และใช้ผ้าตามแต่จะมีอยู่. นอกจากนั้นก็มีการปักแบบที่ค่อนข้างเป็นอย่างสมัยใหม่.

สำหรับลายปะผ้าอย่างที่ไทดำเพชรบุรีใช้ทำหน้าหมอน ตกแต่งเสื้อฮี และกระเป๋าคาดเอวของผู้ชายนั้น พบว่า ที่เมืองวาด ทำลายปะผ้าเป็นลวดลายคล้ายคลึงกันต่อเป็นผืนยาว ใช้คิดเป็นหัวม่านกั้นห้อง. แต่ม่านดังกล่าวพบอยู่แห่งเดียวที่เมืองแกลง.

๔. ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้า.

การใช้ผ้าของชาวไทดำในลุ่มน้ำแคว หรือลุ่มแม่น้ำแคว ซึ่งอีกชื่อหนึ่งเรียกว่าแม่น้ำดำ นั้น มีความคาบเกี่ยวกันระหว่างประเพณี แบบธรรมเนียม และความเชื่อ จนยากที่จะแยกออกจากกันได้. ดังนั้น ในที่นี้จึงจำเป็นต้องกล่าวรวมกันไป ให้เห็นภาพโดยรวม ไม่ต้องเสียเวลาในการแยกว่าตอนใดเป็นการใช้ผ้าตามประเพณี ตอนใดเป็นการใช้ผ้าตามแบบธรรมเนียม หรือตอนใดเป็นการใช้ผ้าตามความเชื่อ.

การใช้ผ้าตามประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนแบบธรรมเนียมของชาวไทกลุ่มนี้ วางแบ่งตามประเภทของผ้าได้ดังต่อไปนี้.

๔.๑.การใช้ผ้าในวิถีชีวิตประจำวัน.

ชีวิตประจำวันของชาวไทดำลุ่มน้ำแຕ่ หรือไทดำในสิบสองจุไทใช้ผ้ามาก ฝ้ายไม่น้อยกว่าชนชาติอื่นๆ. อาจกล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีฝ้ายนานาชนิดเพื่อใช้ อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างมากทีเดียว. หากจะแยกกล่าวถึงเป็นส่วนๆก็ได้ดังนี้ คือ

๔.๑.๑.เครื่องแต่งกาย

ชาวไทดำในสิบสองจุไท มีเครื่องแต่งกายอันเป็นผ้า ที่สำคัญหลายชิ้น ได้แก่

๑).ผ้าซิ่น.

ผ้าสำหรับนุ่งของชาวไทดำในเมืองและบ้านต่างๆ เช่น เมืองสาาง เมืองแฉง บ้านน่าน้อยอ้อยหนู บ้านน้ำเต่าปุง เป็นผ้าพื้นสีดำ ย้อมคราม. บางถิ่น เช่นเมืองแฉง หรือ ดียนเบียนฟู จะเย็บผ้าสีแดงไว้ที่ริมชั้นด้านใน ตรงตีนชั้นด้านล่าง. ส่วนผ้าซิ่นซึ่งพบที่ เมืองวาด เป็นผ้าทอย้อมครามลายแดงโม เหมือนกับไทดำในประเทศไทย. มีหัวชั้นกลาง าลางชั้น และตีนชั้น เช่นเดียวกัน. เพียงแต่ฝีมือในการทอและสอยตะเข็บไม่ละเอียด เนบเนียนเท่ากับฝีมือของชาวไทดำในประเทศไทย. ถ้าพิจารณาโดยใกล้ชิดก็จะ เห็นความเหมือนกันอีกอย่างหนึ่งในผ้าซิ่นที่พบในประเทศไทยและในเมืองวาด นั่นคือ ายเส้นยืนของฝ้ายนั้นจะเป็นไหมสีแดง ที่ถูกทอทับด้วยฝ้ายสีดำ เห็นเพียงเงาสีแดง หลือบสีไว้ๆอยู่.

เรื่องไหมสีแดงที่ถูกทอทับด้วยฝ้ายสีดำนี้ เป็นคำถาซึ่งไม่มีคำตอบมาเป็น วลานาน. เพราะชาวไทดำในจังหวัดเพชรบุรีจะตอบว่า ได้ทำอย่างนี้ยึดถือกันต่อมาตั้ง แต่สมัยปู่ตายแล้ว แต่ไม่ทราบว่าเพราะอะไร ทำให้จึงเป็นเช่นนี้.

ชาวไทในสิบสองจุไทมีตำนานว่า แต่เดิมนั้น หญิงชายเมื่ออยู่เป็นสามีภรรยา ัน ฝ่ายชายก็จะออกป่าหาฝืน หาอาหาร กว่าจะกลับก็หลายวัน. ภรรยาคอยทำอยู่ทาง ้านย่อมเกิดความคิดถึงด้วยความรัก. แต่สตรีเผ่าพันธุ์ไททุกรูปนามย่อมมีความอาย และ ะอายที่จะออกปากบอกใคร. จึงนำเส้นไหมสีแดงแทนสัญลักษณ์ของความรักความคิด ัง มาใช้เป็นเส้นยืนของฝ้าย แล้วทอทับความในใจของตนเสียด้วยฝ้ายสีครามหรือสีดำ

เพื่อปิดบังความขวยเขิน. แต่ถึงอย่างไร ยามคืนแสงสีแดงที่จะแวบให้เห็นนั้นก็พอ
 ปรกกายของความรัก คือสีแดงออกมา. ส่วนจีนไทคำเมืองอื่น แม้จะไม่มีไหมสีแดงทอ
 เป็นด้ายยืน ก็จะมีริ้วผ้าสีแดง แอบเย็บซ่อนไว้ที่เชิงชายตีนจีนด้านใน ซึ่งยามเมื่อก้าวเดิน
 ชายจีนก็จะสะบัดให้เห็นสีแดงของความรักเช่นกัน.

วิธีการนุ่งจีนของชาวไทคำที่พบในเวียดนาม จะมีทั้งสองแบบ คือการนุ่งแบบ
 บทบหัวจีนเข้ามาทั้งซ้ายและขวา ให้เป็นจีบอยู่ตรงสะโพกทั้งสองข้าง เช่นเดียวกับการ
 นุ่งจีนของไทคำแถวเพชรบุรีหรือเมืองอื่นๆในประเทศไทย. ส่วนอีกแบบหนึ่งคือการนุ่ง
 ป้ายทบไปด้านข้างธรรมดาๆ แบบที่คนไทยทั่วไปนุ่งกัน. และที่น่าสมัยไปกว่านั้นคือ
 ปัจจุบันมีการใช้ผ้าตัวนมมันสีดำมาตัดเย็บเป็นผ้าจีนไว้สวมใส่แทนผ้าทอมืออีกด้วย.

จีนที่ชาวไทคำใช้นุ่งกันอยู่ ณ สิบสองจุไทยนี้ ส่วนใหญ่จะมีเป็นพื้นสีดำหมด
 ยกเว้นแต่ที่เมืองวาคแห่งเดียว ที่มีลายของจีนเป็นลายแดงโม คือลายที่มีสีขาวอมฟ้าเป็น
 ทางๆตลอดผืน เช่นเดียวกับไทคำในประเทศไทย. ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวไทคำที่อยู่
 ในประเทศไทย โดยเฉพาะที่หนาแน่นเป็นหลักแหล่งที่จังหวัดเพชรบุรีนั้น น่าจะเป็น
 กลุ่มเดียวกับไทคำเมืองวาคในประเทศเวียดนาม เพราะมีลายผ้าตรงกันอยู่เพียงเมืองเดียว.

ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องราวของลายผ้าที่ไม่เหมือนกันนี้ ดร.ฮวาง เหลือง กล่าว
 ว่า แต่ก่อนนี้ ชาวเมืองวาคก็มีผ้าจีนเป็นพื้นสีดำเช่นเดียวกับผ้าของชาวไทเมืองอื่นๆเช่น
 กัน แต่เนื่องจากเกิดศึกสงครามสู้รบกันขึ้น ระหว่างไทคำต่างเมือง. เพื่อให้เป็นสัญญา
 ลักษณะที่จำกันได้ จึงได้ใส่ลายลงไปบนผ้าจีนของไทคำเมืองวาค. เพื่อจะได้ทราบว่าเป็น
 พวกเดียวกัน ไม่หลงทำร้ายกันเองในที่สุด.

ชาวไทคำเมืองวาค จึงมีผ้าจีนลายแดงโมที่แตกต่างจากไทคำเมืองอื่นๆ ตั้ง
 แต่นั้นเป็นต้นมา.

เป็นภาพอันน่าทึ่งทีเดียว ที่เราจะได้เห็นการใช้ผ้าจีนของชาวไทคำ ณ ดิน
 .แดนสิบสองจุไทย. แม้แต่เด็กตัวน้อยๆ อายุเพียง ๕ - ๖ ขวบ ก็ใส่ชุดไทคำเต็มยศ โปกผ้า
 .เปียวนบสีริษะดุงงดงามน่ารัก. และเราจะเห็นภาพเช่นนี้ตลอดเส้นทางเดินทางในดินแดน
 ที่มีหมู่ไทคำตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เดียว.

ผ้าจีนไทคำที่พบในเมืองแกลง หรือเดียนเบียนฟู และตลอดเส้นทางขึ้นไป
 มืองนี้ จะเป็นผ้าพื้นดำ ขลิบตีนจีนด้านในด้วยผ้าไหมสีแดง. ส่วนแถว เมืองม่วย บ้าน

นาน้อยอ้อยหนู บ้านน้ำเต้าปุง จะเป็นผ้าทอพื้นคำชายตีนชั้นมีผ้าทอด้วยไหมหรือฝ้ายสีแดงเล็กๆ เป็นประๆ ไปตลอดความกว้างของผ้า ซึ่งเป็นผ้าทอมือตีคำเช่นกัน.

๒). ชิ่นมัดหมี่.

มีชิ่นอยู่อีกชนิดหนึ่ง ที่ไม่เคยว่าจะพบในหมู่ชาวไทดำในเวียดนาม คือชิ่นมัดหมี่ซึ่งพบอยู่ที่เมืองไทยเพียงผืนเดียว และเจ้าของแจ้งว่า ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี แต่ได้พบชิ่นมัดหมี่นี้ในเมืองวาคที่บ้านสบช้างเป็นจำนวนหลายผืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏด้วยว่ายังใช้สอยกันอยู่ และยังทำชิ่นมัดหมี่นี้อยู่จนปัจจุบัน. แต่ชาวไทดำเมืองวาค เรียกว่า “ชิ่นลายตาคามี” หรือ “ลายตาคามี” ซึ่งเหมือนกับไทดำในจังหวัดเพชรบุรี ที่เรียกผ้ามัดหมี่ที่พบนี้ว่า “ชิ่นตาคามี” และไทดำเพชรบุรีไม่แน่ใจนักว่าเหตุที่เรียกเช่นนั้นเพราะเป็นลายเหมือนตาคามีหรือมิใช่.

ไทดำในเวียดนาม ได้อธิบายความหมายของชื่อชิ่นชนิดนี้ว่า “ตา” หมายถึงอวัยวะที่ใส่หู. ส่วน “มี” หรือ “หมี่” หมายถึง “หมี่” ซึ่งเป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง. ฉะนั้น “ลายตาคามี” ก็คือลายตาคามีนั่นเอง.

ส่วนคำว่า “มัดหมี่” นั้น ผู้รู้ชาวไทลุ่มแม่น้ำเตือธิบายว่า ที่แถบถิ่นเวียดนามทางสิบสองจุไทนี้ มีชนชาติมอญตั้งรกรากอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย และพวกมอญจะเรียกผ้าชนิดนี้ว่า “มัดหมี่”.

คำว่า “มัด” ในภาษามอญ หมายถึง “ตา” ส่วน “มี” ก็คือ “หมี่” ฉะนั้น ในภาษามอญ “มัดหมี่” จึงมีความหมายว่า “ตาคามี” เช่นกัน.

มัดหมี่ หรือผ้าตาคามีนี้ ไทดำแถบสิบสองจุไทใช้นุ่งเมื่อไปงานศพของญาติพี่น้อง หรือคนที่สนิทชิดเชื้อกัน.

๓). เสื้อก้อม.

เสื้อชนิดนี้ของไทดำในดินแดนสิบสองจุไท มีรูปลักษณะเหมือนกับเสื้อก้อมของไทดำในประเทศไทย คือ เป็นเสื้อแขนยาวรัดรูป คอกลมมีสาบต่อขึ้นไปเป็นลักษณะคอตั้งแบบเสื้อพระราชทาน ผ่าหน้าโดยตลอด. ที่สาบหน้าติดกระดุมเงินเป็นแผ่นเงินดอกลวดลายรูปผีเสื้อบ้าง รูปแมงมุมบ้าง และรูปแมลงปีกแข็ง ซึ่งมีรูปร่างคล้ายแมลงทับหรือแมลงเต่าทองบ้าง. แมลงเหล่านี้เอาหนวดมาเกาะเกี่ยวกันกลางอกเสื้อ เป็นกระดุม ๒ แถวตลอดแนวด้านหน้าของเสื้อ ตั้งแต่คอเสื้อจรดเอว รวมประมาณ ๑๑ คู่ดูงดงามมาก. แต่ในปัจจุบัน แร่เงินอาจหายากขึ้น จึงมีการใช้ลูมีเนียม ทำเป็นรูปกระดุมที่สวยงามนี้

เทน. ส่วนเสื้อนั้นจะมีหลากหลายสี ทั้งสีเขียว สีชมพู สีน้ำเงิน สีเหลือง และสีดำ. ซึ่งต่างจากไทดำเมืองไทย ที่มีเสื้อก้อมเป็นสีดำสีเดียวเท่านั้น ที่น่าทึ่งไปกว่านี้คือ แม้แต่เด็กตัวเล็กๆ ก็จะมีเสื้อก้อมติดกระดุมฝึเสื้อแมลงเต่าทอง หรือแมงมุมเงิน ด้วยกันทุกคน. เพียงแต่จำนวนกระดุมนั้นจะลดน้อยลงมาเป็น ๕ คู่บ้าง ๗ คู่บ้าง เป็นต้น. เป็นที่น่าสังเกตว่า กระดุมที่ใช้จะ เป็นเลขคู่เสมอ. ในประเทศไทยนี้ ที่จังหวัดเพชรบุรี สมัยแรกๆที่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยกัน ก็ยังมีผู้พบเห็นกระดุมรูปแมงมุม หรือฝึเสื้อ เช่น รศ.สุมิตร ปิติพัฒน์ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น. การแต่งกายเช่นนี้จะต่างจากไทกลุ่มอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน เช่น หญิงไทเมืองเต็ก จะแต่งกายด้วยผ้าทอมือลายตาสี่เหลี่ยมเล็กๆสีอ่อนๆ ตัดเป็นเสื้อแขนยาวคอแหลม ตัวสั้นประมาณ ๒ คืบ. มีผ้าสีดำกั้นเป็นซาบเสื้อ. ใช้ลูกเดือยเม็ดกลมเล็กๆเป็นลูกกระดุม และมีด้ายถึงลูกโซ่เป็นห่วงแทนรังคัม. อีกทั้งติดกระดุมประมาณ ๗ - ๘ เม็ด. เสื้อเมื่อใส่แล้วจะสั้นเพียงได้ออก และรัดแน่น จนสามารถรัดหัวขึ้นไว้ได้อย่างแน่นหนา ไม่หลุด โดยไม่ต้องใช้เข็มกลัด หรือเชือกผูกตรึง.

ชีวิตของผู้คนชาวไทในแถบสิบสองจุไทนี้ ล้วนผูกพันกับผ้าในชีวิตประจำวันเป็นอย่างยิ่ง. มีตำนานความเชื่อเกี่ยวกับผ้าและลายผ้า เกี่ยวกับผู้คน บ้านเมือง และชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันอย่างแยกกันไม่ออก. ตัวอย่างเช่น เมืองวาด ก็มีตำนานความเชื่อของชื่อเมืองมาจากเรื่องราวของชายเสื้อนางผมหอม. โดยมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า มีสาวงามนางหนึ่ง มีรูปโฉมงดงาม และมีผมที่หอมประหลาด. ความงามของนางเลื่องลือไปถึงแถบบนฟ้า. จึงได้เหาะลงมาชมโฉมนาง และบังเกิดความรักในตัวนาง และอุ้มพานางเหาะขึ้นไปบนฟ้า. ส่วนนางผมหอมเมื่อจะจากบ้านเมืองของตนไป ใจหนึ่งก็ให้อาลัยรัก. จึงฉีกชายเสื้อของนางทิ้งลงไว้. เพื่อเป็นที่ระลึกถึงบ้านเกิดเมืองนอนอันเป็นที่รัก.

เนื่องจากชายเสื้อนั้น คนไทลุ่มน้ำแຕ่เรียกขานว่า “วาด” เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่าเมืองวาดนับแต่นั้นมา. เมืองวาดจึงมีความหมายว่า เมืองชายเสื้อนั่นเอง.

๔).เสื้อไต หรือเสื้อไท.

ชายชาวไทดำซึ่งได้พบที่เมืองวาดนี้ ส่วนใหญ่จะสวมเสื้อยัด หรือเสื้อเซ็ดผ้าธรรมดาทั้งนั้น. ส่วนที่เป็นเสื้อไต หรือเสื้อไทเท่านั้น จะเป็นเสื้อผ้าฝ้ายข้อมสีจ้ำ แขนกระบอก ยาวเกือบถึงข้อมือ. ออกเสื้อด้านหน้าจะป้ายไปติดกระดุม ๒ เม็ดที่สีข้างจ้านขวา. ตัวเสื้อยาวเกือบคลุมเข่า. ชาวไทดำที่นี่ให้ข้อมูลว่า เป็นชุดเก่าแก่ดั้งเดิมของหมู่ชนไทในแถบสิบสองจุไทนี้. อีกแบบหนึ่งเป็นเสื้อผ่าอกสีดำ แขนยาว กระดุมคือผ้าเย็บ

เป็นไส้ไก่เส้นเล็กๆผูกปมไปมา. ต่างจากไทดำในประเทศไทยที่มีกระจุกเงินเรียงถี่ยับที่ออกเสื่อ.

๕). ส้วงก้อมและส้วงฮี.

สำหรับส้วง หรือกางเกง ของชาวไทดำ ในแถบสิบสองจุไทยนี้ พบว่า กางเกงดั้งเดิม เป็นผ้าฝ้ายสีดำ ขาแคบยาวถึงข้อเท้า. แต่กางเกงที่เป็นส้วงก้อมคือขาสั้นนั้นไม่พบเลย. ค้วยหันมาใส่กางเกงแบบฝรั่งกันแทบทั้งหมดแล้ว.

๖). เสื่อฮี หรือเสื่อทอ้งฮั้ง.

ไทดำแถบสิบสองจุไทย เรียกเสื่อฮีของเขาว่า “เสื่อทอ้งฮั้ง” ซึ่งหมายถึงรังกินน้ำที่พาดอยู่บนทอ้งฟ้านั่นเอง. ถ้าจะเรียกเป็นภาษาไทยสยาม ก็จะต้องเรียกว่า “เสื่อสายรัง”. ค้วยเหตุที่เสื่อฮีของเขาทำด้วยผ้าไหมหลากหลายสี มาปักปะเข้าด้วยกัน. ตัวเสื่อยาวประมาณครึ่งซ้าว แขนยาว สวมหัว ประดับประดาด้วยผ้าต่างสีกันมาต่อกันเป็นลวดลายสวยงาม จึงเรียกว่า เสื่อทอ้งฮั้ง. ในด้านการใช้ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับไทดำในประเทศไทย. คือใช้สำหรับใส่ให้เจ้าของเสื่อเมื่อตายลง และใช้คลุมโลงศพเช่นเดียวกัน. ส่วนที่แตกต่างคือ เมื่อพ่อแม่ตายลง ลูกสะใภ้จะใช้ใส่ในงานศพของพ่อแม่ ซึ่งถือว่า ผู้ใส่คือผู้ที่อายุยังน้อยอยู่. ถ้าไทดำที่เป็นผู้ใหญ่จริงๆ ก็จะสวมเสื่อฮีที่ออกสีไปทางสีแดง สีเขียว หรือเสื่อฮีแดง ซึ่งเรียกว่าเสื่อนางคำ.

๗). ผ้าเปียว.

เป็นผืนผ้าฝ้ายทอมือสีดำ กว้างประมาณ ๑ ฟุต ยาวประมาณ ๑ เมตร. เป็นผ้าที่หญิงชาวไทดำใช้โพกศีรษะเป็นประจำทุกคน ตั้งแต่เด็กเล็กจนโต. ผืนผ้าเปียวแต่ละผืนมีลวดลายการปัก และประดับริมผ้าด้วยพวงกุศ ซึ่งทำด้วยผ้าก๊วยเป็นไส้ไก่เล็กๆ แล้วม้วนเป็นรูปเหรียญ. ปักด้วยด้ายสีต่างๆลงไป เป็นลายผักแว่นสวยสดงดงาม. ส่วนที่ริมเปียวทั้ง ๒ ด้านจะปักด้วยด้ายและไหมสีต่างๆ เป็นลวดลายวิจิตร. แต่ละลายมีความหมายซ่อนนัยอย่างน่าศึกษา. ต่างจากเปียวของชาวไทดำในประเทศไทย ที่มีลวดลายเป็นลายขอกุศุมุมละดอกเท่านั้น.

ชาวไทดำที่เป็นหญิงทุกคน จะโพกเปียวหรือปกเปียว ซึ่งคือผ้าโพกผม ที่สวยงาม มีลวดลายต่างๆกันไป นอกจากนั้น ชาวไทดำยังเชื่อในตำนานเรื่องเล่าต่างๆเกี่ยวกับลาย ที่ปรากฏทั้งในผ้าเปียว ผ้ารอง หรือผ้าห่มก็ตาม.

ตามธรรมเนียมของชาวไทดำ ผู้หญิงจะเป็นผู้ทำเปียวไว้สำหรับตนเองหลาย ผืน และทำให้ชายที่ตนรักหนึ่งผืน. เพื่อใช้ห่มหรือพันคอ หรือสำหรับคลุมเมื่อยามคิดถึง. เปียวจึงคือของขวัญล้ำค่าสำหรับสาวให้หนุ่มนั่นเอง. และเมื่อหญิงสาวเข้าไปเป็นสะใภ้แล้ว ก็จะทำเปียวให้กับแม่สามีอีกด้วย.

เปียวของไทดำมีประโยชน์ใช้สอยนานาประการ. นอกเหนือจากการใช้โปกผม ก็ยังสามารถนำไปเป็นผ้าห่ม ผ้าพันคอ ผ้าเสี้ยลูกหรือผ้าอ้อมเด็ก ตลอดจนใช้คาดเอว เช่นเดียวกับไทดำในประเทศไทย

อีกความเชื่อหนึ่งคือ เมื่อมีคนตายลง ชาวไทดำจะนำเปียวของเจ้าของมาปิดหน้าศพอีกทีหนึ่ง.

ส่วนเปียวของผู้ชายนั้นไม่ค่อยจะให้เห็น นอกจากที่บ้านสบช้าง เมืองวาดชายสูงอายุท่านหนึ่งโปกเปียวสีดำ พันรอบศีรษะแน่น ที่ชายผ้าเปียวดำนี้ จะมีสีฟ้าอ่อนแต่ม้อยด้วย ในลักษณะแบบมัดข้อมันนั่นเอง.

รูปแบบของเปียว แตกต่างกันไปตามแต่ละสถานที่ เช่น เปียวลายเมืองนำมาจังหวัดเขินลา ซึ่งติดกับเมืองหัวพันของลาวนั้น จะมีลายน้อยๆ ลายดินเสามาก. เป็นแบบโบราณ. เปียวเมืองแกลง ก็เป็นเปียวแบบโบราณ. ส่วนเปียวจากบ่อแก้ว จะมีปอยเปียวหรือพู่ ห้อยอยู่ที่ริมหรือมุมผ้าเปียวทั้ง ๔ ด้าน. และเปียวเมืองลานั้นจะมีลายกิ่งไม้ และลายตัวปลา รวมทั้งมีลายดินเสายูด้วย. แสดงให้เห็นว่า ปลามีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของเขา. เป็นวัฒนธรรมของคนไท. ดังเห็นได้จากในการแต่งงาน ต้องมีปลาอย่างให้ทางพ่อแม่ฝ่ายหญิงด้วย จึงจะสมบูรณ์.

ผ้าเปียวของไทดำนี้ นอกจากจะมีประโยชน์ในหลายรูปแบบแล้ว ยังใช้เป็นเครื่องแสดงความทุกข์ได้. เมื่อมีพ่อแม่ญาติตายลง สาวไทดำจะใช้เปียวสีขาวโปกผมของตน แทนเปียวที่ใช้ในชีวิตประจำวัน.

ทุกวันนี้ แม้วัฒนธรรมของเวียดนามจะแผ่อิทธิพลครอบคลุมไปทั่ว เช่นการใส่หมวกเวียดนาม แต่หญิงสาวไทดำและเด็กหญิง จะโปกผ้าเปียวตามวัฒนธรรมของตนไว้แนบศีรษะ จนเป็นจุดส่วนหนึ่งของร่างกาย แล้วใส่หมวกเวียดนามทับลงไปอีกทีหนึ่ง.

วิธีโปกผ้าเปียวของสาวไทดำ คือจะโอบผ้าอ้อมด้านหลังของศีรษะ. จับผ้ามาบิดกันตรงด้านหน้าผาก. ชายหนึ่งปล่อยให้ห้อยลงไปด้านหลังศีรษะ แต่อีกชายหนึ่งจับ

ทบทวนให้ห้อยแปะลงมาเกือบคลุมหน้า. ดูแปลกตาและงดงามด้วยสีที่ตัดกันราวกับภาพวาดที่เดียว.

๘). ผ้าคาดเอว.

ไทดำใน ๑๒ จุไท จะไม่มีสายคาดเอว หรือสายคาดเอว เป็นเชือกถัก เหมือนไทดำในประเทศไทย. แต่เมื่อใส่เสื้อก้อมนุ่งขึ้นแล้ว จะมีผ้าแถบบางๆ กว้างประมาณฝ่ามือหลากสีคาดทับเอว. แล้วมีผ้าไหมสีเขียว ต่อชายด้วยผ้าไหมสีแดงทั้งสองชายคาดทับ. ให้ไหมสีแดงปล่อยทิ้งชายลงตรงด้านหน้าของเอว. ถ้ามีสร้อยหรือเข็มขัดเงินสายเล็กๆก็ จะคาดทับให้สวยงามอีกทีหนึ่ง.

๔.๑.๒. เครื่องใช้อื่นๆ.

ชาวไทดำในสิบสองจุไท ซึ่งปัจจุบันเป็นดินแดนแถบเวียดนามเหนือ มีอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆที่เป็นผ้า แต่มีใช้เครื่องแต่งกายอยู่อีกมากมาย เท่าที่เก็บข้อมูลได้มีดังต่อไปนี้.

๑). เป็ย.

อุปกรณ์นี้คือมุ้งสีดำของชาวไทดำ. เหมือนกับผ้าห่ม ซึ่งคือมุ้งดำของชาวไทดำในประเทศไทย. ประเพณีการทำมุ้งดำของไทดำใน ๑๒ จุไทยังคงมีอยู่. แต่ในประเทศไทยนั้นไม่มีผู้ใดใช้แล้ว. เพราะปัจจุบันโลกก้าวหน้าไปมาก มีผ้าทอด้วยเครื่องจักร เป็นมุ้งโปร่ง นอนสบาย. ห้องหับก็มีการกันเป็นสัดส่วนโดยเฉพาะตัว. ทำให้ความสำคัญของมุ้งดำนั้นลดน้อยลงไปมาก. แต่ในแถบ ๑๒ จุไทนั้น ยังคงมีใช้อยู่ตามประเพณีคือ หญิงสาวต้องทอผ้าเอง ทำเป็ยเอง เป็นธรรมเนียมของชาวไทดำ.

๒). ผ้าม่าน.

ชาวไทดำในแถบถิ่นเวียดนามนี้ ใช้ผ้าม่านเป็นจำนวนมากทีเดียว. เมื่อขึ้นบนบ้านของชาวไทดำบ้านใด ก็จะเห็นผ้าม่านซึ่งรุคเก็บไว้หลายต่อหลายผืน. เมื่อให้คลี่ดูจะเห็นความเป็นสัดส่วนที่โดดเด่นออกมาว่า ผ้าม่านนี้แหละที่ใช้แทนการกันห้องโดยใช้ฝาไม้. เพียงแต่เป็นผาห้องที่รุคเข้าเก็บที่ได้โดยทำให้บ้านดูกว้างขวางมาก. การเย็บผ้าม่าน ก็คือการนำผ้าหลายชิ้นมาต่อกันเข้าเป็นผ้าผืนใหญ่ ซึ่งมีลวดลายและมีประโยชน์ใช้สอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ. ตามประเพณี เมื่อมีการแต่งงาน ฝ่ายหญิงจะต้องทำผ้าม่านถึง ๓ ผืน นอกเหนือจากเป็ย ซึ่งคือมุ้งดำ ๑ หลัง.

๓). เสื้อและผ้าห่ม.

เสื้อในที่นี้ก็คือเบาะรองนอน หรือรองนั่งนั่นเอง. ซึ่งจะต้องทำคู่กันไปกับผ้าห่ม ซึ่งทอเป็นลวดลายต่างๆ มีสีสันสวยงาม. มีเรื่องเล่า มีตำนานความเป็นมาของแต่ละลวดลายเช่นกัน.

ในการแต่งงานนั้น ฝ่ายหญิงจะต้องเตรียมผ้าทอไว้ทำที่นอน และผ้าห่มประมาณ ๘ คู่ หรือ ๑๖ - ๓๐ คู่ ตามลำดับ.

๔).หมอน.

ลวดลายและรูปทรงของหมอน ไม่แตกต่างกันไปจากของชาวไทดำในประเทศไทยเท่าใดนัก. เพียงในแต่วันแต่งงานนั้น ฝ่ายหญิงจะต้องเตรียมทำหมอนไว้ถึง ๒๐ ใบ. เพื่อไว้ให้ลูกป้าน้ำอา ญาติของฝ่ายสามี และมีทั้งปักปะหน้าหมอน หรือทำแส่วหน้าหมอนเป็นหลายลวดลาย.

๕).ตั้งเสื้อ.

หมายถึงเบาะรองนั่งนั่นเอง. ฝ่ายหญิงจะทอผ้า เย็บ และยัดนุ่นไว้มอบให้ลูกป้า น้ำ อา ตลอดจนญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายสามี.

๖).ย้อม.

ชาวไทดำทอย้อมด้วยการใช้ไหมบ้าง ฝ่ายบ้าง สลับสีกันอย่างสวยงาม มีความกว้างยาวขนาดเล็กกว่าย้อมโดยทั่วไปที่เราเห็นในประเทศไทย. ซึ่งคงจะใช้แทนกระเป๋หรือตะกร้า. ถ้าเป็นย้อมใบใหญ่ขนาดเท่ากับที่พบเห็นทั่วไป จะเป็นผ้าฝ้ายไม่ย้อมสี. ใช้สะพายบาไปเก็บผักหักฟัน.

๗).ผ้าเสี้ยลูก หรือตำ.

ผ้าที่ใช้โอบอุ้มทารกน้อยในถิ่นไทดำ ตัดเย็บเป็นถุงสวยงาม มีช่องให้เท้าและขาของลูกห้อยลงตามสบาย. ส่วนหลังจะปักปะอย่างงดงาม. ยามเมื่อลูกแสบแอบอิงอยู่เบื้องหลัง ผ้านี้ก็จะโอบอุ้มลูกให้แนบชิดกับแผ่นหลังของแม่. ดูอบอุ่นและสุขสบายยิ่งนัก. คำว่า เสี้ย แปลว่า ห้อย. ตามธรรมเนียมของชาวไท เมื่อลูกเปื้อน หรือลูกสะไภ้ตั้งท้อง ย่าหรือยายของหลานก็จะเตรียมทำไว้ให้. เวลาเมื่อลูกคลอด ก็จะนำมามอบให้. นั่นคือแม่เด็กไม่ต้องเตรียมทำอะไรเลย แม้แต่การฉีกผ้าชิ้นไว้เป็นผ้าอ้อม. ชิ้นที่แม่ฉีกนี้ เรียกว่า “อ้อม” เช่นเดียวกับ “ผ้าอ้อม” ของไทยในประเทศไทย. เมื่อลูกเกิด ยายจะนำมาใส่กระด้ง แล้วเอาเข็ม ด้าย เครื่องมือช้อนปลา กระบี่ง กระสา ส้อมใส่ผัก มาใส่กระด้ง ถ้าเป็นลูกหญิง. แต่ถ้าเป็นลูกชาย จำนำแห หน้าไม้ หมวงซ้องใส่ปลา ปืนแก้ว มาใส่ไว้.

๔.๒.การใช้ผ้าในประเพณี พิธีกรรม.

จากการสัมภาษณ์ เท่าที่เวลาอำนวย พบว่าที่เด่นชัดคือการใช้ผ้าในประเพณีการตาย. อันพอสรุปได้ดังนี้.

๔.๒.๑.ผ้าห่มผ้าสอง.

เมื่อชาวไทดำขาดใจตายลง เขาจะนำผ้าขาวทอมือ ที่เรียกว่า “ผ้าห่มผ้าสอง” มากลุมหมดทั้งตัว. เมื่อได้เวลาสมควร ก็เอาศพเข้าโลง. แล้วลูกหลานหญิงคนใดมีผ้าเบบใดที่สวยงาม ก็ให้นำมาบังเป็นม่าน แขนงไว้. ไม่ให้เห็นคนตายที่นอนอยู่ในโลง. ถ้ามีมากก็จะนำไม้ไผ่มาเป็นหลังคา มุงพาดเหนือโลง. แล้วนำผ้าของลูกหลานมาพาด มามุงป็นหลังคาเหนือโลง. แล้วนำไปฝัง โดยมี “ไม้ยัง” เป็นไม้หาม. หลังจากนั้นจึงนำไม้ยังซึ่งคือไม้หาม ไปทำเส้าฝาย คือไม้ตากไหม.

๔.๒.๒.สายใจ.

คือเส้นไหมที่ต่อจากไทกระดุก ซึ่งฝังอยู่ในดิน ขึ้นมาบนเรือนแก้วจำลองในป่าแหว. เป็นสัญลักษณ์ของการไปสู่สวรรค์ของผู้ตาย.

๔.๒.๓.เสื่อหย่าว.

เมื่อพ่อหรือแม่ตายลง ลูกหลานจะสวมเสื่อหย่าว คือผ้าทอมือสีขาว เย็บจะเย็บไว้ด้านนอก. ปล่อยชายครุยรุ่มไว้ ไม่เย็บชาย. มีการเอาเสื่อผู้ตายไปแขวนที่แหว เช่นเดียวกับชาวไทดำเมืองไทย. หากผู้ตายเป็นหญิง และสามียังมีชีวิตอยู่ก็จะนำเสื่อสามีไปแขวนด้วย โดยหันหน้าเข้าบ้าน แต่ถ้าสามีตายแล้วก็หันหน้าเสื่อออกจากบ้านตามัน.

จากการไปสำรวจป่าแหวของชาวไทดำในเวียดนาม พบว่า ชาวไทดำที่ยังมีชีวิตอยู่จะไม่ยอมเข้าไปล่องลำสแตนที่นั่น. ซึ่งต่างจากเมืองไทย ที่จะมีการทำเรือนแก้ว มีไหมสายใจ มีเงินพวง มีร่มซึ่งใหญ่เป็นฉัตรหรือกลดจริงๆ ตั้งไว้ และมีเงินจริงๆของเวียดนามแขวนอยู่มากมาย.

๔.๓.สรุปประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าไทดำในเวียดนาม.

สรุปได้ว่า การแต่งกายและการใช้ผ้า ของไทดำในสิบสองจุไทนี้ ส่วนใหญ่จะมีเอกลักษณ์ตามประเพณีของตนเองอยู่เต็มที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปเท่าใดนัก แต่การงกายของชายไทดำนั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปทางตะวันตกมากขึ้น เช่น การนุ่งกางเกงแบบฝรั่งและเสื้อยืด เป็นต้น. ประเด็นนี้ต่างจากชาวไทดำในเมืองไทยบ้าง. เอกลักษณ์การแต่งกายของไทดำเมืองไทย ในยามมีพิธีการ ยังคงอยู่ทั้งชายและหญิง แต่อยู่หมู่ของคนมีอายุแล้วเกือบทั้งสิ้น. ขณะที่ไทดำในเวียดนามยังมีการแต่งกายตามแบบคำอยู่ตลอดเวลาแม้แต่ในหมู่เด็กเล็กๆ.

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป

ในเบื้องต้น สรุปได้ว่า การผลิตผ้า เป็นวิถีชีวิตของชาวไทยคำโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพศหญิงจะมีบทบาทในการผลิตผ้ามากเป็นพิเศษ โดยขนบธรรมเนียมแล้ว เพศชายมีส่วนช่วยได้เฉพาะในเรื่องการผลิตเครื่องมือเท่านั้น. รูปแบบของผ้าที่ผลิตคือเป็นผลิตภัณฑ์จากสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ด้วยเครื่องมือและวัตถุดิบง่ายๆ แต่อาศัยภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมามากมาย ประกอบกับทักษะส่วนบุคคล ทำให้การผลิตผ้าได้ผลดี และสนองตอบความต้องการใช้สอยทั้งในด้านวัตถุและจิตใจได้เป็นอย่างดี.

ส่วนที่เกี่ยวกับรูปแบบวัฒนธรรม กล่าวได้ว่า ผ้าเป็นส่วนสำคัญยิ่งของวัฒนธรรมชาวไทยคำ. นอกจากเป็นเครื่องนุ่งห่มรักษาอุณหภูมิของร่างกายแล้ว ยังเป็นเครื่องประดับ เป็นเครื่องหมายทางสังคม และเป็นอุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมสำคัญๆอีกด้วย. ชาวไทยคำคงจะไม่สามารถรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตนไว้ได้ หากขาดผ้าานาชนิด ที่ใช้อยู่ นั้น เป็นอุปกรณ์ประกอบ.

วัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้าของชาวไทยคำ ยังมีความต่อเนื่องสืบสานเรื่อยมา. กล่าวได้ว่า ชาวไทยคำคงจะพยายามสืบสานวัฒนธรรมนี้ไปยังชนรุ่นหลังต่อไปเรื่อยๆ. อย่างน้อยที่สุด ก็ในแง่การใช้. เหตุเพราะสำหรับด้านการผลิตนั้น เทคโนโลยีใหม่ๆกำลังเข้ามาเรื่อยๆ ในที่สุดก็อาจทดแทนการผลิตผ้าด้วยมืออย่างที่ชาวไทยคำปัจจุบันยังทำอยู่เป็นจำนวนมาก.

การอพยพที่เป็นมาในประวัติศาสตร์ มิได้ทำให้ชาวไทยคำลดการใช้ผ้าเป็นอุปกรณ์ในกระเสี้ยววัฒนธรรมของชนเผ่าลง. แต่ในบางด้านมีความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด เช่น ความรู้ ความเชื่อ เกี่ยวกับตำนาน นิทาน ที่เกี่ยวกับผ้า ซึ่งชาวไทยคำในสิบสองจุไทยยังมีอยู่มากมายนั้น ปรากฏว่า ไทยคำในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาไม่มี. หากใช้สมมุติฐานว่า ตำนาน

วิธานเหล่านี้ แพร่หลายมาตั้งแต่ครั้งก่อนที่ชาวไทดำในประเทศไทยจะอพยพออกจากสิบสองจุไป มายังลุ่มน้ำเจ้าพระยา ก็สรุปได้ว่า เรื่องเหล่านี้หายไปเพราะการอพยพ.

ความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมไทดำเกี่ยวกับผ้า อันเนื่องจากการปะทะแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่น ในสิบสองจุไทมีน้อย เพราะกระแสวัฒนธรรมอื่นมีเข้าไปใ้่งน้อย. แต่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยามีมาก จนถึงขั้นที่กล่าวได้ว่า ผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนและวัยคึกปัจจุบัน มิได้แต่งชุดไทดำในชีวิตประจำวันอีกแล้ว. ยังแต่งอยู่ในแต่พิธีกรรมต่างๆ. นั่นคือการปะทะกับวัฒนธรรมอื่น ทำให้ชาวไทดำรับเสื้อผ้าต่างวัฒนธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะหาซื้อได้ง่ายและราคาถูก.

๓.อภิปรายผล

กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำ เป็นกรณีศึกษาอันดีกรณีหนึ่งสำหรับวัฒนธรรมของมนุษย์กับการอพยพ. การโยกย้ายจากถิ่นที่อยู่ เป็นเรื่องปกติของชนเผ่าต่างๆ และปรากฏอยู่เสมอทุกยุคทุกทุกสมัย. สิ่งที่น่าสนใจคือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันเนื่องจากการย้ายถิ่นเช่นนั้น. จากกรณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้าของชาวไทดำ จะเห็นได้ว่า ความคิด ความเชื่อ เรื่องราว ที่เป็นนามธรรมทั้งหลาย เป็นสิ่งที่ลือนหายไปจากความทรงจำได้. การผลิตการใช้ผ้าที่คงเหลืออยู่หลังการอพยพ เป็นการปฏิบัติตามประเพณี ตามวัฒนธรรม โดยบางครั้งก็ไม่ทราบที่มา. เรื่องนี้อาจตีความไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของมนุษย์ได้ด้วย. กล่าวคือ เป็นที่ทราบกันดีว่าวัฒนธรรมโดยทั่วไปอาจแบ่งออกได้สามกลุ่ม คือ วัฒนธรรมทางความคิดความเชื่อ วัฒนธรรมทางพฤติกรรมประเพณี และวัฒนธรรมทางวัตถุ. บทเรียนจากการศึกษาวัฒนธรรมเรื่องผ้าของชาวไทดำ ทำให้เราเริ่มตระหนักได้ว่า ในวัฒนธรรมสามกลุ่มนี้ วัฒนธรรมทางความคิดความเชื่อ เป็นวัฒนธรรมที่สูญหายไปง่ายที่สุด. โดยเฉพาะเมื่อกลุ่มชนนั้นมีการย้ายถิ่น.

บทเรียนนี้ทำให้คิดต่อไปได้ว่า หากจะมีการรักษาวัฒนธรรมชนเผ่าใดให้คงอยู่ยืนยาวแล้ว สิ่งแรกที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์ คือวัฒนธรรมทางความคิดความเชื่อ. เพราะส่วนนี้เป็นวัฒนธรรมส่วนที่จะสูญหายไปง่ายที่สุด.

การผลิตผ้าเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน. ในขณะที่ยังไม่มีเทคโนโลยีสมัยใหม่ ชาวไทดำจะคร่ำเคร่งกับการเลี้ยงไหม ปลูกฝ้าย หีบฝ้าย ปั่นด้าย หาแหล่งสีจากธรรมชาติมาย้อม ฯลฯ. แต่ครั้งมีผ้าจากเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเข้ามาในสังคม ชาวไทดำก็เริ่มหันมาใช้ผ้าจากโรงงาน ทำเป็นเสื้อผ้าตามแบบไทดำ ดังจะเห็นได้จากในสิบสองจุไทหลายหมู่บ้าน. และในที่สุดก็ก้าวไปถึงขั้นใช้เสื้อผ้าสำเร็จรูปหรือตัดเย็บตามแบบวัฒนธรรมตะวันตก เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน แทนการตัดเย็บเครื่องนุ่งห่มในรูปแบบไทดำ. ดังเช่นที่เห็นในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา.

๓. ข้อเสนอแนะ

๓.๑. ควรมีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมของชาวไทดำในด้านอื่นๆ เพื่อหาความสัมพันธ์กับการอพยพ หรือความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นๆต่อไปอีก.

๓.๒. ควรมีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้า ของชาวไทดำในท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อขยายพรมแดนแห่งความรู้ด้านวัฒนธรรม.

๓.๓. ควรมีการจัดพิพิธภัณฑ์ ที่แสดงถึงวัฒนธรรม รวมทั้งการผลิต ภูมิปัญญา การใช้ และความเชื่อ เกี่ยวกับเรื่องผ้า ของชาวไทดำในท้องถิ่นต่างๆ.

บรรณานุกรม

จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของ
ชื่อชนชาติ

ปาฐกถาของศาสตราจารย์คำจอง ณ โรงแรมเอเมอร์ล ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๓๖

มยุรี วัดแก้ว. การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร
สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ ๒๕๒๑

สมพันธ์ สุขวงศ์. ไทยทรงดำ. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายสมพันธ์ สุขวงศ์
๒๕๑๘

สัมภาษณ์ คำจอง ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๓๖

สัมภาษณ์ เรียบ คำทิพย์ ๒๕๓๘

ภาคผนวก

ภาคผนวก ๑
การแต่งกายแบบดั้งเดิมของชายไทดำในเวียดนาม

ในภาพนี้ คือบิดาของนายบ้านสบช้าง เมืองวาด จังหวัดเขินลา ถ่ายเมื่อต้น
เดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๓๗

ภาคผนวก ๒
เด็กไทดำแถบบ้านน้ำเต่าปung – นาน้อยฮ้อยหนู

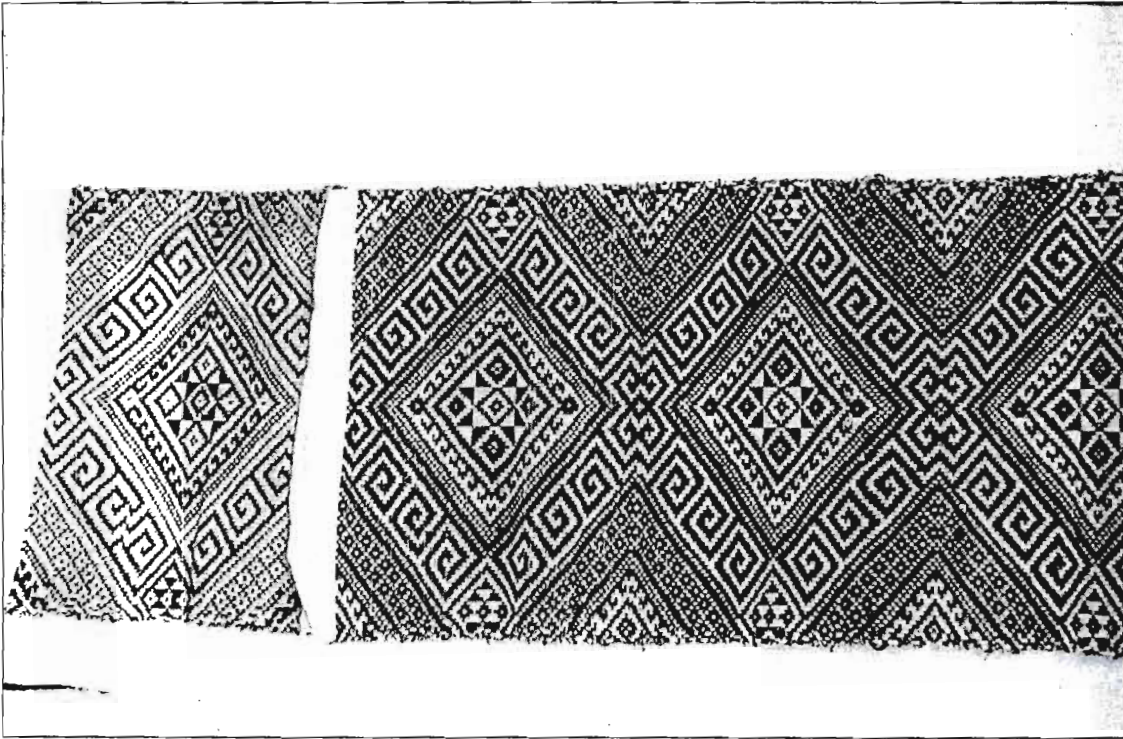
ควรสังเกตว่า หญิงชาวไทดำในเวียดนามจะใช้ผ้าเปียวโพกศีรษะเสมอ เมื่อออกนอกบ้าน แม้จะเป็นเด็กก็ตาม ภาพนี้ถ่ายจากแถบเส้นทางบ้านนาน้อยฮ้อยหนู – บ้านน้ำเต่าปung จังหวัดเซินลา เมื่อต้นเดือนมกราคม ๒๕๓๗

ภาคผนวก ๓
หญิงไทดำในสิบสองจุไททอผ้า

ภาพนี้ถ่ายที่เมืองวาด(ภาษาไท) ซึ่งทางการเวียดนามเรียกว่าเมืองมีอกโจว จังหวัดเซินลา. โดยถ่ายเมื่อต้นเดือนมกราคม ๒๕๓๗. โปรดสังเกตรูปร่างส่วนต่างๆของเครื่องมือในการทอผ้า อันส่วนใหญ่คล้ายกับทุกทอผ้าในประเทศไทยสมัยก่อน แต่บางส่วนแตกต่างออกไปบ้าง. (ดูเรื่องราวเกี่ยวกับอุปกรณ์การทอผ้าของชาวไทดำในเวียดนาม ในบทที่ ๔). การใช้ผ้าเปี้ยวพื้นดำ ปักลวดลายงดงาม โพลสีริษะ อยู่เกือบตลอดเวลา เป็นชีวิตประจำวันของหญิงไทดำ. ผมบนสีริษะซึ่งซ่อนอยู่ในผ้าเปี้ยว ของแทบทุกคน จะเกล้าตั้งไว้กลางสีริษะด้วย.

ภาคผนวก ๔
ตัวอย่างลายผ้าไทในเวียดนาม

ในภาพนี้จะเห็นลายต่างๆที่กล่าวถึงในบทที่ ๔ หลายลาย ประกอบกันเป็นผืน

ผ้า

ภาคผนวก ๕
หมู่บ้านไทดำกับเด็กๆและแขกต่างเมือง

ในภาพนี้ จะเห็นการแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวไทดำในเวียดนาม ขณะจะนำสินค้าจากหมู่บ้านไปขายที่ตลาดยามเช้า ดังเช่นชาย ๑ คน ซึ่งโพกผ้า ยืนอยู่ แถวหลัง และหญิง ๕ คน ซึ่งโพกผ้าเปียวทุกคน ตลอดจนเด็กๆ ซึ่งแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่นอยู่เป็นอันมาก สำหรับผ้าซิ่นของหญิงไทดำเมืองวาคนี้ เหมือนกับผ้าซิ่นไทดำแถบเพชรบุรีและไทดำทั่วไปในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา